

## บทที่ 2

### ประวัติความเป็นมาของการแสดงเบ็กรังละครใน ชุดเมขลา-รามสูร

เมขลา-รามสูร เป็นเรื่องของ การนำเอาปรากฏการณ์ทางธรรมชาติมาผูกเรื่องเป็นตำนาน เทพนิยายของไทย ให้มีความวิจิตรพิสดารในการเล่าเรื่องตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ เพื่ออธิบาย ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกี่ยวกับฟ้าแลบ ฟ้าร้อง และฟ้าผ่า โดยสมมุติให้ดิน ฟ้า อากาศ เหล่า นั้น เกิดเป็นตัวตนขึ้นมา ตามความเชื่อที่ว่า เมื่อเกิดฝนตกเมื่อใด นางเมขลาจะนำดวงแก้วออกมา โยนเล่น ทำให้ฟ้าแลบ และเมื่อรามสูรเห็นเข้าจึงได้ขว้างขวานไป จึงทำให้เกิดเสียงดัง หรือฟ้าร้อง ขึ้น ส่วนเมื่อขว้างขวานไปแล้วไปโดนนางเมขลา ทำให้ขวานตกลงพื้นจึงทำให้เกิดฟ้าผ่าขึ้น เรื่องราวของเมขลา-รามสูร จึงเป็นเรื่องที่เล่าขาน สืบทอดกันต่อมายาวนาน นอกจากนี้ เมขลา และ รามสูรยังมีประวัติที่มา และบทบาทที่แตกต่างกันไปตามความเชื่อ และวรรณกรรมต่างๆ ซึ่งพอสรุป ได้ดังนี้

**นางเมขลา** ประวัตินางเมขลา ได้ปรากฏว่ามีทั้งที่เป็นตำนานเล่าขานกันมาตาม ความเชื่อ รวมทั้งบทวรรณคดีต่างๆ ซึ่งมีทั้งในส่วนที่มีประวัติความเป็นมาที่เหมือนและแตกต่างกัน ออกไปดังนี้ นาค โจอารีย์ ได้กล่าวถึงประวัติที่มาของนางเมขลา ไว้ว่า นางเมขลาเป็นนางอัปสร มีหน้าที่รักษาสมุทร ตามประวัติมีหน้าที่คอยให้ความช่วยเหลือผู้มีบุญในทะเล ดังเช่น ในเรื่อง มหาชนกชาดกที่นางเมขลา ได้เข้าช่วยพระมหาชนก ที่ต้องว่ายน้ำอยู่ในทะเล และในเรื่องสมุทร โฆษคำฉันท์ ก็ได้มีเรื่องของเมขลาช่วยพระสมุทรโฆษคำฉันท์ ให้พ้นจากการจมน้ำทะเล เหมือนกัน<sup>1</sup> นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงนางเมขลาว่าเมื่อถึงฤดูฝน เหล่าเทวดานางฟ้าจะพากันมาเล่น น้ำฝน รวมทั้งนางเมขลาก็จะมาปรากฏตัวถือแก้วมณีคอยหยอกล้อกับรามสูร เสฐียร โกเศศ และ นาคะประทีป ได้กล่าวถึงนางเมขลาว่า เป็นเทพธิดารักษาสมุทรไท หรือเรียกสั้นๆ ว่านางสมุทรเทวี เป็นเทพธิดาเกี่ยวกับฝน<sup>2</sup> นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงประวัตินางเมขลาในด้านชาติกำเนิด ที่อ้างถึงดังนี้ ในหนังสือเฉลิมไตรภพ ได้กล่าวถึงนางเมขลาว่านางเป็นบุตรของพระยามังกร มีหน้าที่ขึ้นเฝ้าและ รักษาดวงแก้วที่บิดาของตนนำมาถวายพระอิศวรต่อมาไม่พอใจกับความเป็นอยู่จึงได้หนีออกมา และนำดวงแก้วมณี ออกมาโยนเล่นด้วย ฝ่ายพระราหู ทราบจึงอาสาไปตามจับเพื่อลบล้างความผิด โดยได้ชวนรามสูรไปช่วยตามจับนาง เมขลาจึงเป็นการเกิดตำนาน ฟ้าร้อง ฟ้าผ่าอีกเรื่องหนึ่ง

<sup>1</sup> นาค โจอารีย์, อันเนื่องมาแต่วรรณคดี, พิมพ์ครั้งที่ 1 (พระนคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำชูสุภาพ ศึกษากันต์ พานิช, 2507), หน้า 250-251.

<sup>2</sup> เสฐียร โกเศศ และนาคะประทีป, เมขลา-รามสูร (พระนคร: กรมศิลปากร, 2507), หน้า 18.

พระสารประเสริฐ ได้กล่าวถึง นางเมขลา ว่าเป็นนางฟ้าเจ้าแม่มหาสมุทร สีเมฆมอ มีดวงแก้วพิเศษ<sup>3</sup> ส่วนในเรื่องรามเกียรติ์ บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ได้ทรงกล่าวถึงนางเมขลาว่าเป็น นางมณีเมขลา มีหน้าที่รักษาสมุทรไทย เมื่อฤดูฝนได้ออกมาจับระบำ รำพ็อน พร้อมกับโยน ดวงแก้วมณี หลอกล่อรามสูร ทำให้รามสูร โกรธแค้น แต่ก็ไม่สามารถแย่งชิงดวงแก้วมณีจากนางไปได้ จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่านางเมขลานี้มีประวัติกล่าวไว้แตกต่างกันในรายละเอียดด้านต่างๆ แต่ที่มีส่วนเหมือนกัน คือ นางเมขลาจะเป็นเทพธิดาที่เกี่ยวกับฟ้าฝน โดยมีดวงแก้วมณีพิเศษ รวมทั้งเมื่อมีการกล่าวถึงนางเมขลาจะมีการ กล่าวถึง รามสูร ที่จะต้องมีเรื่องเกี่ยวพันกันเสมอ

รามสูร ประวัติที่มา ของรามสูร มีทั้งตำนาน และวรรณกรรมที่หลากหลาย ดังจะนำมากล่าวถึง ดังนี้ เจือ สตะเวทิน กล่าวถึงรามสูรไว้ในตำรับวรรณคดีว่า รามสูร เป็นอสูรเทพบุตร มีฤทธิ์เดชมาก สีกายเขียว มีขวานเพชรเป็นอาวุธ อยู่สวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นนักเลงโตบนเวหา มีชื่อเรื่องเที่ยวเกาะกระหรานเทวดา<sup>4</sup> นอกจากนี้ เจือ สตะเวทิน ยังได้กล่าวที่มาในด้านประวัติที่มีความแตกต่าง ออกไปจากตำนาน และวรรณกรรมอื่นๆ โดยกล่าวถึง เรื่องราวของรามสูร และเมขลาตามความเชื่อของเขมรว่า รามสูรและนางเมขลาได้ศึกษาเวทมนต์วิเศษจากพระฤาษีองค์เดียวกัน วันหนึ่งพระฤาษีต้องการจะทดลองความเก่งของศิษย์ทั้งสอง โดยกล่าวว่าถ้าใครหาน้ำค้างมาได้ ถ้วยหนึ่ง อาจารย์จะเสกน้ำค้างนั้นให้เป็นดวงแก้วสารพัดนึก ถ้าใครได้ไว้ปรารถนาอะไรย่อมได้ทั้งสิ้นและด้วยความที่ฉลาดกว่า นางเมขลาจึงได้ดวงแก้วมณีไป ส่วนรามสูรได้แต่ขวานวิเศษ แต่ก็ยังมีความโกรธแค้น นางเมขลา และเมื่อพบนางเมขลาเมื่อใดก็มีการเข้าไปแย่งชิงดวงแก้วมณีจากนางเมขลา จนทำให้เกิดฟ้าแลบและฟ้าร้อง

ในบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งถือกันว่าได้รวมความในเนื้อเรื่อง ของรามเกียรติ์ไว้สมบูรณ์ที่สุดได้กล่าวถึงรามสูร ซึ่งเป็นตัวละครประเภทที่จัดอยู่ในอสูรเทพบุตร ซึ่งมีบทบาทสำคัญอยู่ในภาคสวรรค์ นอกจากนั้นก็ได้ปรากฏอยู่ในตอนรามสูรถวายศรให้แก่พระราม และอีกครั้งเมื่อกล่าวถึงองค์วิลาหก ที่ได้สำแดงเดชและรามสูรกับปโรต ซึ่งเป็นอสูรเทพบุตรได้ออกมาแย่งชิงลูกแก้วจากนางเมขลาอีกครั้งหนึ่ง

ประวัติที่มาของรามสูรตามที่นาคะประทีป ได้กล่าวถึงในสมญาภิธานรามเกียรติ์ ได้กล่าวถึงประวัติที่มาของรามสูรว่า เป็นเทพบุตรสีเขียว ทรงมงกุฎกาบไฟ มีขวานเพชรเป็นอาวุธ มีฤทธิ์มากประกอบทั้งนี้สัหายารุณร้ายกาจ<sup>5</sup>

<sup>3</sup> นาคะประทีป, สมญาภิธานรามเกียรติ์, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, 2515), หน้า 98.

<sup>4</sup> เจือ สตะเวทิน, ตำรับวรรณคดี, (กรุงเทพฯ: เกษมสัมพันธวิทยา, 2532), หน้า 78.

<sup>5</sup> นาคะประทีป, สมญาภิธานรามเกียรติ์, หน้า 93-94.

นาค โจอารีย์ ได้กล่าวไว้ในหนังสืออันเนื่องมาแต่ในวรรณคดีว่า รามสูรนี้นับว่าเป็นพวกเทพบุตรเหมือนกัน แต่มิใช่เป็นเทพบุตรชั้นผู้ดีแท้ยังเป็นพวกมารอยู่ จึงเรียกว่าอสูรเทพบุตร คงจะเป็นเพราะมีนิสัยกักขฬะทารุณ<sup>6</sup>

ในด้านชาติกำเนิดของรามสูร ไม่ปรากฏแน่ชัดว่าเป็นบุตรของใคร ซึ่งอาจเป็นเพราะว่า รามสูรเป็นอสูรเทพบุตรจึงไม่ปรากฏชาติกำเนิด เช่นเดียวกับ เทพเจ้า บุตรเทพ ทั่วๆ ไปที่ไม่ได้กล่าวถึงในด้านชาติกำเนิดที่ชัดเจน ส่วนใหญ่ที่จะปรากฏแน่ชัดเมื่อกล่าวถึงรามสูรนั้นก็คือ เป็นอสูรเทพบุตรอาศัยกลีบเมฆ มีนิสัยดุร้ายเท่านั้น ในบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ได้กล่าวถึงรามสูรในตอนถวายศรนั้น ได้ปรากฏว่า รามสูรมีพระอัยกา (ปู่) ชื่อว่าตรีเมฆ ซึ่งเนื้อเรื่องได้กล่าวถึงรามสูรได้ทำรบกับพระราม แต่ก็ไม่ยอมแพ้ เมื่อเห็นว่าพระรามมีสี่กรรามสูรจึงได้ถวายศรแก่พระราม ซึ่งครั้นพระอิศวรประทานแก่ยักษ์ตรีเมฆผู้อัยกาและได้มอบให้ไว้แก่รามสูร ส่วนตรีเมฆซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องรามเกียรติ์อีกตอนหนึ่งนั้น เป็นพญาอภัยภูตตรีเศียรแห่งเมืองมัจฉาริเป็นหลานทศกัณฐ์ แต่ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับรามสูรในด้านชาติกำเนิดแต่อย่างใด ดังนั้นในเรื่องรามเกียรติ์จึงปรากฏแต่ว่า รามสูรเป็นอสูรเทพบุตรที่มีตรีเมฆเป็นอัยกา โดยมีได้กล่าวถึงบิดามารดาของรามสูรไว้ในเรื่อง

นอกจากประวัติที่ม้างกล่าวแล้วนั้น ในหนังสือเฉลิมไตรภพได้กล่าวถึงประวัติที่มาของรามสูรว่า เมื่อพระนารายณ์ได้อวดารมาเป็นหมูเพื่อสังหารหิรันตย์กษัตริย์ซึ่งม้วนแผ่นดินเมื่อหิรันตย์กษัตริย์ตายไปแล้วก็เกิดมาใหม่โดยอาศัยก้อนเมฆ ลมฝน เป็นที่ตั้งและได้ชื่อว่า “รามสูร” เป็นสหายกับฝน กินลมเป็นอาหารและมีอาวุธ คือ ขวาน<sup>7</sup> นอกจากนั้น ได้กล่าวถึงนางเมขลาซึ่งมีความสัมพันธ์กับรามสูรว่า พญามังกรได้นำนางเมขลาไปถวายตัวแด่พระอิศวร โดยมีเวรขึ้นเฝ้าและเป็นพนักงานขัดสีดวงมณี ภายหลังจากนางเมขลาได้ลัก ดวงมณีหรือลูกแก้ว แล้วหนีพระอิศวรไปโยนแก้วเล่นจนเกิดแสงแพรวพรายทั่วไปในอากาศ ไม่มี ผู้ใดสามารถจับตัวได้ พระอิศวรทรงทราบโดยญาณว่าที่นางเมขลาลักเอาดวงแก้วมณีไปนั้นเพราะนางจะต้องได้พบกับรามสูรโดยที่ทั้งสองจะต้องเป็นคู่ที่ต้องล้างผลาญ หรือติดตามกันไปตลอด ดังในคำกลอนที่ว่า

จะได้คู่สร้างล้างผลาญ เกิดแล้วรามสูรขุนมาร คู่เคียงนงคราญ นานสิ้นพิภพโลก<sup>8</sup>

<sup>6</sup> นาค โจอารีย์, อันเนื่องมาแต่วรรณคดี (พระนคร: โรงพิมพ์องค์การค้ำของคุรุสภาศึกษากันต์พาณิชย์, 2507), หน้า 263.

<sup>7</sup> เสฐียร โกเศศ และนาคะประทีป, เมขลา-รามสูร, พระนคร: กรมศิลปากร, 2507), หน้า 27.

<sup>8</sup> เล่มเดียวกัน, หน้า 27.

จากประวัติที่มาของรามสูรในเฉลิมไตรภพนั้น ได้แตกต่างไปจากบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์บ้างในด้านประวัติและที่มา แต่บุคลิกลักษณะของรามสูรยังคงเหมือนในเรื่องรามเกียรติ์ นอกจากนี้ยังปรากฏเรื่องรามสูรในวรรณกรรมของสุนทรภู่ ในบทเห่กล่อมพระบรรทมว่า “เห่เอ๋ย เหน่นามเทพรามสูรมาร มีมือถือขวาน อยู่วิมานมณีนิต หน้าเขียวแจ่มว่อง สีมือนดอกอินทนิลเมืองสวรรค์ ชั้นอินทร์ เกรงสิ้นทุกเทวา”<sup>9</sup> ในบทเห่กล่อมพระบรรทมนั้นลักษณะเป็นอสูรเทพบุตร มีอาวุธเป็นขวาน และนิสัยชั่วร้าย

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับรามสูร สรุปได้ว่า รามสูรเป็นอสูรเทพบุตร มีกายสีเขียว ทรงมงกุฎกาบไฟ มีศร และขวานเพชรเป็นอาวุธ มีนิสัยชั่วร้ายอันธพาล และที่สำคัญ เมื่อใดที่รามสูรเห็นนางเมขลาก็จะเกิดการแย่งชิงดวงแก้วมณีจากนางเมขลา และเมื่อไม่ได้ก็จะโกรธ พร้อมกับขว้างขวาน จึงกลายเป็นความเชื่อในเรื่องของฟ้าแลบ ฟ้าร้อง และฟ้าผ่า ไปในที่สุด

เรื่องราวของเมขลา-รามสูร จากตำนาน วรรณกรรม รวมทั้งบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 ได้กล่าวถึงความเชื่อ ที่มีมาแต่โบราณ รวมทั้งความนิยมในเรื่องราวที่สนุกสนาน มีความวิจิตรพิสดาร และอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของตัวละครทำให้เกิดการแสดงที่มีเรื่องราวของเมขลา และรามสูรในรูปแบบของนาฏศิลป์ไทยเกิดขึ้น และยังสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

## 2.1 ประวัติการแสดงเบ็กรอง

การแสดงเบ็กรองมีหลักฐานปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้แบ่งประวัติของการแสดงเบ็กรองออกเป็น 2 สมัย คือ การแสดงเบ็กรองสมัยอยุธยา และการแสดงเบ็กรองสมัยรัตนโกสินทร์

### การแสดงเบ็กรองสมัยอยุธยา

การแสดงเบ็กรอง ในมหรสพของไทย ประเภทหนังใหญ่ โขน และละคร ได้พบหลักฐานรวมทั้งข้อมูลต่างๆ ทำให้กล่าวได้ว่า การแสดงเบ็กรองนั้นมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังหลักฐานที่ปรากฏในวรรณคดี เรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์ ของพระมหาราชครู ในสมัย

<sup>9</sup> สุนทรภู่, บทเห่กล่อมพระบรรทม, (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2510), หน้า 13.

สมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199-2231)<sup>10</sup> กล่าวว่าก่อนเล่นหนังใหญ่มีการเล่นเบ็กรองทั้งหมด 7 ชนิดด้วยกัน คือ หัวล้านชนกัน ไทยลาวพินดาบ ชาวแทงหอก ชนแรด แข่งวัวเกวียน จระเข้กัดกันและ แข่งเรือ การละเล่นเบ็กรองทั้ง 7 ชนิด ได้กล่าวไว้ดังนี้

[เรื่องเบ็กรอง 1]

◎ จะเล่นหัวกัน	ทั้งสองหัวบ้าน	คือหน้าผากผา
จำจะชนกัน	คในสวภา	จะคูหัวซ้ำ
ทั้งสองใครแข็ง		

[เรื่องเบ็กรอง 2]

◎ จะเล่นเถลิงลาว	ทั้งสองสามหา	ชนกันพินแทง
ผู้ใดดีจริง	จักรู้จักแรง	ใครดีคำแหง
จะเห็นฝีมือ		

[เรื่องเบ็กรอง 3]

◎ จะเล่นหลายลอบอง	ชาวทั้งสอง	พันภูกไทภา
กุมไม้ทาบ	จรีกับมือ	รริบคมมือ
ครวีวางมา		

[เรื่องเบ็กรอง 4 และ 5]

◎ จะเล่นเถลิงแรด	ระเริงพันแพด	รริบนอผลา
จะเล่นวัวเกวียน	ระเบียนชานา	ประกาศกันมา
แลเล่นลวง		

[เรื่องเบ็กรอง 6]

◎ จะเล่นจระเข้	พันภูกจริงเอ	อันเขาภาพรง
เรียกทำพันวัง	แลอ้ายนักลอง	จะเป็นลเบง
บันสมสำรวจ		

<sup>10</sup> รอง ศยานนท์และคณะ, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาแผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ 1 ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ: คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 1-2 อ้างถึง พิชิต อัครนิจ, วรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย-กรุงศรีอยุธยา (กรุงเทพฯ: โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮาส์, 2536), หน้า 66.

## [เรื่องเบิกโรง 7]

○ จะเล่นเรือผาง	แลพลประมง	เขาพายคูคาร
คูเมื่อกัดปลัด	แลพลประมง	เขาพายคูคาร
คูเมื่อกัดปลัด	แลพลพ่วงพรวน	ประนั่งชมชวน
เทียบหัวตระการ <sup>11</sup>		

การเล่นเบิกโรงก่อนการเล่นหนังใหญ่ ทั้ง 7 เรื่อง ดังกล่าวข้างต้นเป็นการละเล่นในเชิงการแข่งขัน หรือต่อสู้ ไม่นั่นเนื้อหา ไม่ปรากฏว่านิยมเล่นกันต่อมา

ต่อมามีหลักฐานปรากฏเกี่ยวกับการเล่น หรือการแสดงเบิกโรงอยู่ในวรรณคดี เรื่องบุณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาควัดท่าทราย ซึ่งแต่งในสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ (พ.ศ. 2275-2310) ได้มีการกล่าวถึงการแสดงเบิกโรงไว้ในมหรสพสมโภชพระพุทธรูป 3 อย่างด้วยกัน คือ ในหนังใหญ่ ในโขน และในละคร

การเล่นเบิกโรงหนังใหญ่ในงานสมโภช พระพุทธรูปในครั้งนี้ ได้แสดงในเวลากลางคืน โดยกล่าวถึงการแสดงเบิกโรงจับลิ้งหัวค้ำ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า เป็นการแสดงเบิกโรงเรื่องลิ้งขาวรบกับลิ้งดำที่มีหลักฐานเป็นครั้งแรกในสมัยอยุธยา

○ ครั้นสุริยเสด็จอภัยงค์	เถี่ยวลับเมรุลง
ชรอุมชรออัมพร	
○ บัดหนึ่งตั้งโห่กำธร	สองพระทรงศร
ฉล็กเฉลิมเจิมจง	
○ เทียนติดปลายศรศรสอง	พากย์เพี้ยเสียงกลอง
ก็ท่อมกระโพนทำทาย	
○ สามตระอภิวันท์บรรยาย	ชูเชิดพระนารายณ์
นริบทเริ่มอนุวัน	
○ บัดพาลาสองสองขยัน	ปล่อยวานรพัน
ชนากี่เต้าเตียวจร	
○ ถวายโคบุตรมิให้มรณ์	ปละปล่อยวานร
นิवासสถานเนาคงฯ <sup>12</sup>	

<sup>11</sup> พระมหาราชครูสมุทร โษษคำฉันท์ (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, 2528), หน้า 13-14.

<sup>12</sup> พระมหานาควัดท่าทราย, บุนโณวาทคำฉันท์ (พระนคร: กรมศิลปากร, 2503), หน้า 43-44.

ส่วนการแสดงโขนในครั้งนั้น เป็นการแสดงที่สมโภชในตอนกลางวัน และได้กล่าวถึงการแสดงเบิกโรง ไว้ดังนี้

◎ บัศกรมโหรศพ	พกิโห้ชั้นประนัง
กลองโขนตะโพนดั่ง	ก็ตั้งตระดำเนินครุ
◎ ฤาษีเสมอลา	กรบิลพาลสองสุ
เสวตรานิลาคู	สัประยุทธ์ภักตนาฯ <sup>13</sup>

จากบทประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ก่อนการแสดงโขน มีการแสดงเบิกโรงเรื่องจับลิงหัวค้ำ นอกจากนั้นในบุญ โณวาทคำฉันท์ยังได้กล่าวถึงการแสดงเบิกโรงของการแสดงละครว่าเป็นเรื่องไพจิตราสูร\* ดังที่กล่าวไว้ว่า

◎ ตระบัดก็เบิกไฟ	จิตรสูรอรสูรา
ถวายดวงธิดาพางา	อมเรศเฉลิมงาน
◎ ละครก็ฟ้อนร้อง	สุรศัพทกลีบขาน
นับฉ่ำที่ตำนาน	อนิรุทธกินรี <sup>14</sup>

นอกจากการแสดงเบิกโรงในหนังใหญ่ โขน และละคร ดังกล่าวข้างต้น ยังปรากฏหลักฐาน ที่เป็นบทพระราชนิพนธ์ และมีนักวิชาการบางท่านเชื่อว่า มีการแสดงเบิกโรงอื่นๆ อีกหลายชุด ซึ่งน่าจะปรากฏในสมัยอยุธยา ได้แก่

- 1) นารายณ์ปราบนนทุก
- 2) เมขลา-รามสูร
- 3) ประเลง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทเบิกโรงละคร ตอน นารายณ์ปราบนนทุก เพื่อไว้ใช้ในการแสดง ในทำยบทละคร ได้ทรงอธิบายถึงประวัติที่มาของเรื่องนารายณ์ปราบนนทุก ว่าน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ดังบทกลอนที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ว่า

<sup>13</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 39-40.

\* ในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีบทเบิกโรงเรื่องไพจิตราสูร โดยกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ พระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นบทเบิกโรง ซึ่งน่าจะเป็นเรื่องเดียวกันกับที่กล่าวถึงใน บุญ โณวาทคำฉันท์

<sup>14</sup> พระมหานาค วัดท่าทราย, บุญ โณวาทคำฉันท์, หน้า 40.

เรื่องนารายณ์กำราบปราบหนทุก	ในต้นไตรคาชุกโบราณว่า
เป็นเรื่องดึกดำบรรพ์สืบกันมา	ครั้งกรุงศรีอยุธยาเอามาใช้
เบิกโรงงานการเล่นเต็นรำ	ที่เริ่มทำมีพิธีเป็นการใหญ่
สำหรับโรงงานฟ้อนละครใน	แสดงให้เห็นครูผู้สอนรำ <sup>15</sup>

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สันนิษฐานถึงการแสดงเบิกโรงชุดเมขลา-รามสูร สรุปได้ว่า การแสดงเบิกโรงชุดเมขลา-รามสูร นั้นเกิดขึ้นในสมัยอยุธยา ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นการแสดงเบิกโรงละครใน

รำประเลง เป็นการแสดงเบิกโรง ที่มีลักษณะการแสดงเป็นประเภทรำเป็นชุด และเชื่อกันว่าน่าจะมีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา อารดา สุมิตรได้กล่าวไว้ในละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2 ว่า “รำเบิกโรงชุดนี้คงจะใช้กันมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงดัดแปลงเสียใหม่”<sup>16</sup>

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ สรุปได้ว่า การแสดงเบิกโรงในสมัยอยุธยามีอยู่ในการแสดงมหรสพ 3 ชนิด คือ 1 หนึ่งใหญ่ 2 โขน 3 ละคร ซึ่งผู้วิจัยจำแนกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. เบิกโรงด้วยการละเล่น มี 7 ชนิด คือ 1 หัวล้านชนกัน 2 ไทยลาวพันดาบ 3 ชาวแทงหอก 4 ชนแรด 5 แข่งวัวเกวียน 6 จรเข้กัดกัน 7 แข่งเรือ เบิกโรงด้วยการละเล่นทั้ง 7 ชนิด เป็นการแสดงที่ไม่เป็นเรื่องราว ไม่ปรากฏว่านิยมเล่นในสมัยต่อมา

2. เบิกโรงประเภทระบำ รำ ฟ้อน มีปรากฏอยู่ด้วยกัน 4 เรื่อง คือ

- 1) จับลิงหัวค้ำ
- 2) ไฟจิตราสูร
- 3) นารายณ์ปราบหนทุก
- 4) เมขลา-รามสูร

นอกจากนี้ยังมีการแสดงที่เป็นประเภทรำ 1 ชุด คือ รำประเลง การแสดงเบิกโรงชุด จับลิงหัวค้ำ นารายณ์ปราบหนทุก เมขลา-รามสูร และการรำประเลง ยังว่ามีการแสดงมา

<sup>15</sup> กรมศิลปากร, บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519), หน้า 34.

<sup>16</sup> อารดา สุมิตร, “ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516), หน้า 106.



จนถึงปัจจุบัน ส่วนการแสดงเรื่อง "ไพจิตราสูร" ไม่ปรากฏว่ามีการแสดงในสมัยต่อมา แต่ปรากฏว่ามีบทเบิกโรง เรื่องไพจิตราสูร\* ที่กรมพระราชวังบวรมหาดคีพลเสพทรงพระนิพนธ์ขึ้นในรัชกาลที่ 3

### การแสดงเบิกโรงสมัยรัตนโกสินทร์

การแสดงเบิกโรงในสมัยรัตนโกสินทร์ มีการแสดงเบิกโรงมหรสพประเภทหนังใหญ่ โขน และละคร เกิดขึ้นหลายชุดด้วยกัน การแสดงเบิกโรงในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการสืบทอดการแสดงเบิกโรงมาจากสมัยอยุธยาหลายชุดด้วยกัน การแสดงเบิกโรงในสมัยอยุธยาที่สืบทอดมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์นั้น มีอยู่ด้วยกัน 2 รูปแบบ ดังผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าดังนี้

1. การนำแนวความคิดและรูปแบบในการแสดงในสมัยอยุธยามาพัฒนาเป็นชุดการแสดงใหม่ในสมัยรัตนโกสินทร์ การแสดงชุดนี้ได้แก่ การรำดอกไม้เงินทอง ซึ่งเป็นการแสดงที่นำแนวความคิด และรูปแบบการแสดงมาจาก การรำประเลง แล้วนำมาพัฒนาเป็นชุดการแสดงรำดอกไม้เงินทอง ซึ่งได้พัฒนาจากเดิม ดังนี้ ดังจะได้แสดงตารางเปรียบเทียบให้เห็นในด้านความเหมือน และความแตกต่าง ของการรำทั้ง 2 ชุด

### ตารางที่ 1 เปรียบเทียบรำเบิกโรง ชุดรำประเลง กับ ชุดรำดอกไม้เงินทอง

รำประเลง (สมัยอยุธยา)	รำดอกไม้เงินทอง (สมัยรัตนโกสินทร์)
<ul style="list-style-type: none"> <li>- ใช้ผู้แสดงแต่งกายขึ้นเครื่องพระ</li> <li>จำนวน 2 คน</li> <li>- ถือหางนกยูง</li> <li>- สวมศิระชะเทวดาหัวโล้น</li> <li>- ไม่มีเนื้อเรื่อง</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>- ใช้ผู้แสดงแต่งกายขึ้นเครื่องพระ</li> <li>จำนวน 2 คน</li> <li>- ถือดอกไม้เงินทอง</li> <li>- สวมชฎา</li> <li>- มีเนื้อเรื่องประกอบ</li> </ul>

\* ในรัชกาลที่ 1 ได้ปรากฏเรื่องพระอินทร์ตามนางสุชาดา ในสมบัติอัมรินทร์คำกลอน ของเจ้าพระยาพระคลังหน อันมีเนื้อเรื่องใกล้เคียงกับไพจิตราสูร

จากตารางแสดงให้เห็นถึงแนวความคิด และรูปแบบในการแสดงของการ รำดอกไม้เงินทอง ที่ได้แนวความคิดจากรำประเลงมาพัฒนาเป็นการรำดอกไม้เงินทอง แต่ยังคง ยึดหลักในบทบาทและหน้าที่ของการแสดงเป็นการรำเบิกโรงเหมือนกัน

2. การนำเนื้อเรื่องเดิมมาดัดแปลงและปรับปรุงคือการนำเรื่องราวที่มีมา ตั้งแต่สมัยอยุธยา มาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเนื้อหาจากเดิมบ้าง เพื่อความเหมาะสมในการแสดง ซึ่งมี อยู่ด้วยกัน 3 เรื่อง คือ

1) จับลิงหัวค้ำ ในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้ปรากฏว่ามีการแสดง ชุดจับลิงหัวค้ำ เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา แต่ได้มีบทพระนิพนธ์เรื่องจับลิงหัวค้ำ ในกรมพระราชวัง บวรมหาศักดิ์พลเสพ ที่มีเนื้อเรื่องต่างไปจากเดิมบ้างเล็กน้อย

2) นารายณ์ปราบหนทก เป็นการแสดงเบิกโรงที่เป็นเรื่องราวที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และปรากฏมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งมีบทพระนิพนธ์ เป็นบทละครใน รัชกาลที่ 4 และบทพระราชนิพนธ์เบิกโรงละครดึกดำบรรพ์ ซึ่งใช้ชื่อว่าสุดาวดาร ในรัชกาลที่ 6

3) เมขลา-รามสูร เป็นการแสดงอีกชุดหนึ่งที่ปรากฏ การสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยมีบทพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นบทละคร นอกจาก นั้นยังมีบทละครจักระบำ เรื่องเมขลา-รามสูร ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 2, 4, และ 5 รวมทั้ง บทเบิกโรงชุดดึกดำบรรพ์ ในรัชกาลที่ 6 ซึ่งใช้ชื่อเรื่องว่ารามสูรชิงแก้ว

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ส่วนหนึ่งของการแสดงเบิกโรงใน สมัยรัตนโกสินทร์นั้น ได้มีการสืบทอดมาจากสมัยอยุธยา ส่วนหนึ่งด้วย ส่วนการแสดงเบิกโรงที่ เกิดขึ้นมาใหม่ มีทั้งชุดที่เป็นระบำ รำฟ้อน และการแสดงที่เป็นเรื่องราว ซึ่งผู้วิจัยได้แบ่งตามลำดับ ดังนี้

ในสมัยรัชกาลที่ 2 การแสดงละครได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์อย่างเต็มที่ แต่การแสดงเบิกโรงนั้นไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจนมากนัก แต่พอมีหลักฐานที่น่า จะเกี่ยวข้องกับแสดงเบิกโรงว่า ในรัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครจักระบำเรื่อง เมขลา-รามสูร โดยยึดแนวพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าอาจเป็นไปได้ว่า บทละครจักระบำเรื่อง เมขลา-รามสูร น่าจะทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงเบิกโรงละคร ในก็เป็นได้ นอกจากนี้ อารคา สุมิตร ยังได้กล่าวว่า ในสมัยรัชกาลที่ 2 คงจะมีบทสำหรับเล่นเบิกโรง ชุดนารายณ์ปราบหนทกด้วย แต่ไม่ปรากฏว่ามีต้นฉบับหลงเหลืออยู่ เข้าใจว่าคงจะใช้บทที่คัดตอน

มาจากพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งมีอยู่ในตอนต้นของรามเกียรติ์ เช่นเดียวกับเรื่อง พระอรชุน หรืออาจมีการเปลี่ยนแปลงบทบ้างก็ได้<sup>17</sup>

ในสมัยรัชกาลที่ 3 กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ทรงพระนิพนธ์บท เบิกโรงไว้ 4 เรื่องด้วยกัน คือ จับลิงหัวค้ำ รำบรรเลง สองกรรววิก และไพจิตราสูร

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระราชหฤทัยในการละครเป็นอันมาก รวมทั้งยังสนพระทัยในการประพันธ์วรรณกรรม ทรงพระราชนิพนธ์บทละคร และบทระบำ รวมทั้งยังทรงพระราชนิพนธ์บทเบิกโรงไว้ในการแสดงดังนี้

- 1) บทเบิกโรง นารายณ์ปราบหนทุก
- 2) บทเบิกโรง รำต้นไม้เงินทอง
- 3) บทเบิกโรง ฉุยฉายกิ่งไม้เงินทอง
- 4) บทเบิกโรง พระภารทวาชฤาษี
- 5) บทเบิกโรง พระรามเข้าสวนพิราพ

นอกจากนี้ ยังมีบทพระราชนิพนธ์ บทละครจับระบำเมขลา-รามสูรอีกด้วย ซึ่งผู้วิจัยสันนิษฐานว่าน่าจะพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการแสดงเบิกโรง

ในสมัยรัชกาลที่ 5 มีบทพระราชนิพนธ์ บทละครจับรำเรื่องเมขลา-รามสูร ซึ่งน่าจะมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้ในการแสดงเบิกโรงเช่นเดียวกับบทละครจับระบำในรัชกาลที่ 4

ในสมัยรัชกาลที่ 6 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีความสนพระราชหฤทัยในการแสดงเป็นอันมาก มีบทพระราชนิพนธ์หลากหลายประเภท สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ได้กล่าวว่ วรรณกรรมละครในรัชกาลที่ 6 รุ่งเรืองด้วยปัจจัยหลักสองประการ คือ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเพื่อแสดงละครในแบบต่างๆ ไว้กว่าร้อยเรื่อง โดยแสดงในโอกาสและวัตถุประสงค์ที่ต่างกัน<sup>18</sup> ส่วนในบทพระราชนิพนธ์ต่างๆ นั้น ได้มีบทเบิกโรงโดยทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทเบิกโรงชุดดึกคำบรรพ์ มีอยู่ด้วยกันทั้งหมด 7 เรื่อง คือ

- 1) มหาพลี
- 2) ฤาษีเสียงลูก
- 3) สิงหาวตาร
- 4) พระคณศร์เสียงา
- 5) สุดาวตาร

<sup>17</sup> อารดา สุมิตร, “ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2”, หน้า 105.

<sup>18</sup> สุรพล วิรุฬห์รักษ์, วรรณกรรมนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 269.

- 6) รามสูรชิงแก้ว
- 7) พระภะรตเบิกโรง

จากการศึกษาค้นคว้า ข้อมูลต่างๆ สรุปได้ว่า การแสดงเบิกโรงในสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนหนึ่งได้มีการสืบทอดการแสดงเบิกโรงมาจากสมัยอยุธยา ซึ่งมีทั้งรูปแบบการนำเสนอความคิด รูปแบบการแสดงมาพัฒนาเป็นชุดการแสดงขึ้นใหม่ รวมทั้งการนำเนื้อเรื่องจากการแสดงเบิกโรงที่เป็นเรื่องราวมาปรับปรุง เปลี่ยนแปลงบางบทเพื่อความเหมาะสมกับการแสดง นอกจากนี้ในสมัยรัตนโกสินทร์ ยังได้เกิดการแสดงเบิกโรงขึ้นมาใหม่ด้วยกันหลายชุด ซึ่งมีทั้งชุดการแสดงที่เป็นการร่ำ ไม่มีการดำเนินเรื่องและชุดการแสดงเบิกโรงที่มีการดำเนินเรื่อง การแสดงเบิกโรงในสมัยรัตนโกสินทร์ได้รับความนิยม ซึ่งส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะ การแสดงนาฏยศิลป์ไทยประเภทโขนและละคร ได้รับความนิยมรวมทั้งการสนับสนุนจากสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเกิดบทพระราชนิพนธ์ที่ใช้ในการแสดงเบิกโรงมากมายหลายชุด โดยเฉพาะในรัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 6 ซึ่งถือได้ว่าเป็นยุคที่มีความนิยมในการแสดงเบิกโรงเป็นอันมาก ซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงในหัวข้อประเภทของการแสดงเบิกโรงต่อไป

### 2.1.1 ความหมายของคำว่าเบิกโรง

คำว่า “เบิกโรง” ได้มีผู้ให้ความหมายและแสดงข้อคิดเห็นไว้หลากหลายด้วยกัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงใคร่ขอนำมากล่าวถึงเพื่อเป็นการประกอบการอธิบายความหมายของคำว่า เบิกโรง ดังนี้

“เบิกโรง” ตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 หมายความว่า การแสดงก่อนการดำเนินเรื่อง แสดงออกครั้งแรก<sup>19</sup>

ปัญญา นิตยสุวรรณ ได้อธิบายถึงการแสดงเบิกโรงไว้ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยว่า การแสดงเบิกโรง คือ ชุดการแสดงที่แสดงก่อนแสดงโขน ละครใน และหนังใหญ่ในสมัยโบราณ<sup>20</sup> นอกจากนี้ยังได้แสดงความคิดเห็นว่า คำว่า เบิกโรง บางคนสันนิษฐานว่าน่าจะได้อาสาความคิดมาจาก

<sup>19</sup> พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์, 2530), หน้า 487.

<sup>20</sup> ปัญญา นิตยสุวรรณ, เบิกโรง: การแสดงในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 8 (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 3422.

“ปูระวรัังคะ” ของละครสันสกฤตและน่าจะตรงกับคำในภาษาอังกฤษว่า “Prelude” ซึ่งมีความหมายถึงการเล่นโหมโรงจัดเป็นการแสดงชุดสั้น ๆ<sup>21</sup>

สุนนมาลย์ นิมเนตพันธ์ ได้ให้ความหมายคำว่าเบ็กรโงไว้ในละครไทยว่า เบ็กรโง หมายถึง การแสดงชุดสั้น ๆ ก่อนการแสดงโขน และละคร ถือเป็นประเพณีแต่โบราณว่า ก่อนการแสดงละครรำเรื่องใหญ่ จะต้องมีระบำเบ็กรโงเล่นเป็นชุดหรือเป็นตอน คือ เบ็กรโงด้วยระบำชุด “เมขลา-รามสูร” เบ็กรโงด้วยชุด “นารายณ์ปราบหนทุก” “ดอกไม้เงินทอง” และ “ประเลง”<sup>22</sup>

อารดา สุมิตร ได้กล่าวถึงการแสดงเบ็กรโงไว้ในละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2 ว่า ก่อนจะมีการแสดงเรื่องใหญ่มักมีการแสดงเบ็ดเตล็ดเป็นชุดสั้น ๆ เช่น ก่อนการแสดงหนังใหญ่ อาจมีการเชิดหนังชุด จับลิงหัวค้ำ หรือการแสดงชุด บ้องตันแทงเสื่อ ก่อนการแสดงโขน ละคร มักมีการจับระบำเป็นชุดเรียกว่ารำเบ็กรโง เป็นแบบแผนที่มีมาตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี<sup>23</sup>

นิยะดา สาริกฤติ ได้ให้ความหมายของคำว่า เบ็กรโง ไว้ในความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครสันสกฤตว่า คำว่า “เบ็กรโง” ในละครไทยหมายถึงการแสดงชุดสั้น ๆ ก่อนที่จะเล่นเป็นเรื่องราว<sup>24</sup>

จากที่กล่าวมาข้างต้นอาจสรุปได้ว่า การแสดงเบ็กรโง หมายถึง การแสดงที่มีรูปแบบเป็นการรำเป็นชุด ๆ หรือการแสดงที่เป็นเรื่องราว โดยจะแสดงก่อนที่การแสดงโขน ละคร และหนังใหญ่ จะดำเนินเรื่อง นอกจากนี้ชุดที่ใช้แสดงเบ็กรโงในส่วนใหญ่มักจะไม่มีเนื้อเรื่องที่เกี่ยวข้องหรือต่อเนื่องกับเรื่องที่จะใช้แสดงในเรื่องหลัก

<sup>21</sup> ปัญญา นิตยสุวรรณ, เบ็กรโง: การแสดงในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 8, หน้า 3422.

<sup>22</sup> สุนนมาลย์ นิมเนตพันธ์, การละครไทย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2537), หน้า 24.

<sup>23</sup> อารดา สุมิตร, “ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2”, หน้า 100.

<sup>24</sup> นิยะดา สาริกฤติ, “ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 173.

### 2.1.2 ความสำคัญของการแสดงเบิกโรง

การแสดงเบิกโรงของไทยนั้น จากหลักฐานต่างๆ ได้ปรากฏว่า มีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา ตอนต้นและมีการสืบทอดมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ แม้กระทั่งในปัจจุบันก็ยังปรากฏว่ายังมีการแสดงเบิกโรงอยู่ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการแสดงเบิกโรงนั้น มีความสำคัญในด้านของการเกิดเป็นประเพณีนิยมและความเชื่อถือ รวมทั้งการได้รับอิทธิพลของการแสดงเบิกโรงของอินเดียก็เป็นที่มาจากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลต่างๆ ได้ปรากฏว่ามีหลักฐานข้อมูลรวมทั้งมีผู้รู้ซึ่งทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงความสำคัญของการแสดงเบิกโรงไว้หลากหลายด้วยกัน ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอหลักฐานและข้อมูลดังกล่าวเพื่อประกอบการอธิบายถึงความสำคัญของการแสดงเบิกโรง

ความสำคัญในการละเล่นและการแสดงระบำรำฟ้อนที่ใช้เป็นการเบิกโรงก่อนการแสดงหนัง โขน และละครของไทยนั้น น่าจะเกิดจากวัตถุประสงค์เพื่อเป็นการจูงใจให้ผู้ชมเกิดความสนใจการแสดงที่จะแสดงต่อไป ในบางครั้งน่าจะเกิดจากความเชื่อในเรื่องของการไหว้ครูเพื่อขับไล่สิ่งอัปมงคล ดังเช่น ระบำชุดเมขลา-รามสูร ซึ่งเป็นระบำเบิกโรงที่เก่าแก่นั้น ได้ปรากฏมีคำไหว้ครูเกี่ยวกับนางเมขลาซึ่งอยู่ในคำไหว้ครูของละครโบราณว่า

◎ จำเอยจำน้อย	ไหว่นางเมขลา
เล่นเรื่องละครมา	ขอให้สวัสดีมีชัย
ศัตรูอย่ารู้เบียดเบียน	อย่ามีเสนียดจัญไร
ร้อยปีอย่ามีความไฉ่	มาใกล้ที่นอนออแม่เนา <sup>25</sup>

การรำเบิกโรง ประเลง เป็นการแสดงเบิกโรงอีกชุดหนึ่งที่ถือว่าเป็นธรรมเนียมหรือประเพณีของละครว่าเป็นการแสดงเพื่อป้องกันเสนียดจัญไรขับไล่ภูตผีปีศาจ ที่อาจมาขัดขวางเป็นอุปสรรคและเป็นอัปมงคลแก่งานการแสดง และการรำเบิกโรงชุดประเลงนี้ จะมีความคล้ายคลึงกับการแสดงเบิกโรงของอินเดีย ซึ่งเป็นการแสดงอยู่ในชุดปรีวรรตนะ ซึ่งเป็นชุดหนึ่งของการโหมโรง

<sup>25</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย, หน้า 279.

ลักษณะของการแสดงคือ สุตวรรษ (นายโรง) จะถือธงชรรษระ\* ออกมาพร้อมกับผู้แสดง 2 คน ร่ายรำเป็นจังหวะพร้อม ๆ กัน และนำดอกไม้มาถวาย ณ พรหมมณฑลกลางโรงละคร ซึ่งการรำในชุดนี้เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่นเป็นการทำให้เกิดความเป็นสิริมงคล ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าการแสดงเบิกโรงชุดประเลงนั้นมีความสำคัญในด้านธรรมเนียมและประเพณีที่ต้องการความเป็นสิริมงคล และขจัดอุปสรรคทั้งปวง ซึ่งไทยอาจได้รับเอาอิทธิพลของการแสดงชุดนี้มาจากอินเดียดังที่ นิยะดา สาริกภูติ ได้กล่าวว่า ไทยคงได้รับอิทธิพลจากละครภารตะไม่น้อย ดังเช่นจุดประสงค์ของการทำพิธีเบิกโรงในละครไทยและละครภารตะต่างก็มีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เพื่อให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้ชมและการแสดง<sup>26</sup>

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ให้ความสำคัญต่อการแสดงเบิกโรง โขน ดังที่ พุฒิมาศ พุ่มพวง กล่าวไว้ใน วิเคราะห์หีบละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า การที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกการจับระบำ รำ ฟ้อน มาเป็นการแสดงเบิกโรง โขน แทนการเบิกโรงด้วยการละเล่น คงเป็นเพราะทรงเห็นว่าเป็นศิลปะการแสดงที่อ่อนช้อยงดงาม และที่ทรงเลือกเรื่องเกี่ยวกับเทพเจ้ามาเป็นพระราชนิพนธ์ อาจเป็นเพราะทรงเห็นว่าการจับระบำ รำ ฟ้อน ด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับเทพดามีส่วนคล้ายกับพิธีบูชาเทพเจ้าใน “ปุรวรังคะ” ของละครสันสกฤต ซึ่งถือกันว่าเป็นพิธีการที่ก่อให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่ผู้ชมและผู้แสดง<sup>27</sup>

นอกจากนี้ ยังกล่าวต่อว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังทรงกำหนดให้มีการแสดงเบิกโรงก่อนการแสดงโขนด้วยการแสดงชุดสั้น ๆ ก่อนเสมอ ทั้งนี้ปรากฏหลักฐานในสำเนาหลายพระหัตถ์ที่เป็นสุจิบัตรและระเบียบการแสดงโขนในโอกาสต่าง ๆ ที่ทรงระบุว่าจะใช้การแสดงเรื่องใด ชุดใดเป็นการแสดงเบิกโรง ตัวอย่างเช่น

\* ในคัมภีร์นาฏยศาสตร์ หน้า 21-39 ได้อธิบายถึงความสำคัญของชรรษระว่า หลังจากทีอสุรพยายามขัดขวางการแสดงละครจนไม่สามารถดำเนินต่อไปได้ พระอินทร์จึงได้กวัดแกว่งวัชรอาวุธ บันดาลให้พวกอสูรมีร่างกายแก่ชราไปในทันที พวกอสูรเห็นดังนั้นจึงมีความเกรงกลัวหลบหนีไป ต่อมาพระอินทร์จึงได้มอบชรรษระหรือวัชรอาวุธนั้นแก่พระรถมุนีนำไปประดิษฐาน ณ โรงละครเพื่อเป็นการป้องกันอันตรายที่จะเกิดกับการแสดงละคร ดังนั้นจึงถือว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติต่อกันมาว่าก่อนการแสดงทุกครั้ง จะต้องทำพิธีบูชาชรรษระเสียก่อน

<sup>26</sup> นิยะดา สาริกภูติ, “ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ”, หน้า 190.

<sup>27</sup> พุฒิมาศ พุ่มพวง, “วิเคราะห์หีบละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”, หน้า 25.

ณ วันที่ ๕ มกราคม ร.ศ. ๑๓๐

จะได้เล่นเบิกโรง

เรื่อง

นารายณ์ปราบนทก

โชน

เผา लगा

(บทพากย์ เจริจา พระราชนิพนธ์รัชการปีดยุบัน)...

(พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จเสวยพระราชนิพนธ์ ร.ศ. 130 ข: ไม่ปรากฏเลขหน้า)<sup>28</sup>

จากการที่พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นความสำคัญของการแสดงเบิกโรง จึงทำให้มีบทพระราชนิพนธ์ บทเบิกโรงหลายเรื่องด้วยกัน ซึ่งอาจสันนิษฐานได้ว่า ทรงยึดถือตามธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบกันมาและอีกประการหนึ่ง ก็คือ เพื่อความเป็นสิริมงคลต่อผู้ชมและผู้แสดงก็อาจเป็นได้

นอกจากที่ในเรื่องของความสำคัญในเรื่องของการแสดงไปแล้วนั้น ยังได้มีผู้ทรงคุณวุฒิได้กล่าวถึงเหตุผลในการแสดงเบิกโรงที่แสดงให้เห็นความสำคัญของเบิกโรงไว้หลากหลาย ซึ่งปรากฏอยู่ในละครในของหลวงในสมัยรัชกาลที่ 2 ของอารดา สุมิตร ที่ได้ทำการสัมภาษณ์ไว้ ดังนี้

หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ให้เหตุผลในการแสดงเบิกโรงซึ่งสรุปได้ว่าเป็นการบอกให้คนดูรู้ล่วงหน้าว่าเรื่องที่จะเล่นต่อไป (เฉพาะเรื่องรามเกียรติ์) เป็นเรื่องเฉลิมพระเกียรติพระนารายณ์ ซึ่งเทียบได้กับองค์พระมหากษัตริย์นั่นเอง การเบิกโรงในกรณีนี้อาจจะคัดเอาเรื่องที่แสดงบารมีของพระนารายณ์เป็นตอนสั้น ๆ เช่น นารายณ์ปราบนทก เป็นต้น นอกจากนี้ยังเป็นการเรียกความสนใจของผู้ดูจากที่ต่าง ๆ มักจะหมายถึงละครที่ไปเล่นนอกวัง ส่วนการแสดงทำรำต่าง ๆ ที่นำร้อยกรองกันเข้าเพื่อความสวยงามและเพลิดเพลินของผู้ดู<sup>29</sup>

หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวว่า เพื่อเป็นการถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดิน<sup>30</sup>

<sup>28</sup> พุฒิมาศ พุ่มพวง, “วิเคราะห์บทละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”, หน้า 39.

<sup>29</sup> หม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, สัมภาษณ์, อ้างถึง อารดา สุมิตร, ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2, หน้า 102.

<sup>30</sup> หม่อมหลวงบุญเหลือ เทพยสุวรรณ, สัมภาษณ์, อ้างถึง อารดา สุมิตร, ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2, หน้า 102.



มนตรี ตราโมท ได้ให้เหตุผลว่า เพื่อเป็นการแสดงอะไรบางอย่างบุชชากรนอกเหนือจากเรื่องละคร เช่นเดียวกับที่ละครโนห์รามีการรำซัดหน้าเตียง<sup>31</sup>

จากที่กล่าวถึงความสำคัญของการแสดงเบิกโรงมาแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าการแสดงเบิกโรงมีความสำคัญอยู่หลายประการด้วยกัน โดยสรุปได้ดังนี้

1.ด้านจารีตและประเพณีนิยม การแสดงเบิกโรงนั้นมีหลักฐานว่าเริ่มมีการแสดงมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีการสืบทอดกันมาเป็นจารีตและประเพณีนิยมมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยจะเห็นได้จากบทพระราชนิพนธ์เบิกโรงในรัชกาลต่าง ๆ

2.ด้านความเชื่อ การแสดงเบิกโรงมีความสำคัญต่อความเชื่อในหลาย ๆ ด้าน เช่น ความเชื่อถือในด้านโชคลางว่าการแสดงเบิกโรงนี้จะทำให้เกิดความเป็นสิริมงคลต่อผู้ชมและผู้แสดง นอกจากนี้ยังเชื่อกันว่า การแสดงเบิกโรงนั้น เป็นการป้องกันเสนียดจัญไร และเป็นการขับไล่ภูตผีปิศาจไม่ให้มารบกวนหรือเป็นอุปสรรคต่อการแสดง รวมทั้งความเชื่อถือว่าการแสดงเบิกโรงนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งในการบูชาครู

3.ด้านประชาสัมพันธ์ ในสมัยโบราณยังไม่มีระบบการสื่อสารที่ทันสมัย การแสดงเบิกโรงจึงนับได้ว่าเป็นส่วนหนึ่งในการประชาสัมพันธ์หรือเรียกความสนใจให้คนทั่วไปได้รู้ว่ากำลังจะมีการแสดงมหรสพเกิดขึ้น เพราะเมื่อมีการแสดงเบิกโรงเกิดขึ้นจะได้ยินเสียงร้องรำทำเพลงทำให้คนทั่วไปได้รู้ว่ากำลังจะมีการแสดง

4.ด้านความสนุกสนาน และคติสอนใจ การแสดงเบิกโรงบางชุดเป็นการแสดงที่มีความสนุกสนาน รวมทั้งมีคติสอนใจที่เข้าใจง่าย เหมาะสำหรับเด็ก ๆ เช่น การแสดงชุดจับลิงหัวค้ำ

5.ด้านความพร้อมในการแสดง การแสดงเบิกโรงนั้น อาจจะเป็นไปได้ว่าเป็นขั้นตอนในการเตรียมความพร้อมในการแสดงของผู้แสดง นักดนตรี นักร้อง รวมทั้งน่าจะเป็นการเตรียมความพร้อมทางด้านร่างกาย และสมาธิของผู้แสดงก่อนที่จะแสดงเรื่องหลักต่อไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

<sup>31</sup> มนตรี ตราโมท, สัมภาษณ์, อ้างถึง อารคา สุมิตร, ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2, หน้า 102.

แผนผังที่ 1 ประเภทของการแสดงเบิกโรง



### 2.1.3 ประเภทของการแสดงเบ็กรอง

การแสดงเบ็กรองของหนังใหญ่ โขน และละครนั้น จากการศึกษาค้นคว้า ผู้วิจัยได้พบว่า มีทั้งในรูปแบบของการเล่นเบ็กรองที่ใช้สำหรับแสดงหนังใหญ่ และการแสดงระบำ รำ ฟ้อน ในการแสดงเบ็กรอง โขน และละคร ที่มีทั้งในรูปแบบของการรำเป็นชุด และการแสดงเป็นเรื่องราว ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งประเภทของการแสดงเบ็กรองออกเป็น 3 ประเภทตามลักษณะของรูปแบบการแสดง ดังนี้

1. เบ็กรองด้วยการละเล่น
2. เบ็กรองด้วยการรำ
3. เบ็กรองด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว

รูปแบบของการแสดงเบ็กรองทั้ง 3 ประเภทนั้น จะมีลักษณะแตกต่างกันออกไป นอกจากนี้การแสดงเบ็กรองบางชุดก็มีแต่เพียงการกล่าวถึงไว้ในวรรณคดี หรือบทพระราชนิพนธ์เบ็กรอง แต่ไม่สามารถหาหลักฐานในการแสดง หรือปรากฏว่ามีการแสดงสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้อธิบายของรูปแบบและลักษณะของการแสดงในแต่ละประเภท ดังนี้

#### 2.1.3.1 เบ็กรองด้วยการละเล่น

เบ็กรองด้วยการละเล่น เป็นการเล่นก่อนการแสดงหนังใหญ่ ลักษณะการเล่น เป็นการต่อสู้ ประลองฝีมือ หรือการแข่งขัน เนื้อหาไม่ได้เป็นส่วนสำคัญ มีหลักฐานปรากฏอยู่ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ของมหाराชครู ซึ่งปรากฏว่ามีอยู่ด้วยกัน 7 ชนิด คือ

- 1) หัวล้านชนกัน
- 2) ไทยลาวฟันดาบ
- 3) ชวาแทงหอก
- 4) ชนแรด
- 5) แข่งวัวเกวียน
- 6) จรเข้กัดกัน
- 7) แข่งเรือ

การเล่นเบ็กรอง ทั้ง 7 ชนิดนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นการเล่นก่อนการแสดงหนังใหญ่ ซึ่งมีปรากฏอยู่ในสมุทรโฆษคำฉันท์ ของมหाराชครูเท่านั้น เพราะไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานในการเล่นเบ็กรองทั้ง 7 ชนิด คือ ในสมัยต่อมาอีกเลย

### 2.1.3.2 เบิกโรงด้วยการรำ

การแสดงเบิกโรงด้วยการรำ หมายถึง การแสดงที่มีลักษณะเป็นการรำ เป็นชุด ๆ โดยผู้แสดงจะออกมารำก่อนที่จะแสดงเรื่องหลัก การแสดงเบิกโรงด้วยการรำนั้นมีอยู่ด้วยกัน 3 ชุด คือ รำประเลง รำดอกไม้เงินทอง รำนุชฉายกิ่งไม้เงินทอง

1) รำประเลง การแสดงชุดนี้ถือว่าเป็นการแสดงเบิกโรงที่เก่าแก่ชุดหนึ่ง ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยโบราณ อารดา สุมิตร กล่าวถึงการรำประเลงว่า รำเบิกโรงชุดนี้คงจะใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยา จนกระทั่งถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้ทรงดัดแปลงเสียใหม่เป็นรำดอกไม้เงินทอง<sup>32</sup>



ภาพที่ 1 รำประเลง

ที่มา : สำเนาภาพจาก หนังสือ วิพิธทัศนา (กรมศิลปากร : เซเว่น พรินติ้ง กรัฟ, 2527), หน้า 216.

ลักษณะของการแสดง รำประเลงนั้นจะเป็นการรำคู่ โดยจะรำ 2 คน เป็นการรำตามเพลงหน้าพาทย์ โดยไม่มีบทร้องประกอบ

<sup>32</sup> อารดา สุมิตร, “ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2”, หน้า 106.

ผู้แสดงจะแต่งกายในลักษณะขึ้นเครื่องพระ สวมศิระเทวคา หัวโล้น มือทั้งสองจะถือหางนกยูง โดยจะสมมติบทบาทของผู้แสดงว่าเป็นเทวคา ในเรื่องของนักแสดง เบิกโรงนี้ ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวว่าที่ใช้ตัวนายโรงในเรื่องเป็นผู้รำ ก็เพื่อไม่ต้องแต่งตัวละคร ซ้ำกันอีกให้เปลืองเวลา เท่ากับเป็นการประหยัด และถึงจะใช้ตัวละครคนเดียวกันมาเป็นตัวแสดง ในอีกเรื่องก็ไม่มีใครจำหน้าได้ว่าซ้ำตัวกัน เพราะเมื่อรำเบิกโรง สวมหัวเปิดหน้า คนดูไม่เห็นหน้าจริง ไม่ทราบว่าเป็นใคร<sup>33</sup> ดังนั้นในเรื่องของผู้แสดงนั้น น่าจะเป็นตัวนายโรงที่จะต้องแสดงเรื่องต่อไป

ขั้นตอนในการแสดงรำเบิกโรงประเลงนั้น จะเป็นการรำตามเพลงหน้าพาทย์ ดังนี้

- |            |       |                                    |
|------------|-------|------------------------------------|
| ลำดับที่ 1 | กลม   | - การเดินทางมาของเทพเจ้า           |
| ลำดับที่ 2 | ชานาญ | - การประสาทพร                      |
| ลำดับที่ 3 | กลม   | - การแสดงท่าชักชวน, รื่นเรริงยินดี |
| ลำดับที่ 4 | เชิด  | - การเดินทางกลับของเทพเจ้า         |

จากลำดับการใช้เพลงหน้าพาทย์ในการแสดงรำประเลงนี้ จะเห็นได้ว่าจะใช้เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้สำหรับตัวละคร ประเภทเทวคาหรือเทพเจ้า ทั้งนี้ก็เพื่อจะเป็นการเสริมบทบาทให้กับผู้รำประเลงนั้นมีบทบาทในลักษณะของตัวละครที่เป็นเทพเจ้า

การรำประเลงนี้น่าจะมีวัตถุประสงค์ของการเป็นสิริมงคลในด้านการแสดงเนื่องจากผู้แสดงได้หางนกยูงมาประกอบในการรำ ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวไว้ว่า ประเลงเป็นการพ้อนรำเบิกโรงที่ต้องแสดงก่อนเพื่อป้องกันเสนียดจัญไร หรือปีศาจความ ขับไล่ภูตผีปีศาจและมารร้ายที่จะมาขัดขวางกล้ากราบให้เป็นอุปสรรคและเป็นอับมงคลแก่การแสดง<sup>34</sup> นอกจากนี้ยังมีการสันนิษฐานว่าการแสดงเบิกโรงชุดประเลงนี้ อาจพัฒนามาจากการที่ตัวละครทำความสะอาดโรงละครโดยถือไม้กวาด ออกมาปักกวาดหยากไย่ในโรงละครให้สะอาด และจึงมีการออกท่าทางต่อมาจึงพัฒนามาถือหางนกยูงแทน

ลักษณะสำคัญของการแสดงประเลงอีกอย่างหนึ่งนั่นคือ หากมีการเปรียบเทียบในด้านลักษณะ และวัตถุประสงค์ของการแสดงแล้ว จะสังเกตได้ว่ามีลักษณะใกล้เคียงกับขั้นตอนของเบิกโรงในละครภารตะ ดังที่ นิยะดา สาริกภูติ ได้แสดงความคิดเห็นในด้านความสัมพันธ์และอิทธิพลของการแสดงเบิกโรงละครภารตะ กับการแสดงเบิกโรงของไทยว่า ในเรื่องการเบิกโรง

<sup>33</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย, หน้า 283.

<sup>34</sup> เรื่องเดียวกัน.

ก็เช่นกัน ไทยคงได้รับอิทธิพลจากละครการ์ตูนไม่น้อย ดังเช่นจุดประสงค์ของการทำพิธีเบิกโรงในละครไทย และละครการ์ตูนต่างมีความคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ เพื่อจะให้เกิดสวัสดิมงคลแก่ผู้ชมและการแสดง ...

เมื่อพิจารณาโดยอาศัยข้อสันนิษฐานประกอบ อาจกล่าวได้ว่า ประเพณีเป็นการเบิกโรงชุดหนึ่งของละครไทย มีความคล้ายคลึงกับปรีวรรตนะ ซึ่งเป็นชุดหนึ่งของการโหมโรง (ปุระรังคะ) ในละครการ์ตูน กล่าวคือ ในชุดประเลง ผู้แสดงมักเป็นนายโรง มีอจะกำหางนกยูงออกมาร้ายรำ<sup>35</sup>

จากข้อมูลต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าการแสดงเบิกโรงชุดประเลงนั้น มีความสำคัญเป็นอย่างมากทั้งในด้านเป็นชุดรำที่เก่าแก่ในสมัยอยุธยา รวมทั้งยังเป็นชุดที่มีวัตถุประสงค์อันเป็นสิริมงคลต่อการแสดง อันเป็นผลให้การแสดงชุดนี้มีการสืบทอดในรูปแบบของการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังเป็นชุดการแสดงที่ทำให้เกิดมีการพัฒนาชุดการรำเบิกโรงในสมัยต่อมาอีกด้วย

2) รำดอกไม้มงเงินทอง ในปัจจุบันบางครั้งใช้ชื่อว่ารำกิ่งไม้มงเงินทอง ในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ชื่อ รำดอกไม้มงเงินทองตามในบทพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 4 รำดอกไม้มงเงินทอง เป็นการแสดงเบิกโรงที่มีวิวัฒนาการมาจากการรำประเลง ชนิด อยู่โพธิ์ สันนิษฐานว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้คัดแปลงมาจากการรำประเลงซึ่งเป็นการรำเบิกโรงของไทยตั้งแต่โบราณ ดังที่จะได้อธิบายไว้ในตอนหนึ่งในเรื่อง การละเล่นสมัยอยุธยา ดังนี้ แม้ประเลงจะเป็นนาฏศิลป์ชั้นสูงที่ก่อปรด้วยความนิยมเชื่อถือและมีคุณค่าทางศิลปะ แต่เมื่อได้ดูได้เห็นอยู่เสมอ ๆ ก็กลายเป็นศิลปะที่รู้สึกกันว่าจืดชืด ครั้นมาถึงสมัยรัชกาลที่ 4 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคงจะทรงได้รับเครื่องราชบรรณาการดอกไม้เงินทองจากเจ้าประเทศราชต่าง ๆ ส่งมาทูลเกล้าฯ ถวายไว้เป็นอันมาก น่าจะมีพระราชประสงค์เพื่อสำแดง พระเกียรติยศให้ปรากฏ จึงโปรดให้ระบำละคอนหลวงถือดอกไม้เงินทองรำเบิกโรงแทนการถือหางนกยูงแต่ก่อน<sup>36</sup>

จากข้อความดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า รำดอกไม้มงเงินทองนั้น อาจเป็นชุดการแสดงที่ได้ปรับปรุงมาจากการรำประเลงก็เป็นได้ เนื่องจากลักษณะของการแสดงชุดรำดอกไม้มงเงินทองนั้นมีลักษณะใกล้เคียงกัน ดังจะกล่าวถึงลักษณะของการแสดงชุด รำดอกไม้มงเงินทอง ดังนี้

<sup>35</sup> นิยะดา สาริกภูติ, “ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครการ์ตูน”, หน้า 193.

<sup>36</sup> นายชนิด อยู่โพธิ์, การละเล่นสมัยอยุธยา รวมปาฐกถางานอนุสรณ์อยุธยา 200 ปี (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2516), หน้า 46.



ภาพที่ 2 รำดอกไม้เงินทอง

ที่มา : สำเนาภาพจาก หนังสือ วิพิธทัศนา (กรมศิลปากร : เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป, 2527), หน้า 208.

ผู้แสดง จะแต่งกายขึ้นเครื่องพระ 2 คน ศีรษะจะสวมชฎาแทนการสวมหัวเทวดาหัวโล้น ส่วนมือทั้งสองจะถือดอกไม้เงินทอง โดยจะถือดอกไม้ทองด้วยมือขวา และถือดอกไม้เงินด้วยมือซ้าย

ขั้นตอนในการแสดง ผู้แสดงจะรำออกมาโดยใช้เพลงกลม เมื่อถึงเนื้อร้อง จะใช้ทำนองเชิดหนึ่งประกอบ และเมื่อจบเนื้อร้องแล้วจึงบรรเลงแต่ทำนองเชิดหนึ่ง

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชนิพนธ์บทประกอบการรำไว้ดังนี้

เมื่อนั้น  
สองมือถือดอกไม้เงินทอง  
เบิกโรงละครในให้ประหลาด  
ทำก็งามตามครุฑแมนยำ  
หางนกยูงอย่างเก่าเขาเล่นมาก  
คงแต่ทำไว้ให้งามตามละคร

ไทท้าวเทพบุตรบุรุษสอง  
ป้อนหน้าออกมาว่าจะรำ  
มีวิลาน่าชมคมจำ  
เป็นแต่ทำนองใหม่มิใช่เพื่อน  
ไม่เห็นหลากจิตตามมาแต่ก่อน  
ที่แต่งคนกันไม่องตามโบราณ

รำไปให้เห็นเป็นเกียรติยศ	ปรากฏทุกตำแหน่งแห่งสถาน
ว่าพวกพ้องฝ่ายในใช้ราชการ	สำหรับพระภูบาลตำราญรมย์
ย่อมช่วงใช้ดอกไม้เงินทอง	ไม่เหมือนของเขอื่นมีคั่นถม
ถึงผิดอย่างไรใครจะไม่ชม	ก็ควรนิยมว่าเป็นมงคลเอ๋ย <sup>37</sup>

จากบทพระราชนิพนธ์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชประสงค์ให้การแสดงชุดนี้เป็นการรำเบิกโรงไปในทางความหมายที่เป็นสิริมงคล ด้วยการที่ให้เทพบุตรทั้ง 2 ออกมาเป็นผู้รำเบิกโรงละครใน นอกจากนี้เป็นการปรับปรุงขึ้นจากการรำประเลง ซึ่งน่าจะเป็นการรำเบิกโรงที่ใช้กันอยู่เพียงชุดเดียว จึงได้ทรงให้มีการรำชุดดอกไม้เงินทองขึ้น เพื่อความสวยงามและแปลกตาไปจากชุดประเลง แต่ยังคงยึดหลักของท่ารำที่สวยงามตามแบบอย่างละครในไว้ อีกประการหนึ่งของการรำชุดนี้ คือ น่าจะมีวัตถุประสงค์ในการเผยแพร่พระเกียรติยศของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย เนื่องจากการที่ได้นำดอกไม้เงินทองซึ่งเป็นของบรรณาการจากประเทศต่างๆ มาให้ตัวละครถือเป็นอุปกรณ์ในการรำนั้น จึงเท่ากับเป็นการแสดงถึงพระเกียรติยศของพระองค์ที่ได้ปรากฏให้เห็นโดยทั่วไป

รำดอกไม้เงินทองนี้ จัดได้ว่าเป็นการแสดงเบิกโรงที่มีกระบวนการทำรำที่สวยงามและได้รับความนิยม รวมทั้งมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

3) รำนุชฉายกิ้งไม้เงินทอง เป็นการแสดงเบิกโรงละครใน โดยจะเป็นการรำของตัวละครฝ่ายนาง ส่วนมากนิยมจะแสดงต่อจากรำเบิกโรงดอกไม้เงินทองของตัวพระ ประเมษฐ์บุญยะชัย ได้ให้สัมภาษณ์ว่า คุณครูเฉลย สุขวณิช ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง ปี 2530 ได้เล่าให้ฟังว่าได้เคยรำนุชฉายกิ้งไม้เงินทองมาแล้วเมื่อสมัยฝึกหัดละครอยู่ในวังของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา การแสดงชุดนี้จะแสดงต่อจากการรำเบิกโรงดอกไม้เงินทอง ซึ่งเป็นของฝ่ายผู้แสดงตัวพระ ต่อจากนั้นจึงแสดงชุดนุชฉายกิ้งไม้เงินทองต่อ เพื่อเป็นการแสดงให้เห็นลีลาการรำของตัวนางที่มีความสวยงามเหมือนกัน<sup>38</sup>

ลักษณะของการแสดงรำนุชฉายกิ้งไม้เงินทองนี้จะเป็นการรำคู่ ซึ่งใช้ผู้แสดง 2 คน ออกมาร่ายรำตามบทร้อง

ผู้แสดง จะแต่งกายขึ้นเครื่องนาง 2 คน ศีรษะจะใส่รัดเกล้ายอด มือซ้ายจะถือกิ้งไม้เงิน มือขวาถือกิ้งไม้ทอง

<sup>37</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะละครรำหรือคุ่มมือนาฏศิลป์ไทย, หน้า 286.

<sup>38</sup> ประเมษฐ์ บุญยะชัย, อาจารย์ 3 ระดับ 8 วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร. สัมภาษณ์, 8 มิถุนายน 2545.





ภาพที่ 3 รำชุยฉายกิ่งไม้เงินทอง

ที่มา : สำเนาภาพจาก หนังสือ วิพิธทัศนา (กรมศิลปากร : เซเว่น พรินติ้ง กรุ๊ป, 2527), หน้า 8.

ขั้นตอนในการแสดง ผู้แสดงจะรำตามบทขับร้องและทำนองเพลงชุยฉาย เป็นแบบชุยฉายพวง คือร้องรวมความจนจบท่อนโดยไม่มีปีเป่ารับ

สำหรับบทที่ใช้ประกอบการรำชุยฉายกิ่งไม้เงินทองนี้ เป็นบท พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระราชนิพนธ์ไว้ดังนี้

ชุยฉายเอย  
ห่มผ้าหน้าปักชาย  
มือถือกิ่งไม้เงินทอง  
ได้ฤกษ์งามยามโมง  
การพื่อนละครใน  
ล้วนอร่ามงามตรู  
สองแม่เอย  
เหมือนหนึ่งเทพธิดา

สองนางเนื้อเหลืองอย่างเขื่องกริดกราย  
ผันผายมาเบิกโรง  
เป็นของสง่าอ่าโถง  
จะชักโจงคนมาดู  
มิให้ผู้ใดมาเล่นสู้  
เชิดชูพระเกียรติเอย  
แม่งามหนักหนา  
ลงมากรายถวายนคร

รำเดินเล่นคูศิ	ยิ่งกว่ามีมาแต่ก่อน
เว้นแต่ท่ายไม่งอน	ไม่เหมือนละครนอกเอย
สองแม่เอย	แม่งาม แม่งอน
มิ่งแมนแขนอ่อน	อ่อนแอ่นประหนึ่งวาด
ไหล่เหลี่ยมเสี้ยมองค์	คิ้วเป็นวงผิวสะอาด
คังนางในไกลาส	ร่อนลงมารำเอย

ฉุฉายกึ่งไม้เงินทองถือได้ว่าเป็นการแสดงรำเบิกโรงละครในที่มีความสวยงามตามแบบแผนของกระบวนการรำ จากบทพระราชนิพนธ์ทำให้เห็นว่า การรำเบิกโรงชุดนี้มีจุดประสงค์เพื่อชักชวนให้คนมาดูละครใน รวมทั้งเป็นการแสดงพระเกียรติยศ รวมทั้งความเชื่อถือในด้านของการแสดงที่ไม่มีผู้ใดสามารถมาแสดงแข่งขันได้ การแสดงชุดนี้ได้มีการสืบทอดรูปแบบการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน โดยเชื่อกันว่าได้รับการถ่ายทอดมาจากละครวังสวนกุหลาบ ดังประเมษฐ์บุญยะชัย ได้กล่าวถึงการแสดงชุดนี้ไว้ในละครวังสวนกุหลาบว่า ทำรำชุดสำคัญเหล่านี้ ละครวังสวนกุหลาบได้รับการถ่ายทอดมาจากคุณครูที่เป็นตัวละครหลวงในรัชกาลที่ 4-5 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ กรมหลวงนครราชสีมา ได้ส่งตัวข้าหลวงไปถ่ายทอดที่วังของท่านบ้าง บางครั้งได้เชิญท่านมาสอนในวังสวนกุหลาบบ้าง<sup>39</sup> นอกจากนี้ยังได้กล่าวว่า ฉุฉายกึ่งไม้เงินทองได้รับการถ่ายทอดมาจากเจ้าจอมละม้ายในรัชกาลที่ 5<sup>40</sup>

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า การแสดงเบิกโรงด้วยการรำนั้นจะมีวัตถุประสงค์ที่เน้นถึงความเป็นสิริมงคลในการแสดง รวมทั้งยังเป็นการประกาศพระเกียรติยศของพระเจ้าแผ่นดิน การแสดงทั้ง 3 ชุด มีส่วนที่คล้ายคลึงกัน คือ เป็นการรำคู่ ซึ่งใช้ผู้แสดง 2 คน รวมการแต่งกายขึ้นเครื่องตามรูปแบบของละครใน

<sup>39</sup> กรมศิลปากร, ละครวังสวนกุหลาบ (กรุงเทพฯ: พิริสเกล, 2543), หน้า 45.

<sup>40</sup> เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

### 2.1.3.3 เบิกโรงด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว

การแสดงเบิกโรงที่เป็นเรื่องราวนั้น บางทีก็เรียกว่า “ละครเบิกโรง” หรือ “ระบำเรื่อง” แต่มีลักษณะของการแสดงที่เล่นเป็นเรื่องราวก่อนที่จะทำการแสดงเป็นเรื่องหลัก จากการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยได้พบว่าการแสดงเบิกโรงที่แสดงเป็นเรื่องราวนี้มีอยู่ด้วยกันหลายชุด ซึ่งมีทั้งบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลต่าง ๆ และบทพระนิพนธ์อีกหลายเรื่อง นอกจากนี้การแสดงเบิกโรงบางชุดก็มีแต่เพียงบทเท่านั้น แต่ยังมีหลักฐานที่ปรากฏนำมาแสดงไม่ได้ นอกจากนี้การแสดงบางชุดได้มีผู้จัดไว้เป็นการละเล่น เช่น จับลิงหัวค้ำ และบ้องตันแทงเสือ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่าการแสดงทั้ง 2 ชุดนั้นได้มีการดำเนินเรื่องด้วย จึงได้จัดมาอยู่ในประเภทของการแสดงที่เป็นเรื่องราว

เบิกโรงด้วยการแสดงที่เป็นเรื่องราวนี้ จากการศึกษาข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยได้พบว่ามียุคด้วยกัน 18 เรื่อง ดังนี้

- |                          |                      |
|--------------------------|----------------------|
| 1) จับลิงหัวค้ำ          | 10) มหาพลี           |
| 2) บ้องตันแทงเสือ        | 11) ฤาษีเลี้ยงลูก    |
| 3) นารายณ์ปราบนนทก       | 12) นรสิงหาวตาร      |
| 4) เมขลา-รามสูร          | 13) พระคเณศร์เสียดา  |
| 5) รำบรรเลง              | 14) พระภะรดเบิกโรง   |
| 6) สองกรรววิก            | 15) สุดาวตาร         |
| 7) ไพจิตราสูร            | 16) รามสูรชิงแก้ว    |
| 8) พระภะรทราชฤาษี        | 17) ทวีชาวตาร        |
| 9) พระรามเข้าสวนพระพิราพ | 18) ศุภลักษณ์ว่าครูป |

การแสดงเบิกโรงทั้ง 18 เรื่องมีรายละเอียดดังนี้

1) **จับลิงหัวค้ำ** เป็นการแสดงเบิกโรงหนึ่งและโขน การแสดงชุดนี้มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยมีหลักฐานว่าทั้งการแสดงหนังใหญ่ และการแสดงโขนนั้น ได้มีการแสดงเบิกโรงเรื่อง จับลิงหัวค้ำ ดังที่พระมหานาควัดท่าทราย ได้กล่าวไว้ในบุญโณวาทคำฉันท์ การแสดงเรื่องจับลิงหัวค้ำนี้ น่าจะเกิดขึ้นในการแสดงเบิกโรงหนังใหญ่มาก่อน ต่อมาเมื่อโขนจึงได้นำมาแสดงเป็นเบิกโรงด้วย

การแสดงเบิกโรงชุดจับลิงหัวค้ำดำเนินเรื่องโดยกล่าวถึงลิงขาวกับลิงดำต่อสู้กัน เพราะลิงดำเป็นลิงเกะกะเกร ประพตติตนเป็นอันธพาล เทียวรุกรานชาวบ้าน ทำให้ลิงขาวซึ่งเป็นลิงที่อยู่ในศีลธรรมอดรนทนไม่ได้ต้องอบรมสังสอนลิงดำให้กลับตัวเสียใหม่ แต่ลิงดำไม่เชื่อฟังจึงเกิด

การต่อสู้กัน ลิงดำไม่สามารถสู้ถึงขาได้ จึงถูกลิงขาวมัดด้วยเถาวัลย์ พระฤาษีผ่านมาพบเข้าจึงชักไข่โตถามเรื่องราว เมื่อทราบแล้วพระฤาษีจึงเทศนาสั่งสอนให้ลิงดำสำนึกถึงบาปบุญคุณโทษ ละทิ้งนิสัยชั่ว กลับมาประพฤติตนเป็นลิงที่ดีต่อไป ลิงดำก็รับโอวาท พร้อมกับรับคำกับพระฤาษีว่าจะกลับตัวประพฤติดี พระฤาษีก็อนุโมทนาสาธุ แล้วให้ลิงขาวปล่อยลิงดำไป

เรื่องราวในการแสดง จับลิงหัวค้ำ เป็นเนื้อเรื่องที่มีคติสอนใจให้ทำดีละเว้นความชั่ว ปัญญา นิตยสุวรรณ ได้กล่าวถึงการแสดงชุดจับลิงหัวค้ำว่า การแสดงเบิกโรงชุดลิงขาวลิงดำ หรือจับลิงหัวค้ำ เป็นการแสดงสั้น ๆ มีเนื้อเรื่องเฉพาะตอนไม่เกี่ยวกับเรื่องที่จะแสดงต่อไป เนื้อเรื่องเป็นคติสอนใจให้ทำดีละเว้นความชั่ว เหมาะที่จะนำมาแสดงตอนเริ่มต้น ซึ่งถ้าแสดงในเวลากลางคืนก็เป็นตอนหัวค้ำเล็ก ๆ จะได้อรรถรสยิ่งขึ้น<sup>41</sup> นอกจากนี้ ฝะอบ โปษะกฤษณะ ยังได้กล่าวถึงการแสดงเรื่องจับลิงหัวค้ำว่า โดยนัยนั้นเป็นการให้ข้อคิดว่า อธรรมย่อมแพ้ธรรม ลิงดำคือฝ่ายอธรรม ลิงขาวเป็นฝ่ายธรรม रामเกียรติ์ก็ดำเนินไปโดยนัยเดียวกัน<sup>42</sup>

การแสดงเบิกโรงเรื่อง จับลิงหัวค้ำนี้ คงจะได้รับความนิยมและมีการแสดงสืบต่อกันต่อมา เนื่องจากได้ปรากฏหลักฐานว่า ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พิลเสพ ได้ทรงนิพนธ์บทเบิกโรงชุด จับลิงหัวค้ำขึ้น มีเนื้อความแตกต่างจากเดิมเล็กน้อย กล่าวคือ ลิงขาวลิงดำเป็นเพื่อนกัน อาศัยอยู่กับพระฤาษีตนหนึ่ง วันหนึ่งลิงดำแอบกินลำโพงซึ่งเป็นไม้มีพิษทำให้เกิดอาการเมา อาละวาด รื้อศาลาลงพินาศหมด พระฤาษีจึงใช้ให้ลิงขาวเอาเชือกจับมัด ลิงดำไม่ยอมกลับเข้าต่อสู้ ในที่สุดลิงขาวก็จับลิงดำมัดได้สำเร็จ พระฤาษีรู้ว่าลิงดำถูกพิษลำโพง จึงได้ให้ยาแก้ ลิงดำก็หายจากพิษเมาแล้วชวนลิงขาวออกไปเที่ยวป่าต่อไป บทเบิกโรงนี้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พิลเสพ ทรงนิพนธ์เป็นคำกลอน บทละครมีด้วยกัน 18 คำกลอน โดยรายละเอียดดังนี้

#### บทเบิกโรงเรื่องจับลิงหัวค้ำ

พระบวรราชนิพนธ์ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พิลเสพ

- ◎ มาจะกล่าวบทไป ถึงวานรินทร์เพื่อการค้าสองสหาย อาศัยพระสิทธิทาสาสุกสบาย ฝากกายปรนนิบัติอยู่อัครา วันหนึ่งวานรคำเสพผลไม้ หาทันพิเคราะห์ไม่เมาหนักหนา ขึ้นแย่งยื้อรื้ออาศรมศาลา บริหารสิทธิทาต่อย้อยยับ พระดาบสจึง

<sup>41</sup> ปัญญา นิตยสุวรรณ, เบิกโรง: การแสดงในสาหรานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง เล่มที่ 8, หน้า 3422.

<sup>42</sup> ฝะอบ โปษะกฤษณะ, วรรณกรรมประกอบการเล่นหนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี (กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2520), หน้า 26.

ใช้ให้วานรเผือก เอาเชือกคักบ่วงไล่ล้วงจับ ถึงคำไม่หลีกหลบเข้ามารับ ปลิ้น  
ปลอกกลกกลับไปมา ๙ 6 คำ ๙ เชิด

๐ ต่างแจ้งต่างกล้าถาโถม จู๋โจมแก่งกัณฑ์ดัดเปลี่ยนท่า ต่างหาญต่อหาญรานรา  
ผกหันผก่าไม่หยุดยั้ง เสียทีกระบี่ดำพล้าพลาด วานรเผือกตัวอาจขึ้นเหยียบหลัง  
แล้วรวบแขนแรงรัดมัดครึ่งรัง มายังพระสีทษาอาจารย์ ๙ 4 คำ ๙ เดียว

๐ บัดนั้น พระมุนีมีจิตคิดสงสาร บ่นเพื่อพร่ำรำว่ากูรำคาญ ไอ้ลิงหลานทำ  
รังแกแซ่เชื่อนไซ เอามือลูบเนื้อตัวหัวหู เคยกลัวกูอยู่ที่เดียวหรือเป็นได้ ชะรอย  
จะกินลำโพงที่วางไว้ ริมเตาไฟสุ่มปรอทแล้วจริงเจิว จึงค้ำน้ำใบประยงค์เอา  
มากรอก พอสำรอกก็หายคลายประเดี้ยว พระฤาษีดีใจโห่เกรียว เข้าแก้มักปล่อย  
เดี้ยวด้วยยินดี ๙ 6 คำ ๙

๐ บัดนั้น สองกระบี่น้อมประณตบทศรี ลาไปเร่เล่นป่าพนาลี ตามที่เคย  
สุขสนุกสบาย ๙ 2 คำ ๙ เชิด<sup>43</sup>

2) บ้องตันแทงเสือ การแสดงเบิกโรงเรื่อง บ้องตันแทงเสือ นั้น ไม่ปรากฏ  
หลักฐานที่ชัดเจนนัก ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวการแสดงเบิกโรงเรื่อง บ้องตันแทงเสือว่า การละเล่น  
เบิกโรงตามที่กล่าวไว้ใน สมุทรโฆษคำฉันท์ นี้ ไม่มีปรากฏว่ามีนิยมเล่นกันต่อมา และไม่ปรากฏว่า  
เวลานั้น หนั่ง (ใหญ่) เล่นเบิกโรงด้วยการละเล่น จับลิงหัวค้ำ และบ้องตันแทงเสือ ซึ่งนิยมเล่นกัน  
ในชั้นหลัง การเล่นเบิกโรงหนั่ง (ใหญ่) ที่นิยมเล่นกันมาในตอนหลัง ๆ ก็คือ จับลิงหัวค้ำ<sup>44</sup>

จากข้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่าเรื่องบ้องตันแทงเสือเป็นการแสดงเบิกโรงที่ใช้  
สำหรับการแสดงหนังใหญ่ แต่ไม่เป็นที่นิยมเหมือนกับการแสดงชุดจับลิงหัวค้ำ ดังนั้นจึงไม่เห็น  
การแสดงชุดบ้องตันแทงเสือที่เป็นการแสดงเบิกโรงหนังใหญ่สืบทอดมาถึงในปัจจุบัน

บ้องตันแทงเสือ มีเนื้อเรื่องกล่าวว่า บ้องตันเป็นพรานป่า วันหนึ่งพาภรรยาไป  
เที่ยวป่าพบเสือตัวหนึ่งจึงเกิดการต่อสู้กัน ในที่สุดบ้องตันเป็นฝ่ายชนะฆ่าเสือตาย เป็นที่น่าสังเกต  
ว่าเนื้อเรื่องบ้องตันแทงเสือนั้น เป็นการกล่าวถึงพรานป่าที่ฆ่าเสือนั้นตาย อาจเป็นเรื่องธรรมดาโดย  
ไม่มีเนื้อเรื่องที่เป็นคติสอนใจ หรือเป็นเรื่องที่เป็นสิริมงคลในการแสดง จึงอาจเป็นสาเหตุให้การ

<sup>43</sup> กรมศิลปากร, บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: ชวนพิมพ์, 2319),  
หน้า 35.

<sup>44</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะละครคอนราหรือคุ่มือนาฏศิลป์ไทย, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่ง  
ประเทศไทย, 2531), หน้า 272.

แสดงเบิกโรงเรื่อง บ้องตันแทงเสือนี่ ไม่ได้ได้รับความนิยม และไม่มีการสืบทอดการแสดงเบิกโรงชุดนี้มาจนถึงปัจจุบัน

3) นารายณ์ปราบนทก การแสดงเบิกโรงชุดนี้มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา ดังที่มีบทพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 4 ได้ร้อยกรองเป็นบทกลอนไว้ในบทเบิกโรงละครหลวง ในรัชกาลที่ 4 ว่า

เรื่องนารายณ์ปราบนทก	ในต้นไทรคายุคโบราณว่า
เป็นเรื่องศึกดาบรพส์สืบกันมา	ครั้นกรุงศรีอยุธยาเอามาใช้
เบิกโรงงานการเล่นเต๋นรำ	ที่เริ่มมีพิธีทำเป็นการใหญ่
สำหรับโรงนางพื่อนละครใน	แสดงให้เห็นครูผู้สอนรำ
มีที่ทำต่างต่างอย่านารายณ์	เยื้องกรายโดยนิยมคมจำ
มีชื่อเรียกทำไว้ให้ศิษย์จำ	จะได้ทำให้ต้องแก้คลองการ
บัดนี้เราได้รำทำบท	ให้ปรากฏโดยแสดงแถลงสาร
เบิกโรงละครก่อนเล่นงาน	พวกเราท่านเป็นสุขทุกคนเอย <sup>45</sup>

การแสดงเบิกโรงชุด นารายณ์ปราบนทกนี้ น่าจะเป็นการแสดงที่ได้รับความนิยม จึงมีการถ่ายทอดและปรากฏบทพระราชนิพนธ์ เรื่อง นารายณ์ปราบนทก ซึ่งมีในสมัยต่อมาอีกด้วย ในรัชกาลที่ 2 นั้น เป็นช่วงที่การละครของไทยมีความเจริญ และได้รับการสนับสนุนจากพระมหากษัตริย์ ดังนั้นจึงน่าจะมีการแสดงเบิกโรงเรื่องนารายณ์ปราบนทกด้วย อารดา สุมิตร ได้กล่าวถึงการแสดงเบิกโรงชุดนี้ไว้ในละครของหลวงในรัชกาลที่ 2 ว่า ในสมัยรัชกาลที่ 2 คงจะมีบทสำหรับเล่นเบิกโรงชุดนี้ด้วย แต่ไม่ปรากฏว่ามีต้นฉบับหลงเหลืออยู่ เข้าใจว่าคงจะใช้บทที่ตัดตอนมาจากพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1<sup>46</sup>

ในสมัยรัชกาลที่ 4 ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทเบิกโรงเรื่อง นารายณ์ปราบนทก ขึ้นเพื่อใช้ในการเบิกโรงด้วย การแสดงเรื่องนารายณ์ปราบนทกนี้ กล่าวถึงนทกซึ่งเป็นอสูรเทพบุตร มีหน้าที่ล้างเท้าเทวดาที่จะขึ้นเฝ้าพระอิศวร ณ เขาไกรลาส เทวดา และนางฟ้า เมื่อเห็นนทกก็กลั่นแกล้งโดยการดั่งผม ทูบตี จึงทำให้นทกแค้นใจ จึงได้ขึ้นเฝ้าพระอิศวรและทูลขอนิ้วเพชรจากพระอิศวร ซึ่งนิ้วเพชรนี้มีฤทธิ์และอำนาจเมื่อชี้ไปที่ผู้ใด จะทำให้ผู้นั้นถึงแก่ความตายเมื่อได้

<sup>45</sup> กรมศิลปากร, บทละครชุดเบ็ดเตล็ด ในเรื่องรามเกียรติ์, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2519), หน้า 34.

<sup>46</sup> อารดา สุมิตร, "ละครในของหลวงในรัชกาลที่ 2", หน้า 105.

เมื่อได้รับนิวเพชรมาก็เที่ยวรังแกทเวดา นางฟ้า จนได้รับความเดือดร้อน พระอิศวรจึงได้ให้พระนารายณ์ลงมาปราบ พระนารายณ์จึงได้แปลงกลายเป็นนางเทพอัปสร และล่อลวงให้นนทกุลหลงใหล จากนั้นจึงได้หลอกล่อให้นนทกุลทำตามเพื่อจะได้ใช้นิวเพชรสังหารตนเองด้วยทำรานาคาม้วนหาง เมื่อนนนทกุลต้องกลอุบายจึงได้ต่อว่าพระนารายณ์ และผูกพยาบาทอาฆาตไปจนถึงชาติหน้า ซึ่งเมื่อนนนทกุลถูกพระนารายณ์สังหารจึงไปเกิดเป็นทศกัณฐ์ และพระนารายณ์จึงอวตารไปเป็นพระราม

ในการแสดงชุดนี้จะมีลำดับขั้นตอนการแสดงอีกขั้นตอนหนึ่งก็คือว่ามีความสำคัญ และมีการสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ นั่นคือ การจับระบำของเหล่าทเวดา-นางฟ้า ด้วยระบำสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ

การแสดงเบ็กรังษีพระนารายณ์ปราบนนทกุลนี้ จัดเป็นชุดที่ได้รับความนิยม เนื่องจากการดำเนินเรื่องมีความสนุกสนาน กระบวนท่ารำมีความสวยงาม จึงนิยมนำการแสดงเรื่องนารายณ์ปราบนนทกุลมาแสดง

4) เมขลา-รามสูร การแสดงเบ็กรังษีนี้ เป็นการแสดงที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สันนิษฐานว่า น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา และเป็นชุดการแสดงที่ได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน

การแสดงเบ็กรังษีเมขลา-รามสูรนี้ เนื้อเรื่องได้กล่าวถึงเทพบุตรนางฟ้า ได้ชวนกันออกมาร่ายรำในช่วงวสันตฤดู นอกจากนี้ นางเมขลา ซึ่งมีดวงแก้วประจำกาย และพระอรชุนก็ได้ออกร่วมสนุกสนานด้วย ฝ่ายรามสูรซึ่งเป็นอสูรเทพบุตร ได้เหาะผ่านมาและเห็นแสงแพรวพรายจากลูกแก้วนางเมขลาเกิดอยากได้ จึงเข้าไปแย่งชิงจากนางเมขลา แต่นางเมขลาไม่ยอมให้ พร้อมกับทำท่าหลอกล่อด้วยการโยนลูกแก้ว ให้แสงของลูกแก้วเข้าตารามสูร ทำให้รามสูรมีความโกรธแค้น เมื่อแย่งลูกแก้วไม่ได้นางเมขลาจะทำท่าเยาะเย้ย รามสูรจึงไล่ติดตามนางเมขลาไป และในขณะนั้นพระอรชุนได้เหาะผ่านมา รามสูรเห็นเข้าจึงมีความโกรธแค้น หว่านคูหมื่นด้วยการเหาะผ่านหน้า รามสูรจึงได้เข้าต่อสู้กับพระอรชุน และจับพระอรชุนฟาดเข้ากับเขาพระสุเมรุจนถึงแก่ความตาย

เรื่องราวของเมขลา-รามสูรนี้น่าจะเป็นที่นิยมนำมาแสดงในบทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 ได้กล่าวถึงเมขลา-รามสูรไว้ตอนต้น นอกจากนั้นยังมีบทพระราชนิพนธ์เรื่องเมขลา-รามสูร เป็นบทละครจับระบำไว้ในรัชกาลที่ 2 รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 รวมทั้งบทรามสูรชิงแก้ว ในรัชกาลที่ 6 ที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครชุดคี่คำบรรพ์ ที่ใช้ในการแสดงเบ็กรังษีอีกด้วย

จากเรื่องราวที่มีความสนุกสนานในการดำเนินเรื่อง เมื่อนำมาแสดงในลักษณะของเบิกโรงละครใน จึงทำให้การแสดงชุดนี้มีความสวยงามในด้านองค์ประกอบของการแสดงอย่างครบถ้วน ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวถึงการแสดงชุดนี้ว่า เป็นที่รวมศิลปะอย่างดี มีบทบาทของท่วงท่าที่แสดงออกมาอย่างสนุกสนาน รื่นเริง ทำช่วยวนสินหา ทำดีใจ ทำโกรธเคือง ชัดเส้นทำโลดได้ติดตามด้วยความรัก ความโกรธแค้น เหล่านี้เป็นต้น ล้วนมีลีลาทั้งงดงามตามแบบนาฏศิลป์ไทย<sup>47</sup> จากการดำเนินเรื่องที่มีความสนุกสนาน และกระบวนท่ารำที่สวยงาม จึงทำให้การแสดงชุดนี้มีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ที่มีการแสดงทั้งในรูปแบบการแสดงเบิกโรงโขน ละคร และการแสดงเป็นชุดเอกเทศ

5) รำบรรเลง การแสดงเบิกโรงเรื่องรำบรรเลงนี้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ทรงพระราชนิพนธ์ทำนองเป็นกลอนบทละคร จำนวน 8 คำกลอน โดยมีเนื้อเรื่องย่อว่า ผู่เทพ เทวา นาค ครุฑ คนธรรพ์ ได้ทราบกำหนดว่าพระอินทร์จะเสด็จออกเทวสภา จึงพากันเข้าเฝ้า โดยมีข้อความดังต่อไปนี้

บทเบิกโรงเรื่องรำบรรเลง

พระบวรราชนิพนธ์กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ

๐ มาจะกล่าวบทไป ถึงผู่เทพเทวัญทั้งหลาย เห็นบรรเลงพื่อนมยุรแพนถวย กำหนดหมายของค้อมรินทรา เพลาจวนจะเสด็จออกเทพบุตร นาค ครุฑ คนธรรพ์ ھرรษา เยียดยัดอัดแอกันเข้ามา พร้อมท่าคอยอัญชลีกร ฯ 4 คำ ฯ

๐ เมื่อนั้น จอมภพสามโลกสโมสร ออกหมู่เทวราชอมร ถาวรไปด้วยทิพย์อันไพบุลย์ คอยบัญชาเทวภิกจคีไท วินิจนัยตามระเบียบบมิให้สูญ ตรีเนตรเล็งเหตุด้วยอนุภูถ เบื้องบูรพ์ทศทิศทั่วโลกฯ ฯ 4 คำ ฯ<sup>48</sup>

การแสดงชุดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการแสดง ผู้วิจัยพบเพียงแต่บทพระราชนิพนธ์เท่านั้น

<sup>47</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลป์ละครรำ หรือคู่มืออนาฏศิลป์ไทย, หน้า 280.

<sup>48</sup> กรมศิลปากร, บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 37.



6) สองกรรวริก การแสดงเบิกโรงสองกรรวริกนี้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ได้ทรงพระนิพนธ์ขึ้นเป็นบทเบิกโรง โดยมีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

สองกรและรวริก เป็นยักษ์พี่น้อง ซึ่งได้เหาะที่ป่าหิมพานต์ เมื่อจับสัตว์กินแล้ว สองกร ยักษ์ผู้พี่จึงได้ชวนรวริก ยักษ์ผู้น้อง ทำพิธีให้อากาศร่อนระแหงเป็นไฟกรด เพื่อแผดเผาเหล่าเทวดาทั้งหลาย ซึ่งเป็นการแก้แค้นที่เหล่าเทวดาฆ่าบิดาของตนตาย และเมื่อพระอินทร์ได้ส่งทิพเนตรดูเหตุการณ์ จึงได้บันดาลให้ดวงคาราเป็นนางเทพอัปสรที่มีความงามเป็นเลิศลงมายังปฐพีเพื่อทำลายพิธี เมื่อสองกรรวริกเห็นนางคาราก็พากันลุ่มหลงแย่งนาง ต่างเข้าต่อสู้กันและถึงแก่ความตายทั้งสองคน พระอินทร์มีความสงสารได้เสด็จลงมาชุบชีวิตให้ใหม่ และสั่งสอนไม่ให้ยักษ์ทั้ง 2 คนประพฤติดีต่อไป

การแสดงเบิกโรงเรื่องสองกรรวริกนี้ จะเห็นได้ว่าได้แสดงให้เห็นความสามัคคีกันมิให้แตกแยกกันด้วยเพียงเรื่องเล็กน้อย การแสดงเรื่องสองกรรวริกนี้ ในสมัยต่อมา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย พระราชโอรสในรัชกาลที่ 5 ได้นำบทพระราชนิพนธ์สองกรรวริกในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ มาดัดแปลงเป็นบทละครดึกดำบรรพ์

ปัจจุบันไม่ปรากฏว่ามีการแสดงเรื่องสองกรรวริกในรูปแบบของเบิกโรง แต่จะเป็นในรูปแบบของการแสดงเป็นชุดเป็นตอน ที่แสดงในรูปแบบของละครดึกดำบรรพ์บ้าง อยู่ในรูปแบบของการแสดงโขนบ้าง

7) ไฟจิตราสูร การแสดงเบิกโรงเรื่องนี้ กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ได้พระราชนิพนธ์ขึ้น โดยมีเนื้อเรื่องย่อดังนี้

ท้าวไฟจิตราสูร เป็นราชาแห่งยักษ์ มีราชธิดารูปโฉมงดงามนามว่า สุชาดา วันหนึ่งท้าวไฟจิตราสูรมีบัญชาให้บรรดาอสูรหม่อมมารมาพร้อมที่หน้าพระลาน เพื่อให้นางสุชาดาเลือกไว้เป็นคู่ครอง เมื่อพระอินทร์ทราบเรื่องจึงแปลงกายเป็นยักษ์แถมมาร่วมในหน้าพระลานนั้นด้วย ด้วยกุศลที่เคยเป็นคู่กันมาแต่ปางก่อน จึงคลอใจให้นางสุชาดาเห็นรูปที่แปลงเป็นยักษ์แถมนั้น กลายเป็นพระอินทร์ นางสุชาดาจึงเกิดความรักใคร่ นางจึงโยนพวงมาลัยไปให้ยักษ์แถม และเมื่อได้พวงมาลัยแล้ว พระอินทร์จึงกลายร่างแล้วพานางเหาะกลับไปยังวิมาน

การแสดงเรื่องไฟจิตราสูรนี้น่าจะเป็นการแสดงเบิกโรงที่เก่าแก่ชุดหนึ่ง เนื่องจากได้ปรากฏหลักฐานในวรรณคดีเรื่อง บุณโณวาทคำฉันท์ ของพระมหานาควัดท่าทรายว่า ได้มีการแสดงละครเพื่อเป็นการสมโภชพระพุทธบาท และมีการกล่าวถึงการแสดงเบิกโรงเรื่องไฟจิตราสูร ไว้ดังนี้

◎ ตะบดก็เบิกไฟ-	จิตราสูรสุรา
ถวยดวงธิดาพงา	อมเรศเฉลิมงาน
◎ ตลกรก็เพื่อนร้อง	สุรศัพท์กลับงาน
จะนำที่ดำเนินาน	อนิรุทธกินรี <sup>49</sup>

จากข้อความดังกล่าว จะเห็นได้ว่า น่าจะเป็นการแสดงเบิกโรงเรื่องไฟจิตราสูร เนื่องจากมีเนื้อเรื่องคล้ายคลึงกับบทพระราชนิพนธ์ในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ในทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากหลักฐานที่ปรากฏใน บุณโณวาทคำฉันท์ และบทพระราชนิพนธ์ในกรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพแล้ว ก็ไม่ปรากฏหลักฐานว่ามีการแสดงเบิกโรงเรื่องไฟจิตราสูรในสมัยต่อมา

8) พระภราทวาชฤณี เป็นบทเบิกโรงเรื่องหนึ่งที่อยู่ในบทเบิกโรงละครหลวง ซึ่งเป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทเบิกโรงนี้มีสำนวนแตกต่างไปจากบทเบิกโรงอื่น ๆ เนื่องจากมีถ้อยคำสำนวนที่ค่อนข้างไปในทางตลกขบขัน ดังนี้

บทเบิกโรงละครหลวง  
- เรื่อง พระภราทวาชฤณี -

เมื่อนั้น	พระภราทวาชฤณี
บวชเก่าแก่แต่โบราณบ้านเมืองดี	มิได้มีภโยพานสำราญกาย
ชำนาญในไสยเวทวิเศษสิ้น	รู้หากินเฟื่องไฟดีใจหาย
ตะหนี่เหนียวสับเบี้ยก็เสียดาย	ตะเกียกตะกายเสาะหาภาควัฏ
และเห็นเงินทองของผู้ใด	น้ำลายไหลราวกับเข่นแรงแรงเห็นผี
เที่ยวได้แคะแทะหาทั้งตาปี	จนมั่งมีสิสุขขึ้นทุกวัน
มีศิษย์สามสี่คนปรนนิบัติ	อาจารย์หัดศึกษาวิชาขยัน
รู้ล่องหนหายตัวถ้วนทั่วกัน	สำราญใจในบรรณศาลา

๑๘ คำ ๑

<sup>49</sup> พระมหานาควัดท่าทราย, บุณโณวาทคำฉันท์, หน้า 40.

วันหนึ่งจึงองค์พระดาบศ	นอนอดหน้าหนาวหิวหนักหนา
เรียกลูกศิษย์น้อยใหญ่ให้เข้ามา	สอนวิชาข่งเบาะเข้าสคม
เองจงจำรำเรียนเขียนไว้ท่อง	เป็นเสบียงเลี้ยงท้องของสะสม
จะได้เลี้ยงครุบาด้วยอาคม	จงประนมมือนั่งตั้งวิญญา <sup>50</sup>

๑ ๔ คำๆ เจริจา

การแสดงชุดนี้ไม่ปรากฏหลักฐานในด้านการแสดง

9) พระรามเข้าสวนพระพิราพ เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในบทละครหลวง สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงความเป็นมาของบทพระราชนิพนธ์ไว้ว่า ทรงพระราชนิพนธ์แปลงบทเบิกโรงเรื่องพระนารายณ์ปราบหนทุกเรื่อง 1 เรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพ เรื่อง 1 เรื่องระบำเรื่อง 1<sup>51</sup>

บทพระราชนิพนธ์เบิกโรงเรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพนี้ รัชกาลที่ 4 ได้ทรงแก้ไขจากบทรามเกียรติ์ ตอน พิราพ ในรัชกาลที่ 2 โดยมีเนื้อเรื่องย่อ ดังนี้ พิราพซึ่งเป็นยักษ์ที่มีหน้าที่รักษาเขตป่า ได้เบียดขับพวาทองมาจากป่าหิมพานต์ เมื่อมาถึงสวนจึงให้เหล่ารাকษสจัดสุราอาหารเลี้ยงดูกันจนอิ่มหน้าสำราญ แล้วพิราพก็เล่าให้บริวารฟังว่า ตนได้ไปที่อยู่ที่ป่าหิมพานต์ พบต้นพวาทองจึงถอนเอามาเพื่อจะปลูกไว้ที่สวน ครั้นปลูกต้นพวาทองเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิราพก็สั่งบริวารว่าตนจะกลับไปพักผ่อน มีกำหนดเจ็ดวันเจ็ดคืน ระหว่างนี้ให้พวกรাকษสมันรดน้ำพรวนดิน จากนั้นจึงให้บริวารเหล่ารাকษสจดจำรูปร่างของตนไว้ เพราะถ้ากลับมาใหม่จะสวมเครื่องทรงมงกุฎมาได้ไม่แปลกใจ ฝ่ายพระราม พระลักษมณ์ และนางสีดา ได้ดำเนินป่ามาจนพบสวนของพิราพ จึงเข้าไปเก็บผลพวาทองและดอกไม้ ฝ่ายบริวารพิราพก็ได้ขับไล่ให้ออกไปจากสวน ฝ่ายพระรามบอกว่าไม่รู้ว่าเป็นสวนของใคร จึงขอหยุดพัก จากนั้น พระราม พระลักษมณ์ และนางสีดาก็เสด็จจากไป เมื่อพิราพกลับมาที่สวนพบดอกไม้ ผลไม้หล่นเกลื่อนกลาด ครั้นทราบว่ามีผู้เข้ามายังสวน และนางสีดา รูปงาม ก็เกิดความรักใคร่ คิดจะฆ่าพระราม พระลักษมณ์เสีย พิราพจึงได้จัดไพร่พลติดตามจนพบพระราม จึงเกิดการต่อสู้กัน จนในที่สุดพระรามก็ฆ่าพิราพจนถึงแก่ความตาย

<sup>50</sup> พนิดา สิทธีวรรณ, รำไทยและเบิกโรงมหรสพ (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., 2522), หน้า 139.

<sup>51</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานละครโอเหนา (ธนบุรี: ป. พิศนาคะการพิมพ์, 2507), หน้า 182.

การแสดงเรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพนี้ ได้ปรากฏว่ามีการนำมาแสดงในละครในโดยคณะละครวังสวนกุหลาบ ดังมีหลักฐานกล่าวไว้ในหนังสือละครวังสวนกุหลาบว่า ชุดพระรามเข้าสวนพระพิราพแสดงในงานฉลองพระตำหนักและทำบุญครบ 60 ปี ของคุณท้าวณารัตนารักษ์ ราวปี พ.ศ. 2459 ผู้แสดงสำคัญได้แก่ หม่อมแก้ว เป็นพระพิราพ (ทรงเครื่อง) เผือก เป็นพิราพป่า (ออกหน้าพาทย์รอน) คุณครูกลมุด ยมะคุปต์ เป็นพระราม มล.สุจิตร์ เป็นพระลักษมณ์ อุ่นเรือน เป็นนางสีดา คุณครูเฉลย สุขวณิช เป็นบริวารรากษส<sup>52</sup>

การแสดงเรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพนี้ ยังได้ปรากฏหลักฐานว่าได้นำมาแสดงในรูปแบบการแสดงโขน ดังมีหลักฐานที่ ประพันธ์ สุคนธชาติ กล่าวไว้ว่า ครั้งแรกแสดงในงานพระราชพิธีสมโภชขึ้นระวางโรงใน พระเสวตคชเคชน์ดิลก พระคชาคู่มารมีในรัชกาลที่ 7 เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2470 ณ วังสวนดุสิต ครั้งที่สอง โขนหลวง กระทรวงวัง จัดแสดงในงานรัฐพิธีฉลองรัฐธรรมนูญ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2475 โดยการแสดงทั้ง 2 ครั้งนั้นเป็นการแสดงในรูปแบบโขน

จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูล ผู้วิจัยไม่พบว่ามีหลักฐานที่ปรากฏถึงการแสดงเรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพที่แสดงในรูปแบบของการแสดงเบิกโรง ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าได้มีการจัดการแสดงในรูปแบบของเบิกโรง แต่ไม่ได้มีหลักฐานบันทึกไว้ ดังนั้นจึงมีแต่เพียงหลักฐานที่เป็นบทพระราชนิพนธ์เรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพที่ทรงพระราชนิพนธ์ไว้เป็นบทเบิกโรง นอกจากนี้ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ ยังได้กล่าวถึงวรรณกรรมในรัชกาลที่ 4 ไว้ใน วรรณการนาฏยศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระราชนิพนธ์บทเบิกโรงพระรามเข้าสวนพระพิราพ<sup>53</sup> จากข้อมูลต่าง ๆ ผู้วิจัยได้นำเรื่องพระรามเข้าสวนพระพิราพมาจัดอยู่ในประเภทของการแสดงเบิกโรงที่เป็นเรื่องราว

10) มหาพาลี เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทเบิกโรงละครดึกดำบรรพ์ เพื่อใช้เบิกโรงก่อนการแสดงโขน

เนื้อเรื่องของบทละครเบิกโรงชุดนี้ กล่าวถึง พระพรหมมีเทวโองการโปรดให้จัดงานสโมสรขึ้นเพื่ออำนวยการให้เกิดความสวัสดิมงคลในหมู่มวลมนุษย์ พระพรหมจึงให้พระนารทมุณีไปเชิญเทวดา นางฟ้า ทูกราசி พร้อมด้วยพระอิศวร พระอุมา และพระนารายณ์ ได้เสด็จมาร่วมในพิธี ต่อจากนั้นพระพรหมทรงจุดรูปเทียน บูชาพระรัตนตรัย และขออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลกบันดาลให้สยามประเทศรุ่งเรืองตลอดกาลนาน หลังจากจบพิธีขอพรแล้ว พระอิศวรจึงได้ชวน

<sup>52</sup> ประเมษฐ์ บุญชะชัย, ละครวังสวนกุหลาบ, หน้า 44.

<sup>53</sup> สุรพล วิรุฬห์รักษ์, วรรณการนาฏยศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์, หน้า 151-152.

พระอุมาพื่อนำตามแบบตาชวาะ หลังจากเสร็จพิธีแล้ว พระพรหมโปรดให้พระภดรจัดการแสดงขึ้น พระภดรจึงได้กราบทูลว่า ได้เตรียมจัดการแสดงละครดึกคำบรรพ์ไว้แล้ว

การแสดงเบิกโรงละครดึกคำบรรพ์เรื่องมหาพาลีนี้มีลักษณะคล้ายกับขั้นตอนในการแสดงละครภารตะ ดังที่ นิยะดา สาริกภูติ กล่าวว่า บทละครชุด มหาพาลี นี้จะเห็นได้ว่า พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นตามแบบการเบิกโรงของละครสันสกฤต กล่าวคือ มีวิธีกล่าวคำแนะนำละครเรื่องใหญ่ตามแบบละครสันสกฤต และกล่าวถึงพระภดรซึ่งเป็นผู้จัดการละครบนสรวงสวรรค์<sup>4</sup>

เป็นที่น่าสังเกตว่า มหาพาลี เป็นชุดการแสดงเบิกโรงที่แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนทั้งในด้านความเชื่อถือที่เป็นสิริมงคลจากการนำตัวละครที่เป็นเทพเจ้ามาแสดง นอกจากนี้ยังมีบทเจรจาในตอนท้ายระหว่างพระพรหมกับพระภดรฤาษี ที่กล่าวถึงการแสดงในชุดต่อไป จากเนื้อเรื่องและลักษณะรูปแบบของการแสดงของมหาพาลีนี้ อาจกล่าวได้ว่าบทเบิกโรงละครชุดดึกคำบรรพ์เรื่องมหาพาลีนี้เป็นบทเบิกโรงที่มีความเหมาะสมสำหรับนำมาเป็นชุดการแสดงเบิกโรงได้ดี และมีความสมบูรณ์ตามองค์ประกอบของการแสดงเบิกโรงทุกประการ

การแสดงเบิกโรงชุดมหาพาลีนี้ ได้มีการแสดงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน ดังที่กรมศิลปากรได้จัดนำมาแสดงเป็นชุดเบิกโรง ในรายการ ศรีสุขนาฏกรรม ครั้งที่ 54 ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อวันที่ 25 และพุธที่ 26 พฤศจิกายน 2523

11) ฤาษีเสียดลูก เป็นบทละครชุดดึกคำบรรพ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อใช้ในการเล่นเบิกโรงโขน

เนื้อเรื่องของฤาษีเสียดลูกนั้นกล่าวถึงพระฤาษีมีชื่อว่าตรีกาลัญญา ซึ่งมีผานอันแกร่งกล้า ได้ชวนนางสวาทะซึ่งเป็นธิดาและกุมารทั้งสอง ระหว่างทางพระฤาษีอุ้มสองกุมารขึ้นเขาคูภูมิประเทศรอบ ๆ โดยไม่สนใจใยดีต่อบุตรีคือนางสวาทะ เมื่อถึงฝั่งแม่น้ำนางสวาทะเดินมาถึงชำพระดาบสตรีกาลัญญาจึงได้กล่าวต่อว่า นางสวาทะเกิดความน้อยใจจึงต่อว่าบิดาไม่มีความยุติธรรม มัวแต่ไปหลงรักลูกคนอื่นกลับทอดทิ้งลูกของตน เมื่อพระฤาษีได้ยื่นคำตัดพ้อของนางสวาทะก็นึกสงสัย ครั้นจะถามนางสวาทะตรง ๆ ก็อาย จึงเสียดทายอริยฐานว่าจะขอโยนลูกทั้งสามลงแม่น้ำ หากใครเป็นลูกของตนก็ขอให้ว่ายน้ำกลับเข้าฝั่งมาได้ แต่ถ้าไม่ใช่ลูกก็ให้กลายเป็นเครื่องจานไปปรากฏว่ามีแต่นางสวาทะเท่านั้นที่ว่ายน้ำกลับมาได้ ส่วนสองกุมารกลายเป็นลิงกระโดดเข้าป่าไป

<sup>4</sup> นิยะดา สาริกภูติ, ความสัมพันธ์ระหว่างละครไทยและละครภารตะ (กรุงเทพฯ: แม่คำฝาง, 2543),

การแสดงเบ็กรังษุดฤณีเส็งลुक เป็นการแสดงที่ได้รับความนิยมในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการเล่นฤณีเส็งลुकในงานสมโภชพระไชยวัฒนประจํารัชกาล ที่หน้าพระที่นั่งอภิเษกคูสิต เมื่อวันที่ 16 ตุลาคม ร.ศ. 131 นอกจากนี้การแสดงเบ็กรังษุดฤณีเส็งลुकก็ยังมีปรากฏให้เห็นเป็นปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบของการแสดงเบ็กรังษุดและการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

12) นรสิงหาวตาร เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทเบ็กรังษุดละครชุดคึกคักบรรพ์ เพื่อใช้ในการแสดงเบ็กรังษุดโรงโขน

เรื่องนรสิงหาวตารนี้เป็นอวตารปางหนึ่งของพระนารายณ์ที่อวตารมาเป็นนรสิงห์เพื่อปราบหิรัณยคัลปี เนื้อเรื่องมีอยู่ว่า พระอิศวรประทับอยู่ท่ามกลางหมู่เทวดา คนธรรพ์ วิทยาธรทั้งหลาย พระอินทร์ทูลพระอิศวรว่า ยักษ์ที่ชื่อว่าหิรัณยคัลปี ได้กระทำการอหังการหยาบช้ำแย่งชิงเอาวิมานจากเทวดาไป การที่หิรัณยคัลปีได้กล้าทำการเช่นนี้เพราะได้พรจากพระอิศวรให้มีฤทธิ์เก่งกล้า แม้เทวดา มนุษย์ เครัจฉาน ม่าก็ไม่ตาย และศัตราวุธทุกประเภทก็ไม่สามารถสังหารให้ตายได้ นอกจากนี้โอกาสที่จะประหารชีวิตได้ต้องไม่ใช่เวลากลางวันและเวลากลางคืน และสถานที่จะต้องไม่ใช่ในเคหาหรือกลางแจ้ง บรรดาเทวดาทั้งหลายจึงพากันหวาดกลัวเป็นยิ่งนัก พระอิศวรจึงโปรดให้เหล่าเทวดาทั้งหลายไปทูลพระนารายณ์ พระนารายณ์จึงทรงครุฑไปยั้งวิมานของหิรัณยคัลปีแล้วแปลงพระองค์เป็นนรสิงห์ ซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือมีเศียรเป็นราชสีห์ กายเป็นคน มีเล็บเป็นกรด จากนั้น นรสิงห์จึงได้ไปพบกับหิรัณยคัลปีแล้วต่อสู้กัน ในที่สุดพระนารายณ์มีชัยชนะจึงได้ลากหิรัณยคัลปีไปที่ธรณีประตู จากนั้นหิรัณยคัลปีก็ถูกนรสิงห์ซึ่งไม่ใช่เทวดา มนุษย์ หรือเครัจฉานฆ่าตายด้วยการฉีกอก ณ บริเวณธรณีประตูซึ่งเป็นสถานที่ที่ไม่ใช่ในอาคารและนอกอาคารและเวลาที่มานั้นเป็นเวลาใกล้พลบค่ำซึ่งไม่ใช่กลางวันและกลางคืน จากนั้นนรสิงห์ก็ฆ่าหิรัณยคัลปีด้วยเล็บกรดซึ่งไม่ใช่อาวุธใดๆ จนถึงแก่ความตาย

การแสดงเบ็กรังษุดนี้ เมื่อนำมาแสดงเบ็กรังษุดโรงโขน ได้มีผู้กล่าวถึงว่าเป็นการแสดงที่มีความสวยงามชุดหนึ่ง ดังที่ ธนิต อยู่โพธิ์ กล่าวไว้ว่า รำเบ็กรังษุด นรสิงหาวตารนี้ประกอบด้วยท่ารำที่งดงามหลายท่า เช่น ท่ารำรำของนรสิงห์ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้อาจารย์ทางนาฏศิลป์ไทยประดิษฐ์ท่าของนรสิงห์ขึ้น โดยเฉพาะ มีท่าเด่นสลัดขนเยียงสิงหะปนอยู่ในท่ารำของนรสิงห์โดยไม่เสียความงามตามหลักนาฏศิลป์ไทย<sup>55</sup> ปัจจุบันการแสดง ชุดนี้ยังมีปรากฏทั้งในรูปแบบของการแสดงเบ็กรังษุดและแสดงโขนเป็นชุดเป็นตอน

<sup>55</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, อธิบายนาฏศิลป์ไทย (พระนคร: กรมศิลปากร, 2491), หน้า 89.

การแสดงเบิกโรงชุดนรสิงหาวตารนี้ ได้มีการนำออกแสดงในสมัยรัชกาลที่ 6 ในงานวันปีใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2459 โดยเป็นการแสดงของโขนรุ่นเล็กที่แสดงหน้าที่นั่ง ปัจจุบันการแสดงชุดนี้ยังได้มีการสืบทอดทั้งในรูปแบบของการแสดงเบิกโรงและการนำมาแสดงเป็นชุดเป็นตอนในการแสดงโขน

13) พระคณศรเสีงา เป็นชุดบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครชุดศึกคำบรรพ์ เพื่อใช้ในการแสดงเบิกโรงโขน เนื้อเรื่องพระคณศรเสีงา ได้กล่าวถึง ปรศุรามเป็นพราหมณ์ เคยได้ขึ้นเฝ้าพระอิศวรเสมอ แต่วันหนึ่งพระคณศรได้ห้ามปรศุรามไว้เนื่องจากพระอิศวรยังบรรทมอยู่ ปรศุรามไม่ยอมจึงมีปากเสียงและสู้รบกัน พระคณศรจึงเอาจวงจับปรศุรามแกว่งจนเวียนหัว ปรศุรามชักชวนออกมาเป็นอาวุธ พระคณศรเห็นขวานแก้วทราบว่าเป็นขวานที่พระอิศวรประทานให้แก่ปรศุรามตนเองจึงไม่ควรต่อสู้ จึงก้มเศียรรับ ขวานจึงพลัดไปถูกงาช้างหัก เสียงดังสนั่นหวั่นไหวจนพระอิศวรกับพระอุมาตื่นบรรทม เสด็จออกมาดู พระอุมาทรงพระพิโรธมากจึงสาปให้ปรศุรามหมดฤทธิ์ นอนกลิ้งเป็นท่อนไม้ แต่พระอิศวรเกิดความสงสารจึงบอกให้ปรศุรามคิดถึงพระนารายณ์ ปรศุรามจึงตั้งจิตสำรวมเข้ามานึกถึงพระนารายณ์ พระนารายณ์จึงแปลงเป็นพราหมณ์น้อยมาช่วย พระอุมาเห็นพราหมณ์น้อยจึงเกิดความเมตตาแก่พราหมณ์น้อยและรับสั่งว่าขออะไรจะให้ พราหมณ์น้อยจึงขอให้ปรศุรามได้กลับมามีกำลังอย่างเดิม นอกจากนี้ยังแบ่งกำลังส่วนหนึ่งให้กับพระคณศร พร้อมกับกล่าวว่าใครจะทำการใด ๆ จะต้องบูชาพระคณศรเสีงาก่อนจึงจะทำได้สำเร็จ

ในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการแสดงเบิกโรงชุดพระคณศรเสีงา โดยโขนมหาดเล็ก แสดงในงานพิธีฉลองพระราชเสาวนีย์ เมื่อวันที่ 10 มกราคม ร.ศ. 130 และในวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2458 ได้แสดงในงานฉลองทรงประจำกองที่สวนจิตรลดาโรฐาน โดยเสื่อป่า กรมพรานหลวง ทหารรักษาพระองค์ นอกจากนี้การแสดงเบิกโรงชุด พระคณศรเสีงายังได้มีการสืบทอดรูปแบบของการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีการแสดงทั้งในรูปแบบของการแสดงเบิกโรงและการแสดงเป็นชุดเป็นตอน

การแสดงเบิกโรงชุด พระคณศรเสีงา มีเนื้อเรื่องยาว แต่มีความสนุกสนานในการดำเนินเรื่อง นอกจากนี้กระบวนการทำร้ายของพระนารายณ์ที่แปลงเป็นพราหมณ์นั้นถือว่ามีควมสวยงามมีคุณค่าทางศิลปะ รวมทั้งบทขับร้องในชุดนี้ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้รับการยกย่องว่าทรงบรรจุกาลงไว้อย่างไพเราะสละสลวยซาบซึ้งด้วยรสวรรณคดี และเหมาะสมเป็นอย่างดีแก่การทำบทบาททางนาฏศิลป์

14) พระภะรตเบิกโรง เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เนื้อเรื่องพระภะรตเบิกโรง กล่าวถึง พระภะรตมุนีผู้เป็นบรมครูอยากจะใคร่มีละครเป็นการฉลองและเพื่อให้เทวดาโปรด จึงเรียกศิษย์ตัวเองซึ่งเป็นนายโรงออกมาถามถึงการจะเล่นละคร ศิษย์ขอให้พระครูรำให้ดูก่อน พระครูตกลงแล้ว นายโรงจึงเรียกนางเอกออกมาเพื่อให้ดูครูรำ ครูสั่งให้นายโรงและนางเอกรำตาม แล้วพระภะรตก็รำท่าต่าง ๆ อันมีอยู่เป็นแบบแผนในตำรารำเสร็จแล้วพระภะรตจึงสั่งให้ศิษย์ลงมือเล่นดึกคำบรรพ์ต่อไป

การแสดงเบิกโรงชุด พระภะรตเบิกโรง นี้ ม.ล.ปิ่น มาลากุล ได้สันนิษฐานว่า เรื่อง “พระภะรตเบิกโรง” นี้ไม่ค่อยรู้จักกัน อาจมีการแสดงแล้วสักครั้งหนึ่งในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว<sup>56</sup> นอกจากนี้ ประพันธ์ สุคนธชาติ ยังได้กล่าวถึงรายนามผู้แสดงเรื่องพระภะรตเบิกโรงไว้ในหนังสือ พระพิราพ แต่ไม่ปรากฏวันเวลาที่แสดง ดังนี้

#### ตัวละคร

พระภะรตมุนี (ครูละคร)	พระนัฎกานูรักษ์
นายโรง } (ศิษย์พระภะรต)	พระยาประสิทธิ์สุกการ
นางเอก }	นายจ่าเรศ <sup>57</sup>

บทพระราชนิพนธ์ในการแสดงเบิกโรงชุดพระภะรตเบิกโรงนี้ ในปัจจุบันไม่ปรากฏหลักฐานในด้านทางการแสดง นอกจากนี้กรมศิลปากรได้เคยจัดการแสดงชุดรำพระภะรตเบิกโรง แต่ไม่ได้ใช้บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 โดยแสดงในบทประพันธ์ของ นายประพันธ์ สุคนธชาติ โดยกล่าวถึงพระภะรตมาอวยพรเนื่องในงานวันสถาปนากรมศิลปากร การแสดงชุดนี้ได้จัดแสดงเมื่อวันศุกร์ที่ 27 มีนาคม 2524 ในรายการศรีสุขนาฏกรรมครั้งที่ 58

15) สุดาวตาร การแสดงเบิกโรงชุด สุดาวตาร นี้ ม.ล.ปิ่น มาลากุล สันนิษฐานว่า เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้ทรงปรับปรุงจากของเดิม เช่นเดียวกับละครดึกคำบรรพ์เรื่องอื่น ๆ

<sup>56</sup> ม.ล.ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 11.

<sup>57</sup> ประพันธ์ สุคนธชาติ, พระพิราพ (กรุงเทพฯ: ศิวพร, 2522), หน้า 21.



เรื่องสุดาวตารนี้ เป็นเรื่องเดียวกับนารายณ์ปราบนทก ที่กล่าวถึงพระนารายณ์  
อวตารมา เช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 แต่เรื่องสุดาวตารนั้น ได้ปรากฏว่ามีการ  
เพิ่มตัวละครประกอบที่ไม่ใช่เป็นตัวดำเนินเรื่องเข้าไป โดยเพิ่ม จิตุบท จิตุบาท จิตุราช จิตุเสน ซึ่ง  
ในสูจิบัตรในรายนามผู้แสดงได้บอกรายละเอียดว่าเป็นเทพบุตรรับใช้พระอิศวร แต่ตัวละครหลัก  
คงมีเหมือนเช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4

เรื่องนารายณ์ปราบนทกนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราช  
ทานนามไว้ด้วยกัน 3 ชื่อ ดังนี้

1. อัปสราวตาร
2. อัจฉรวตาร
3. สุดาวตาร

การแสดงเบิกโรงเรื่องสุดาวตาร มีหลักฐานปรากฏว่ามีการแสดงตามราย  
ละเอียดสูจิบัตรในการแสดงโขนสมัครเล่น เรื่อง ดึกดำบรรพ์ โดยมีการแสดงเบิกโรงชุด  
ดึกดำบรรพ์เรื่อง สุดาวตาร กับการแสดงโขนชุด พรหมมาศ เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2454 ใน  
งานการบำเพ็ญพระราชกุศลสัตตมวารอัฐิเจ้าคุณจอมมารดาเปี่ยม ณ สนามไชย หน้าวังสราญรมย์  
การแสดงเบิกโรงชุดสุดาวตารนี้ ไม่ปรากฏหลักฐานการแสดงในสมัยต่อมา จะมีก็แต่เพียงการแสดง  
เบิกโรงชุดดึกดำบรรพ์เรื่อง นารายณ์ปราบนทกเท่านั้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



### สุจิตร์

การแสดงเบ็กรังดึกคำบรรพ์ เรื่อง สุทวาท

ที่มา : สำเนาจากหนังสืองานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2518), หน้า 23.

16) รามสูรชิงแก้ว เป็นบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทเบ็กรังดึกคำบรรพ์ บทเบ็กรังเรื่องรามสูรชิงแก้วนี้ได้ทรงนำเรื่องมาจากพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ดังมีพระราชบันทึกในรัชกาลที่ 6 ว่าคัดจากพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ (รัชกาลที่ 1) เลือกใช้เฉพาะที่ต้องการ เพราะฉะนั้นบางแห่งกลอนท้ายกับต้นในบทต่อจึงเชื่อไม่สนิทอยู่บ้าง แต่เห็นว่าดีกว่าแก้ของเดิม<sup>58</sup>

<sup>58</sup> ม.ล.ปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 28.

เนื้อเรื่องรามสูรชิงแก้ว มีลักษณะการดำเนินเรื่องเหมือนกับบทพระราชนิพนธ์ รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งดำเนินเรื่องตั้งแต่เทพบุตร นางฟ้า ออกมาจับระบำในช่วงวันฤดู โดยเมื่อนางเมขลาได้ถือดวงแก้วออกมาเล่นกับเหล่าเทวดานางฟ้า รามสูรเหาะผ่านมาเห็นลูกแก้ว นางเมขลาจึงมีความอยากได้ จึงตรงเข้าแย่งชิงจากนางเมขลา นางเมขลาก็หลอกล่อให้รามสูรไล่ติดตาม ขณะเดียวกันพระอรชุนได้เหาะผ่านมา รามสูรเห็นเข้าจึงมีความโกรธเคืองจึงเกิดการต่อสู้ระหว่างรามสูรกับพระอรชุน ในที่สุดพระอรชุนเสียทีถูกรามสูรจับพาดกับเขาพระสุเมรุสิ้นชีวิต จากนั้นรามสูรจึงเหาะกลับไป

บทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้วนี้ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเปลี่ยนคำ เช่น เมื่อกล่าวถึงรามสูร จะใช้คำว่า เมื่อนั้น ซึ่งต่างไปจากบทพระราชนิพนธ์ รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ที่ใช้คำว่า มาจะกล่าวบทไป นอกจากนี้ยังตัดคำกลอนออกไป และใช้การกำหนดวิธีการและแสงและกำกับเวทีแทน ทำให้การแสดงเบิกโรงรามสูรชิงแก้วมีความกระชับเหมาะสมกับการแสดงเบิกโรง พุฒิมาศ พุ่มพวง ได้กล่าวถึงบทรามสูรชิงแก้วไว้ว่า พระองค์มีพระราชประสงค์ในการทรงพระราชนิพนธ์บทละครรามเกียรติ์ ตอน รามสูรชิงแก้ว ให้มีความกระชับเหมาะกับการแสดงเป็นชุดเบิกโรงสั้น ๆ ก่อนการแสดงโขนในตอนอื่น ๆ ต่อไป นอกจากนี้ยังทรงต้องการจะแสดงให้เห็นลักษณะนิสัยและสถานภาพที่แท้จริงของรามสูรที่เป็นตัวละครเอกในเรื่องด้วย<sup>59</sup>

การแสดงเบิกโรงเรื่องรามสูรชิงแก้วนี้ มีหลักฐานปรากฏว่าแสดงช่วยงานเปิดโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ก่อนการแสดงโขนชุดพิธิภูมิภินิยา ผู้แสดงรามสูรชิงแก้วครั้งนี้ ได้แก่ ช่วง (เมขลา) หลาบ (รามสูรตัวชิงแก้ว) ขุนระบำภาษา (รามสูรตัวไล่เทวดา) นายประณีต (รามสูรตัวรบ)<sup>60</sup>

17) ทิวชาวดาร เป็นการแสดงเบิกโรงเรื่องหนึ่งที่มาจากรื่องนารายณ์สิบปาง ไม่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้แต่ง แต่มีหลักฐานที่ปรากฏไว้ในสูจิบัตรว่า คณะละครหลวงนฤมิตรได้จัดการแสดงละครรำเบิกโรงเรื่อง นารายณ์สิบปาง ปางทิวชาวดาร ณ โรงละครสวนพญาไท เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2453

<sup>59</sup> พุฒิมาศ พุ่มพวง, “วิเคราะห์บทละครรามเกียรติ์พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), หน้า 56-57.

<sup>60</sup> หม่อมหลวงปิ่น มาลากุล, งานละครของพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดีศรีสินทรมหาวชิราวุธพระมงกุฎเกล้าเจ้าแผ่นดินสยาม, หน้า 75.

เนื้อเรื่องของทิวาตารได้กล่าวถึงยักษ์ที่มีชื่อว่า ตะวันตาสูร ได้รับพรจากพระอิศวรให้มีที่สามร้อยโยชน์ สำหรับจับสรรพสัตว์ที่ล่วงเข้าไปในพื้นที่เป็นอาหารทำวตะวันตาสูร จึงได้ล่อลวงมนุษย์ เทวดา และสัตว์ เข้ามา จากนั้นก็จับกินเป็นอาหาร เทวดาทั้งหลายจึงได้ไปฟ้องพระอิศวร จากนั้นพระอิศวรจึงได้ให้จิตรราชไปเชิญพระนารายณ์มาปราบ โดยพระนารายณ์ได้แปลงเป็นพราหมณ์หนุ่มเข้าไปขอที่จากตะวันตาสูรสามอย่างก้าว ครั้นเมื่อตะวันตาสูรได้อนุญาตก็กลายร่างอย่างพระบาทสามเก่าก็หมดสิ้นดินแดนของยักษ์ ทำวตะวันตาสูรจึงได้ไปอยู่กับพระวชิรหัตถ์ อยู่ ณ เขาพระสุเมรุ จากนั้นจึงได้ให้นางบุษมาลีสาวใช้พระอินทร์เป็นแม่สื่อติดต่อ นางเทพรำพาสนมของพระอินทร์ให้กับตน จากนั้นทำวตะวันตาสูรจึงได้พานางเทพรำพาไปอยู่ด้วยกันที่เมืองมายัน เมื่อพระอินทร์รู้จึงได้ตามไปฆ่าทำวตะวันตาสูร แล้วพานางเทพรำพากลับมาซักถามได้ความว่านางบุษมาลีเป็นแม่สื่อ พระอินทร์จึงสาปนางบุษมาลีให้ไปอยู่เมืองมายัน จนกว่าจะได้พบกับหนุมานจึงจะพ้นคำสาป

การแสดงเบิกโรงเรื่อง ทิวาตาร นอกจากหลักฐานการแสดงดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ก็ไม่ปรากฏว่าเคยมีการแสดงเบิกโรงเรื่องนี้อีก

18) ศุภลักษณ์ว่าครูป การแสดงเบิกโรงชุดนี้ ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวว่า โบราณคงจะได้นำเอาระบำ ตอน ศุภลักษณ์ว่าครูป ในเรื่องอุณรุท อีกเรื่องหนึ่งมาจัดเป็น ระบำเบิกโรงด้วย แต่เป็นโบราณแต่ไหนยังไม่สามารถทราบได้<sup>61</sup>

เนื้อเรื่องในตอนนี้ได้กล่าวถึง นางศุภลักษณ์ ที่ได้รับอาสาไปว่าครูป มนุษย์ และเทวดา มาให้นางอุษาดู เพื่อจะให้นางได้รู้ว่าบุรุษที่เทวดาอุ้มสม และทำให้นางหลงไหล ใฝ่ฝันถึงนั้นคือใคร

รูปแบบการแสดง นี้จะเริ่มต้นด้วยเหล่าเทวดา นางฟ้าออกมาจับระบำด้วยเพลงหย่องหงิด จากนั้นนางศุภลักษณ์จะออกมารำด้วยเพลงเชิดฉิ่ง ธนิต อยู่โพธิ์ ได้กล่าวว่าคุณหญิงเทศน์ฎีกานุรักษ์ เป็นผู้ขับร้อง เป็นคำกลอนบทละคร ดังนี้

-ร้องเพลงหย่องหงิด-

เมื่อนั้น  
ขยับย่างนวยนาดเข้ามา  
แล้วซัดสองกรอ่อนชด

ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า  
ใกล้ฝูงนางฟ้าอุพาพาล  
ทำท่าพระรถโยนसार

<sup>61</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปะละครรำหรือ คุ่มีอนาฏยศิลป์ พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2531), หน้า 281.

เรียงรอกลอคเกล้าเขาวมาลัย  
นางสวรรคกันกรป็องปัด  
เทพบุตรรำทำมาตีคลี

ประโลมงานทอดสนิทไปในที่  
บิดสะบัดเบี่ยงบ้ายชายหนี  
ท่วงที่เวียนตามอันดับไป

-ร้องเพลงเชิดฉิ่ง-

ระเห็จเหินดำเนินพระเวหน  
วาดรูปอินทราสุราลัย  
วาดรูปพระพายอันเรื่องฤทธิ์  
พระเพลิงเริงแรงฤทธิ์  
รูปท้าวโลกบาลอันชาญคิด  
รูปท้าวเวสสุวรรณหิมา  
เสร็จแล้วก็กลับระเห็จจร  
เร่งรีบเร็วมาในราตรี

วิมานบนบาดาลต่ำได้  
เทพไทครุฑทวาสุกรี  
พระอาทิตย์ผู้รุ่งรัศมี  
ทั้งพระมาตุลีอันศักดิ์คา  
ซึ่งประจำทั้งสี่ทิศา  
ได้ด้วยฤทธาอสุรี  
มาโดยอัมพรวิดี  
หมายมุ่งบุรีรัตนา<sup>62</sup>

การแสดงสัญลักษณ์วาดรูป\*ในปัจจุบัน ยังมีปรากฏทั้งในรูปแบบของการแสดง  
เบิกโรง และเป็นกรำรำเดี่ยว

นอกจากการแสดงเบิกโรงที่แสดงเป็นเรื่องราวทั้ง 18 เรื่องแล้ว ยังมีการแสดง  
เบิกโรงอีกชุดหนึ่งซึ่งถือว่าเป็นขั้นตอนและพิธีกรรมที่มีก่อนการแสดงคือ ขั้นตอนในการรำเบิกโรง  
ด้วยเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพที่มีอยู่เฉพาะในการแสดงโขนหน้าพาทย์องค์พระพิราพเท่านั้น  
ขั้นตอนในการรำเบิกโรงหน้าพาทย์องค์พระพิราพนั้น ประพันธ์ สุขนรชาติ ได้รวบรวมไว้ใน  
หนังสือพระพิราพ โดยกล่าวถึงขั้นตอนในการเบิกโรงโดยสรุปได้ดังนี้

ขั้นตอนในการรำเบิกโรงหน้าพาทย์องค์พระพิราพจะมีอยู่ด้วยกัน 2 ขั้นตอน คือ  
ขั้นตอนที่ 1 กระทบเสา ขั้นตอนนี้จะเริ่มตั้งแต่ก่อนที่จะทำการโหมโรง ตัวโขน  
จะเดินเรียงแถวออกมาจากในโรง มือถือไม้เสา แล้วมายืนอยู่หน้าเวที เมื่อปีพาทย์ทำเพลงโหมโรง

<sup>62</sup> พนิดา สิทธิวรรณ, รำไทยและเบิกโรงมหรสพ, (กรุงเทพฯ: มปปท, 2522), หน้า 149.

\* พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์เรื่อง “สัญลักษณ์วาดรูป” เป็นการแสดง  
ระบำแบบหลวง โปรดเกล้าให้ราชเสวกในกรมมหรสพเล่นเป็นครั้งแรกที่นาฏศาลาในสวนศิลาลัย วันศุกร์ที่ 29  
ธันวาคม 2464

ตัวโขนทั้งหมดจะยกไม้เส้าแล้วกระทุ้งไปที่พื้นโรงพร้อม ๆ กันตามจังหวะเพลง เมื่อจบการบรรเลงเพลงโหมโรงก็จะเดินเข้าโรงไป

ขั้นตอนที่ 2 การรำเบิกโรงด้วยเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ ขั้นตอนนี้จะต่อจากการกระทุ้งเส้า เมื่อปีพาทย์บรรเลงเพลงโหมโรงเสร็จ ตัวโขนที่แสดงเป็นพิราพป่าในเรื่องรามเกียรติ์ จะออกมารำเบิกโรงด้วยเพลงหน้าพาทย์องค์พระพิราพ หรือพระพิราพเต็มองค์ โดยมีหนึ่งจะถือก้านมะยมมีใบติดมัดรวมเป็นกำ อีกมือหนึ่งจะถือหอกยาว ขั้นตอนนี้ผู้ใดผู้หนึ่งจะถูกเนื้อต้องตัวหรือทำเสียงรบกวนผู้รำหน้าพาทย์องค์พระพิราพไม่ได้ ศิลปินทุกคนจะต้องแสดงเคารพคารวะต่อองค์พระพิราพ ซึ่งเชื่อว่าในขณะนั้นได้เสด็จลงมาสู่มนุษยโลก และเข้าประทับในร่างของพระพิราพป่า เพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจและปีศาจความอหิวาต์อันตรายต่าง ๆ พร้อมกันนั้นพระองค์ก็จะประทานพร ความสุขความเจริญแก่บรรดาสาธุศิษย์ เมื่อจบการรำหน้าพาทย์องค์พิราพก็จะเสด็จกลับไป จึงจะถือว่าเสร็จขั้นตอนการรำเบิกโรงองค์พระพิราพ

ดังนั้นการรำเบิกโรงหน้าพาทย์องค์พระพิราพจึงจัดว่าเป็นการแสดงเบิกโรงที่มีความสำคัญและจะแสดงเฉพาะก่อนที่จะมีการแสดง โขนตอนพระพิราพเท่านั้น ส่วนจุดประสงค์ในการแสดงเบิกโรงชุดนี้ก็เพื่อความบันเทิงและเป็นสิริมงคลและป้องกันเสนียดจัญไรหรืออุปสรรคต่าง ๆ เช่นเดียวกับการแสดงเบิกโรงทั่วไป

จากที่ได้กล่าวถึงประเภทของการแสดงเบิกโรงไปข้างต้น ทั้ง 3 ประเภทนั้น อาจกล่าวได้ว่า

- เบิกโรงด้วยการละเล่น ปราภฏอยู่ในสมุทร โฆษคำฉันท์เท่านั้น

ไม่ปรากฏว่ามีการละเล่นเบิกโรงในสมัยต่อมา

- เบิกโรงด้วยการรำ ได้ปรากฏว่ามีรูปแบบการแสดงมาตั้งแต่ในสมัยอยุธยา คือการรำประเลง ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการรำดอกไม้เงินทอง และรำชุยฉายกิ่งไม้เงินทอง การแสดงทั้ง 3 ชุดนี้ได้ปรากฏว่ามีการสืบทอดการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน

- เบิกโรงด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว มีรูปแบบการแสดงปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยา 3 เรื่อง คือจับลิงหัวค่ำ เมขลา-รามสูร นารายณ์ปราบหนทุก ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้ปรากฏว่ามีบทพระราชนิพนธ์ และบทนิพนธ์ เบิกโรงทั้งในรูปแบบที่นำเรื่องราวในการแสดงเบิกโรงในสมัยอยุธยามาตัดแปลง ปรับปรุง และรูปแบบที่เกิดขึ้นใหม่ รวม 18 เรื่อง โดยไม่ปรากฏว่ามีหลักฐานในการแสดง 3 เรื่อง ดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไว้ในรายละเอียดข้างต้นแล้ว

## 2.2 บทเบิกโรงเมขลา-รามสูรในยุคต่างๆ

ในหัวข้อนี้ จะได้กล่าวถึงเฉพาะบทพระราชนิพนธ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราว เมขลา-รามสูร อันมีบทพระราชนิพนธ์ บทละครรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 บทละครจันประบำ พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 2,4 และ 5 บทเบิกโรงละครดึกดำบรรพ์เรื่องรามสูรชิงแก้ว พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 6 ผู้วิจัยจะได้นำบทพระราชนิพนธ์ ดังกล่าว มาศึกษาในด้าน เนื้อหา โครงสร้าง บทพระราชนิพนธ์ เมขลา-รามสูร ในแต่ละยุค เพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง และวิวัฒนาการ ของแต่ละบทละคร ที่พัฒนามาเป็นบทเบิกโรง เมขลา-รามสูร ดังนี้

### 2.2.1 บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช นับได้ว่าเป็นรามเกียรติ์ฉบับที่มีเนื้อความจบบริบูรณ์ยิ่งกว่าฉบับอื่น ทรงรวบรวมเรื่องราวของเมขลา-รามสูร ไว้ในช่วงต้นของเรื่อง เนื้อเรื่องของเมขลา-รามสูร ที่ปรากฏอยู่ในบทพระราชนิพนธ์ ได้รวบรวมเนื้อเรื่องและรายละเอียดของตัวละครไว้ครบถ้วน อาจกล่าวได้ว่าบทละคร และวรรณกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับเมขลา-รามสูร ในสมัยต่อมาโดยส่วนใหญ่จะยึดเรื่องราวของเมขลา-รามสูรในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้นำบทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 มาแสดงให้เห็นถึงเนื้อหา โครงสร้างของตัวละคร เพื่อเป็นหลักในการศึกษา และเปรียบเทียบ ดังนี้<sup>63</sup>

#### บทละครเรื่องรามเกียรติ์

ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

- เริ่มตั้งแต่ เทวดานางฟ้าจันประบำ, รามสูรชิงแก้วเมขลา, รามสูรรบอรชุน-

มาจะกล่าวบทไป	ถึงฝูงเทวาทุกราศี
ครั้นยามวสันต์ก็ยินดี	เป็นที่สนุกสำราญ
ชวนกันออกเล่นนักชดถุกษ์	เอิกเกริกทั่วเทวสถาน
ประชุมพร้อมเพรียงกันทุกพิมาน	เล่นการมโหรีสพเป็นโลกา ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

<sup>63</sup> กรมศิลปากร, บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระ บาทสมเด็จพระยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช เล่ม 1, (กรุงเทพมหานคร: โสภณการพิมพ์, 2540), หน้า 74-79.

ตะนุหรง จิงจิบระบำรำร่าย  
 รำเรียงเคียงชิดเข้ามา  
 แล้วกลับรำรำทำที  
 ยั่วเข้าเคล้าคลอกันกาง  
 ฉวยฉุดคุณนางเบื่องซ้าย  
 รื่นเริงบันเทิงทุกเทวา

ทอดกรกกริดกรายทั้งซ้ายขวา  
 เลียมลอคสอดค้วทุกนาง  
 แทรก เปลี่ยนเสียดสีมิให้ห่าง  
 พलगแนมแกมกลปนมา  
 ย้ายเป็นหยอกนางข้างขวา  
 ด้วยฝูงนางฟ้าวิลาวัลย์

๑ ๖ คำ ๑

พระทอง เมื่อนั้น  
 รำรอล่อไว้ไม่คิดพัน  
 ครั้นเทพวิญเข้าชิดก็บิดหนี  
 หลีกเร็วตัววงเวียนไป  
 ครั้นเทพบุตรจูดคร่า  
 แสนสนุกสุขเกษมเปรมปรีดี

นางเทพธิดาสาวสวรรค์  
 เกษมสันต์ชำเลื่องเล่าไป  
 รำรำทำทีมิให้ใกล้  
 นัยน์เนตรชม้อยคอยที  
 นางฟ้าป้องปิดสลัดหนี  
 ทุกเทพนารีเทวา ๑

๑ ๖ คำ ๑

รำข เมื่อนั้น  
 แจ้งว่าเทพบุตรนางฟ้า  
 อ่าองค์ทรงเครื่องอาภรณ์  
 ออกจากวิมานรัตน์มณี

ฝ่ายพระอรชุนขุนแก้วกล้า  
 ชวนกันมาเล่นก็ยินดี  
 กรจับพระขรรค์เรื่องศรี  
 เหาะมาที่ประชุมเทวัญ ๑

๑๔ คำ ๑ กลม

เที่ยวดูฝูงเทพเทวา  
 สุขเกษมเปรมใจไปด้วยกัน

กับหมู่ นางฟ้าในสวรรค์  
 ที่ในสวรรค์ชั้นฟ้า

๑ ๒ คำ ๑

เมื่อนั้น  
 อยู่ในวิมานรัตนา  
 เคยไปประชุมด้วยเทวัญ  
 ครั้นถึงฤดูกำหนดไว้  
 จึงแต่งองค์ทรงเครื่องอลงกรณ์  
 มือถือคดวงแก้วมณี

ฝ่ายนางฟ้ามณีเมขลา  
 สำหรับรักษาสมุทรไท  
 เป็นนิจันรันครหาไม่  
 อรไทชื่นชมยินดี  
 งามงอนจรัสรัศมี  
 เทวีก้อออกจากวิมาน ๑

๑ ๖ คำ เซ็ดฉิ่ง



ลงมาจากกลีบเมฆา  
เรือรื่องโอดพันบรรเลงถาน

เล่นด้วยนางฟ้าเกษมสานต์  
นงคราญร่ำร้ายไปมา ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เพลง

มาจะกล่าวบทไป  
อาศัยในกลีบเมฆา  
มีศรวานเพชรเป็นอาวุธ  
ทั้งหกสวรรค์ชั้นบาดาล  
เพื่อนยิ่งอิมเอิบกำเริบหนัก  
อ่าองค์ทรงเครื่องอาภรณ์

ถึงรามสูรยักษา  
เป็นที่ผาสูกสำราญ  
ฤทธิ์รุทรหยาบซำกล้าหาญ  
เกรงเดชขุนมารไม่ทานกร  
ทรงศักดิ์ตั้งหนึ่งไกรสร  
จับขวานฤทธิ์รอนแล้วเหาะมา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

รวดเร็วดั่งหนึ่งลมพัด  
เชื่อมออกจากกลีบเมฆา  
ซึ่งนางเมขลาโยนเล่น  
ยิ่งพิศยิ่งติดต้องใจ  
หมายเขม้นเข่นเขี้ยวจะราญรอน  
แผ่นโผนโจนไปเนเมฆา

เฉวียนฉวัดไปในเวหา  
อสุราเห็นแก้วแววไว  
ยิ่งเห็นยิ่งชอบอัชฌาสัย  
จะใคร่ได้ซึ่งดวงจินดา  
กรกุมขวานเพชรเงื่อง่า  
ไถ่ นางเมขลาด้วยฤทธิ์ ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิด

เมื่อนั้น  
แลเห็นรามสูรอสุรี  
หน้าซัดตัวต้นขวัญหาย  
เสียงมี้ออ้ออิงคะนึ่งไป

เทวานางฟ้าทูกราศี  
มาไถ่ราก็ดีตกใจ  
วุ่นวายไม่สมประดีได้  
สุราลัยวิ้งพะปะกัน ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

นางฟ้าอุ้มจุงเทวบุตร  
อันฉิ่งกรับทับโชนทั้งนั้น

อุตลุดไปทั้งสรวงสวรรค์  
สารพันแตกสิ้นไม่สมประดี ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

อันเทพบุตรกับนางฟ้า  
ความกลัวดั่งจะสิ้นชีวี

ไม่อาจดูหน้ายักษ์  
หนีไปยังทิพวิมาน ฯ

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

บัดนั้น  
เห็นเทวีณางฟ้าอุพาพาน  
ยังแต่โฉมนางเมขลา

รามสูรฤทธิ์ไกรใจหาญ  
วิ้งหนีลนลานวุ่นไป  
เข้าแอบเมฆากลับใหญ่

อสุราสำแดงฤทธิ์ไกร

โศคโศน โจนไถ่ราวี่ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ เชิด

เมื่อนั้น  
 เลี้ยวต่อรามสูรอสรี  
 ทำที่ประหนึ่งจะให้แก้ว  
 ครั้นรามสูรไล่เลี้ยวมา  
 นางแก้งเลี้ยวลัดจวดเฉวียน  
 มือหนึ่งชูแก้วมณี

นวลนางเมฆลามารศรี  
 กรโยนมณีจินดา  
 กลอกแสงพรายแพรวบนหัตถา  
 กัลยารำล่อสูรี  
 เวียนไปตามจักรราศี  
 ทำที่เฆาะเย้ยอสุรา ฯ

ฯ ๖ คำ ฯ เชิดนึ่ง

บัดนั้น  
 ครั้นแสงแก้วเวววับจับตา  
 เหม่เหม่เมฆลานารี  
 กวัดแกว่งขวานเพชรตั้งเปลวไฟ

จึ่งรามสูรยกขา  
 อสุรากรีวไกรธคือไฟ  
 ภูจะล้างชีวิเสียให้ได้  
 ก็ขว้างไปด้วยกำลังฤทธิ์ ฯ

ฯ ๔ คำ ฯ

มิได้ต้องกายกัลยา  
 โสคไถ่พัลวันกระชั้นชิด

ยกขาเคียดดาลทะยานจิต  
 ตามติดคว่ำไขว่เขวามาลัย

ฯ ๒ คำ ฯ เชิด

มาพบพระอรชุนเทเวศร์  
 มือถือพระขรรค์สุรگانต์  
 ขบเขี้ยวเคี้ยวฟันทำอำนาจ  
 แลวร้องทวาดประกายไป  
 นามกรเป็น ไฉนจึงอาจอง  
 ตัวกูผู้ทรงศักดิ์  
 ปราบไปได้ทั่วไตรจักร  
 มึงไม่รู้จักกองอัคคี

เรื่องเดชศักดิ์กาเกล้าหาญ  
 เหาะผ่านหน้ามาก็ขัดใจ  
 ผาดเสียงสนั่นหวั่นไหว  
 ว่าแหวยผู้ใดอหังการ  
 ทะนงใจเหาะทะยานผ่านหน้า  
 ชื่อว่ารามสูรอสรี  
 สุรารักษ์เกรงฤทธิ์ทุกราตี  
 วันนี้จะม้วยชีวัน ฯ

ฯ ๘ คำ ฯ

เมื่อนั้น  
 ได้ฟังกริ้วโกรธดั่งไฟกัลป์  
 อันนามกรของเราหรือ  
 เหาะมาโดยทางเมฆา

พระอรชุนฤทธิ์แรงแข็งขัน  
 ตัวสั่นร้องตอบวาจา  
 ชื่อว่าอรชุนแกลั่วเกล้า  
 ไซ้ว่าเหยียบเศียรขุนมาร

อันตัวของมิ่งนี้เป็นไฉน  
 กูนี้ก็นับว่าชายชาญ  
 ทศกัณฐ์สืบเสียรยี่สิบหัตถ์  
 ตัวเอ็งสองมือจะชิงชัย

มาอวดฤทธิไกรกล้าหาญ  
 ลือสะท้านทั่วทั้งแดนไตร  
 กูยังจับมัดเอามาได้  
 ที่ไหนจะรอดชีวี ฯ

๑ ๘ คำ ๑ เจริจา

บัดนั้น  
 ฟังพระอรชุนพาที  
 กรกุมขวานเพชรกวัดแกว่ง  
 สำแดงแผลงฤทธิหิมา

รามสุรติพิศศิกคัยกษี  
 โกรธดั่งอัคคีไหม้ฟ้า  
 ตาแดงเขม่นเข่นฆ่า  
 ยักขาเข้าไถ่รอนราญ ฯ

๑ ๔ คำ ๑ เจริ

เมื่อนั้น  
 รับรองป้องกันประจัญบาน

องค์พระอรชุนใจหาญ  
 เผ่นทะยานเข้าต่อกุมภคณฑ์ ฯ

๑ ๒ คำ ๑

กรซ่ายจับเสียรอสุรา  
 กลอกกลับสัประยุทธ์พัลวัน

กรขวาเงียดเงือพระขรรค์  
 เสียงสนั่นครั่นครื้นเมฆา

๑ ๒ คำ ๑ เจริ

บัดนั้น  
 ประจัญกรรอนราญเทวา

จึงรามสุรยักขา  
 โจนขึ้นเหยียบบ่าด้วยฤทธิ ฯ

๑ ๒ คำ ๑

ฉวยจับฆวาง่าขวาน  
 พระอรชุนเรื่องฤทธิราวี  
 แล้วโจนขึ้นเหยียบไหล่ยักขา  
 รามสุรรับรองป้องกัน  
 พระอรชุนก็พลัดจากบ่า  
 ฟาดเข้ากับเหลี่ยมเมรุไกร

จะสังหารด้วยกำลังยักขา  
 ก็สลัดอสุริเสียดัน  
 กรขวาก็ฟาดด้วยพระขรรค์  
 แล้วหันสลัดกระเด็นไป  
 ยักขาจับบาททั้งสองได้  
 ห้วนไหวทั้งไตรโลกา ฯ

๑ ๖ คำ ๑ เจริ

อันเขาพระสุเมรุก็เอนทรุด  
 องค์พระอรชุนเทวา

ด้วยฤทธิรุทรแกลั่วกล้า  
 ก็มีวรมรณาทันที ฯ

๑ ๒ คำ ๑ โอด

๑ ๒ คำ ๑ เชิด  
 ครั้นว่าชนะแก่สงคราม                      มีความชื่นชมเกษมศรี  
 แก้วขวานปานแสงอสุณี                      เหาะไปที่อยู่ด้วยว่องไว ฯ

บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ในตอนที่กล่าวถึงเรื่องราวของเมขลา-รามสูร โครงสร้างของตัวละคร และการดำเนินเรื่อง ดังนี้

- ด้านตัวละคร มีตัวละครสำคัญ ดำเนินเรื่อง อยู่ 3 ตัว ซึ่งเรียงลำดับในการนำเสนอตัวละคร ดังนี้

1) พระอรชุน ลักษณะตัวละคร เป็นเทวดา มีพระขรรค์เป็นอาวุธ ดำเนินเรื่องในช่วงแรกที่ออกมาร่วม สนุกสนานกับเหล่าเทวดา และปรากฏบทบาทอีกครั้งในตอนท้ายในการรบกับรามสูร

2) นางเมขลา ลักษณะตัวละคร เป็นนางฟ้า มีดวงแก้วมณีเป็นของคู่กาย มีหน้าที่รักษาสมุทรไท มีบทบาทในการดำเนินเรื่อง เริ่มตั้งแต่นั่งวิมาน แล้วออกมาร่วมจับระบำ รำฟ้อน ไปจนถึงรามสูร เข้าไล่แย่งชิงดวงแก้วมณี จากนางเมขลา

3) รามสูร ลักษณะตัวละคร เป็นอสูรเทพบุตร มีศร และขวานเพชรเป็นอาวุธ นิสัยอันธพาล คุร้าย จัดได้ว่าเป็นตัวละครสำคัญในการดำเนินเรื่อง ที่เริ่มตั้งแต่เข้าไล่ แย่งชิง ดวงแก้วมณี จากนางเมขลา ไปจนถึงรบกับพระอรชุน และฆ่าพระอรชุนตาย

- ด้านเนื้อเรื่อง กล่าวถึง เทพบุตร นางฟ้า ออกมาจับระบำ รำ ฟ้อน ฝ่ายพระอรชุน ก็ได้ออกจากวิมาน มาเข้าร่วมกับเหล่าเทวดานางฟ้า รวมทั้งนางเมขลา ก็ได้ถือดวงแก้วมณี ออกจากวิมานเข้าร่วมเล่นกับเหล่าเทวดา นางฟ้า เป็นที่สนุกสนาน ส่วนฝ่ายรามสูรได้เหาะผ่านมาพบเหล่าเทวดานางฟ้า ได้เห็นดวงแก้วมณีที่นางเมขลาโยนเล่นก็มีความอยากได้ จึงเข้าไล่แย่งชิงนางเมขลาที่หลอกล่อโดยการโยนดวงแก้วมณี ทำให้แสงแก้วเข้าตาแล้วนางเมขลาที่หลบหนีไป รามสูรไล่ติดตามไป ขณะเดียวกันพระอรชุนได้เหาะผ่านมา รามสูรเห็นเข้าจึงมีความโกรธเคือง เข้าต่อสู้กับพระอรชุน จับพระอรชุนฟาดกับเขาพระสุเมรุ จนเสียชีวิต จากนั้นจึงเหาะกลับไป

เรื่องราวของเมขลา-รามสูร ในบทพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 1 นั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการรวบรวม เรื่องราวของเมขลา-รามสูร ที่รู้จักกันทั่วไปให้อยู่ในบทของวรรณกรรม ซึ่งอยู่ในรูปแบบของบทละคร อันเป็นต้นกำเนิด ของบทละคร จับระบำเรื่องเมขลา-รามสูรในสมัยต่อมา

### 2.2.2 บทพระราชนิพนธ์บทละครจักรัประบำชุดเมขลา-รามสูร ในรัชกาลที่ 2,4 และ 5

บทละครจักรัประบำ เป็นบทพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 2,4 และ 5 ซึ่งจะทรงพระราชนิพนธ์ในชุดเมขลา-รามสูร โดยจะมีความแตกต่างกันไปบ้าง ในด้านรายละเอียด เช่น บทเทวดานางฟ้า รายละเอียดของตัวละครสำคัญ แต่จะยึดเนื้อเรื่องในบทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 1 ไว้เป็นหลัก ดังจะได้กล่าวตามลำดับ ต่อไปนี้

ในรัชกาลที่ 2 ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครจักรัประบำในเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งเป็นบทละครจักรัประบำเรื่องเมขลา-รามสูร โดยยึดแนวพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไว้เป็นหลัก ทรงพระราชนิพนธ์บทเทวดานางฟ้าขึ้นใหม่ ตั้งแต่บทพระอรชุนไปจนตลอดเรื่อง ทรงใช้อย่างพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แต่ทรงแก้ไขคำบางวรรคบางตอน เพื่อให้เหมาะสมกับการแสดงละครในที่พระองค์ทรงสนพระทัย ในการพระราชนิพนธ์บทละครให้มีความเหมาะสมกับการแสดงละครในที่มุ่งเน้นกระบวนการของความสวยงาม ท่ารำที่มีความประณีตและสวยงาม

#### บทละครจักรัประบำ

#### พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2<sup>64</sup>

ยามี้	มาจะกล่าวบทไป	ถึงเทพบุตรนางฟ้าในสวรรค์
	ครั้นถึงนักขัตฤกษ์ก็ชวนกัน	ทุกเทพเทวัญกัลยา
	มาจะไปจักรัประบำรำเล่น	ให้เป็นที่เกษมสันต์หรรษา
	ก็ออกจากวิมานรัตนา	พร้อมกันลงมาด้วยยินดี

#### ๑ ๔ คำ ๑ โคมเวียน

พระทอง	เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทุกราศี
	ทั้งเทพธิดานารี	สุขเกษมเปรมปรีดิ์เป็นสุดคิด
	เทพบุตรจักรัประบำทำท่า	นางพื่อนรำฟ้อนงอนจริต
	รำเรียงเคียงเข้าให้ชิด	ทอดสนิทติดพันกัลยา
	แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย	รำตีวงเวียนเปลี่ยนขวา
	เลียมลอคสอดเกล้าเข้ามา	กั้นกางขวางหน้าวางไว้
	หลีกเลี้ยวเกี่ยวพันหันเหียน	แทรกเปลี่ยนไปมาคว่ำไขว่
	เหน็บแนมแกมกลปนไป	เลี้ยวไล่สัพพอกหยอกนาง

<sup>64</sup> กรมศิลปากร, บทละครชุดเบ็ดเตล็ดเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 8-13.

ซ็อนจ้งหวะประเท้าเคล้าคล่อง  
วงเวียนเหียนหันกั้นกาง  
ฉวยฉุคุดนางข้างซ้าย  
ตลบหลังลคเลี้ยวลงมา

เลี้ยวลอดสอดคล้องไปตามหว่าง  
ทำทิมิให้ห่างกัลยา  
แล้วย้ายยุคนางข้างขวา  
เทวัญกัลยาสำราญใจ

๑ ๑๒ คำ ๑

เบ้าหุด

เมื่อนั้น

รำล่อเทवासุราลัย  
เทพบุตรฉุคุดชายสไบ  
หลีกหลบลคเลี้ยวเกี่ยวพัน  
ครั้นเทเวศร์วงเวียนเปลี่ยนซ้าย  
ยืมพรายชายชำเถืองคูเทวา  
แลทวนทบตลบหลีกเลียง  
หันเหียนเปลี่ยนแทรกมาข้างซ้าย  
ครั้นเทพเทวัญกระชั้นไต่  
เวียนระวันหันวงอยู่ตรงกลาง

นางเทพอัปสรศรีไส  
ท้วงทีหนีโล่พอได้กัน  
นางผลึกกรค้อนให้แล้วผินผัน  
เกียจกันด้วยกลมารยา  
สาวสวรรค์ผันย้ายเปลี่ยนขวา  
ครั้นสบตาม้อยเมียงเอียงอาย  
เคล้าคลอโรเรียงเมียงม่าย  
แล้วย้ายมาขวาทำท่าทาง  
นางชม้อยถอยไปเสียให้ห่าง  
ฝูงนางนารีก็ปรีดา

๑ ๑๐ คำ ๑

สระบุหรง

เมื่อนั้น

รำเรียงเคียงกันกัลยา  
เทพบุตรหุคุดขึ้นจับระบำ  
ทอดคร่อ่นระทวยกริดกราย  
ฉวยฉุคุดคร่อ่นอัปสรสวรรค์  
เหน็บแนมแถมกลแนบเนียน  
เลี้ยวตลบทบทำเป็นท่องแถว  
รำเรียงเคียงคมประสมตา  
สัพยอกหยอกเข้าแถมสรวล  
ถอยหลังรั้งร่อต่อไป

ฝ่ายฝูงเทพไท่ถ้วนหน้า  
เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเป็นแบบคาย  
นางฟ้าพื่อนรำทำถวาย  
แล้วตีวงเอื้องย้ายเป็นโคมเวียน  
นางสะบัดบิคผันหันเหียน  
หลีกลัดผลัดเปลี่ยนไปมา  
ครั้นแล้วรำเคล้าเข้าหา  
กั้นกางขวางหน้านางไว้  
นางผลึกพลิกหยิกชวนค้อนให้  
เทพไท่เกษมเปรมปรีดี

๑ ๑๐ คำ ๑

ปะหมั่ม	เมื่อนั้น	นางเทพธิดามารศรี
กราบกรานอ่อนระทวยทั้งอินทรี		ดั่งกินรีรำฟ้อนร่อนรา
แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล		ประสานแทรกสลับสนช้ายขวา
เลี้ยวลัดกระหวัดเวียนมา		เกษมสุขทุกหน้าสุราลัย
เทวัญกระชั้นชิดนฤคร		นางอายเอียงเมียงค้อนแล้วผลักไล่
หลีกลัดปิดป้องว่องไว		ชักสไบเบี่ยงบิดปิดบัง
ทำทอครองอนงามกิริยา		เทวาปฏิพัทธ์ประหวัดหวัง
หันตลบเลี้ยวล่ออรัง		เมียงชมม้วยคอยระวังท่วงที
ครั้นเทพเทวัญเข้ากางกั้น		ฝูงนางสาวสวรรค์ผันหนี
สัพยอกหยอกหยิกชิกชี		ถ้อยทีสุเกษมเปรมปรา

๑ ๑๐ คำ ๑ เพลงซ้ำ

ธานี	เมื่อนั้น	ฝ่ายพระอรชุนแก้วกล้า
แจ้งว่าเทพบุตรนางฟ้า		ชวนกันมาเล่นก็ยินดี
อ่าองค์สอดทรงเครื่องประดับ		กรจับพระขรรค์เรืองศรี
ออกจากวิมานรูจี		มาที่ประชุมเทวัญ

๑ ๔ คำ ๑ พิราพรอน ๑ กลม ๑ เชิด

ร้าย	เที๋ยวคูฝูงเทพนิกร	ทั้งนางอัปสรสาวสวรรค์
สุขเกษมเปรมใจไปด้วยกัน		กับฝูงเทวัญในชั้นฟ้า

๑ ๒ คำ ๑ เพลงเร็ว

เมื่อนั้น	ฝ่ายนางมณีเมขลา
อยู่ในวิมานรัตนา	สำหรับรักษาสมุทรไท
เคยไปประชุมด้วยเทวัญ	เป็นนิจนรินทร์หาขาดไม่
ครั้นถึงฤดูกำหนดไว้	อรทัยชื่นชมยินดี
แต่งองค์ทรงเครื่องอลงกรณ์	งามงอนจำรัสศรีมี
มือถือดวงแก้วมณี	เทวีก็ออกจากวิมาน

๑ ๖ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

สินวล	ครั้นถึงเข้าเล่นด้วยกัน	กับหมู่นางสวรรค์เกษมสานต์
เรี่ยรื่องโอดพันบรรเลงลาน		นงคราญรำรำยไปมา

๑ ๒ คำ ๑ เพลง

ว่า	เมื่อนั้น	ฝ่ายรามสูรยักษา
	อาศัยในกลีบเมฆา	เป็นที่ผาศุกสำราญ
	มีศรขวานเพชรเป็นอาวุธ	ฤทธิ์รุทรหยาบซำก้ำหาญ
	ทั้งหกสวรรค์ชั้นบาดาล	เกรงเดชขุนมารไม่ทานกร
	ให้คิดอิมเอบกำเริบนัก	ทะนงศักดิ์คั่งหนึ่งไกรสร
	ประดับองค์ทรงทิพย์อาภรณ์	จับขวานฤทธิ์รอนแล้วเหาะมา

๑ ๖ คำ ๑ พิราพรอน เชิด

รวดเร็วดั่งหนึ่งลมพัด	เฉวียนลวด ไปในเวหา
เยี่ยมออกจากกลีบเมฆา	อสุราเห็นแก้วแววไว
ซึ่งนางเมขลาโยนเล่น	ยิ่งเห็นยิ่งชอบอัชฌาสัย
ยิ่งพิศยั้งติดต้องใจ	อยากจะใคร่ได้ดวงจินดา
หมายเขม้นเข่นเขี้ยวจะราญรอน	กรกุมขวานเพชรเงื้อง่า
แผ่น โผน โจน ไปในเมฆา	ไถ่ นางเมขลาด้วยฤทธิ์

๑ ๖ คำ ๑ เชิด

เมื่อนั้น	เทวานางฟ้าทุกราศี
เห็นรามสูรอสุรี	มาไถ่ราวีก็ตกใจ
หน้าซัดตัวสั่นขวัญหาย	วุ่นวายไม่สมประดีได้
เสียงมี้อออิงคะนึงไป	เทพไทวั้งปะทะปะกัน
นางฟ้าอุ้มจุงเทวบุตร	อุตลุดไปทั้งสรวงสวรรค์
ฉิ่งกรับทับ โทนทั้งนั้น	สารพันแตกยับไม่สมประดี
อันเทพบุตรกับนางฟ้า	ไม่อาจรอนหน้ายักษ์
ความกลัวดั่งจะสิ้นชีวี	หนีไปยังทิพวิมาน

๑ ๒ คำ ๑ เชิด

เมื่อนั้น	รามสูรฤทธิ์ไกรใจหาญ
เห็นเทวีณางฟ้าอุพาพาล	วิ่งหนีลนลานวุ่นไป
ยังแต่โฉมนางเมขลา	เข้าแอบเมฆากลับใหญ่
อสุราสำแดงฤทธิ์ไกร	โลด โผน โจน ไถ่ราวี

๑ ๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง



เมื่อนั้น  
 เลี้ยวต่อรามสูรอสรี  
 ทำที่ประหนึ่งจะให้แก้ว  
 ครั้นรามสูรไล่เลี้ยวมา  
 นางแก้งเลี้ยวลัดควัดเฉวียน  
 มือหนึ่งชูแก้วมณี

นวลนางเมฆลามารศรี  
 กรโยนมณีจินดา  
 กลอกแสงพรายแพรวบนหัตถา  
 กัลยารำล่ออสรี  
 เวียนไปตามจักรราศี  
 ทำที่เยาะเย้ยกุมภันท์

๑ ๖ คำ ๑ กราวรำ

เมื่อนั้น  
 แสงแก้วจับดาพรายพลัน  
 เหม่เหม่นางเมฆลานี้  
 กวาดแกว่งขวานเพชรคั่งเปลวไฟ  
 มิได้ต้องกายกัลยา  
 โลดไล่พัลวันกระชั้นชิด

รามสูรฤทธิแรงแข็งขัน  
 ตัวสั้นกริ้วโกรธวุ่นไป  
 กูจะล้างชีวิตเสียให้ได้  
 ก็ขว้างไปด้วยกำลึงฤทธิ  
 อสุราเคียดคาลทะยานจิต  
 ตามติดคว่าไขว่เขวมาลย์

๑ ๖ คำ ๑ เชิด

พบพระอรชุนเทเวศร์  
 มือถือพระขรรค์สุรگانต์  
 ขบเขี้ยวเคี้ยวฟันทำอำนาจ  
 แล้วร้องตวาดประกาศไป  
 นามกรเป็นไหนจึงอาจอง  
 ตัวกูผู้ทรงศักดิ์  
 อานุภาพปราบไปได้ทั่วไตรจักร  
 ไม่รู้หรือว่ากองอัคคี

เรื่องเดชศักดิ์กาถ้ำหาญ  
 เหาะผ่านหน้ามาก็ขัดใจ  
 ผาดเสียดสนั่นหวั่นไหว  
 ว่าแหวยผู้ใดอหังการ  
 ทะนงใจเหาะทะยานผ่านหน้า  
 ชื่อว่ารามสูรอสรี  
 สุรารักษ์เกรงฤทธิทุกราตี  
 มิ่งนี้จะม้วยชีวิต

๑ ๘ คำ ๑

เมื่อนั้น  
 ได้ฟังกริ้วโกรธคั่งไฟกลับ  
 อันนามกรของเราหรือ  
 เดินมาโดยทางเมฆา  
 เป็นไหนจึงตัวมิ่งนี้  
 ฝ่ายกูก็นับว่าชายชาญ  
 ทศกัณฐ์สิบเสียดยี่สิบหัตถ์

องค์พระอรชุนรังสรรค์  
 ตัวสั้นร้องตอบวาจา  
 ชื่อว่าอรชุนแกลัวกล้า  
 ใช้ว่าเหยียบเสียดยี่สิบมาร  
 มาอวดฤทธิกล้าหาญ  
 ลือสะท้านทั่วทั้งแดนไตร  
 กูยังจับมัดเอามาได้

ตัวเอ็งสองมือมาชิงชัย

ที่ไหนจะรอดชีวิต

๑ ๘ คำ ๑

เมื่อนั้น

ฟังพระอรชุนพาที

กวัดแกว่งขวานเพชรดังเพลิงพราย

เพลงฤทธิ์สิทธิ์ศักดิ์มหิมา

รามสูรสิทธิ์ศักดิ์ขี้กษี

โกรธดั่งอัคคีไหม้ฟ้า

มาคหมายเขม่นจะเข่นฆ่า

ยักษาเข้าไถ่รอนราญ

๑ ๔ คำ ๑

เมื่อนั้น

หมายเขม่นเข่นฆ่าให้วายปราณ

กรซ่ายจับเสียวรสุรา

กลอกกลับสัประยุทธ์พัลวัน

องค์พระอรชุนใจหาญ

แผ่นทะยานเข้าต่อกุมภันท์

กรขวากเืองเงื่อพระแสงขรรค์

เสียงสนั่นลั่นฟ้าสุธาธาร

๑ ๔ คำ ๑ เชิด

เมื่อนั้น

รับรองป้องกันประจัญบาน

ฉวยขวาน่าขวานจะราญรอน

พระอรชุนเรื่องฤทธิ์ราวี่

โจนเหยียบบ่าซ่ายหมายมาด

รามสูรรับรองป้องกัน

พระอรชุนก็พลัดลงจากบ่า

ฟาดเข้ากับเหลี่ยมเมรุไกร

จิ่งรามสูรใจหาญ

โผนทะยานเหยียบบ่าด้วยฤทธิ์

ด้วยกำลังกายกรยักษ์

ก็สลัดอสุรีเสียดัน

กรขวากี่ฟาดด้วยพระขรรค์

แล้วหันสลัดกระเด็นไป

ยักษาจับบาททั้งสองได้

เสียงสนั่นหวั่นไหวทั้งไตรดาล

๑ ๘ คำ ๑ ร้ว

อันเขาพระเมรุก็เอนทรุด

องค์พระอรชุนก็วายปราณ

ด้วยฤทธิ์รุทรกล้าหาญ

ด้วยกำลังขุนมารทันที่

๑ ๒ คำ ๑ โอค

ครั้นว่าชนะแก่สงคราม

แกว่งขวานปานแสงอสุณี

มีความชื่นชมเกษมศรี

เหาะไปที่อยู่ด้วยว่องไว

๑ ๒ คำ ๑ เชิด

บทจับระบำ ชุดเมขลา-รามสูร ในรัชกาลที่ 2 จะมีโครงสร้างในด้านของ ตัวละคร และการดำเนินเรื่อง เช่นเดียวกับบทละครเรื่องรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 แต่มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำบางคำ เพื่อความเหมาะสม ในการนำมาแสดง ดังสรุป ได้ดังนี้

- ด้านตัวละคร เปิดตัวละครทั้ง 3 เรียงลำดับตามพระราชนิพนธ์  
รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 คือ

- 1) พระอรชุน
- 2) นางเมขลา
- 3) รามสูร

ตัวละคร ทั้ง 3 ยังมีลักษณะและบทบาทคงเดิม แต่เปลี่ยนคำบางคำ เช่น  
ในบาทของรามสูร นั้น แต่เดิมใช้ “มาจะกล่าวบทไป” เปลี่ยนเป็น “เมื่อนั้น”

- ด้านเนื้อเรื่อง ได้เพิ่มบทของเหล่าเทวดา-นางฟ้า เพื่อเป็นการขยายความ  
อากัปกิริยา ในช่วงที่เทวบุตร นางฟ้า ออกมาจ้บระบำให้เห็นภาพมากขึ้น ส่วนบทตั้งแต่พระอรชุน  
เป็นต้นไป มีการเปลี่ยนแปลงถ้อยคำเพื่อความเหมาะสมในการแสดงเป็นหลัก

#### - บทพระราชนิพนธ์บทละครจ้บระบำชุดเมขลา-รามสูร ในรัชกาลที่ 4

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครจ้บ  
ระบำ เรื่อง เมขลา-รามสูร โดยทรงดัดบทเทวดานางฟ้าให้สั้นลงจากเดิม แต่ทรงพระราชนิพนธ์บท  
พระอรชุน และบทนางเมขลาขึ้นใหม่ ส่วนในบทของรามสูรทรงใช้ของเดิมอย่างที่รัชกาลที่ 2 ทรง  
แก้ไข แต่ชื่อพระอรชุนทรงเปลี่ยนเป็นพระประชุนให้ตรงกับนามปีชุนเทวบุตร ที่เป็นเจ้าของฝน  
อันมีในนิบาตชาดกเรื่องมัจจชาดก นอกจากนี้ยังได้ทรงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องใหม่ ในบทของพระ  
อรชุนซึ่งจากเดิมในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 และรัชกาลที่ 2 เมื่อพระอรชุนออกจากวิมาน  
แล้วจึงเหาะเข้ามาประชุมเทวดาร่วมกับเทวดา-นางฟ้า และนางเมขลา ในบทพระราชนิพนธ์ละคร  
จ้บระบำในรัชกาลที่ 4 นั้น ได้ทรงเปลี่ยนบทพระอรชุน ไม่ได้เข้าร่วมประชุมเทวดา โดยกล่าวถึง  
พระประชุนว่า เมื่อออกจากวิมานกล่าวถึงเมขลาและรามสูร เมื่อรามสูรมาไล่เทวดา-นางฟ้า และนาง  
เมขลาแล้วจึงพบกับพระประชุน แล้วรบกัตามเรื่องเหมือนบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 นอก  
จากนี้ในบทของนางเมขลาที่ยังทรงเพิ่มเติมบทให้ต่างไปจากบทพระราชนิพนธ์บทละครจ้บระบำ  
ในรัชกาลที่ 2 ดังบทพระราชนิพนธ์

บทละครจันระบำ

พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4<sup>65</sup>

พระทอง	เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทากราศี
	ทั้งเทพธิดานารี	สุขเกษมเปรมปรีดิ์เป็นสุดคิด
	เทพบุตรจันระบำทำท่า	นางฟ้ารำฟ้อนงอนจริต
	รำเรียงเคียงเข้าไปให้ชิด	ทอดสนิทติดพันกัลยา
	แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย	รำยตีวงเวียนเปลี่ยนขวา
	ตลบหลังลดเลี้ยวลงมา	เทวัญกัลยาตำราญใจ

๑ ๖ คำ ๑

เจ้าหลด	เมื่อนั้น	นางเทพอัปสรศรีใส
	รำล่อเทवासราลัย	ท่วงทีหนีไล่พอได้กัน
	เทพบุตรจุดฉวยชายสไบ	นางผลักรค้อนให้แล้วผินผัน
	หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน	เขียนหันมาขวาท่าทาง
	ครั้นเทพเทวัญกระชั้นไล่	นางขม้อยถอยไปเสียให้ห่าง
	เวียนระวันหันวงอยู่ตรงกลาง	ฝูงนางนารีก็ปรีดา

๑ ๖ คำ ๑

พระนุหรง	เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
	รำเรียงเคียงกันกัลยา	เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเป็นแบบค้าย
	เทพบุตรหยุดยืนจันระบำ	นางฟ้าฟ้อนรำทำฉุยฉาย
	ทอดกรออ่อนระทวยกริดกราย	เทพไททั้งหลายก็เปรมปรีดิ์

๑ ๔ คำ ๑

ปะหลิม	เมื่อนั้น	นางเทพธิดามารศรี
	กรายกรออ่อนระทวยทั้งอินทรีย์	ดั่งกินรีรำฟ้อนร่อนรา
	แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล	ประสานแทรกสับสนซ้ายขวา
	ทอดกรงอนงามกริยา	เทวาปฏิพัทธ์เปรมปรีดิ์

๑ ๔ คำ ๑

ขานี	มาจะกล่าวบทไป	ถึงพระประชนสุนทรศรี
	มีอำนาจอาจองทรงฤทธิ์	ในที่จะให้ฝนคลบนันดาล

<sup>65</sup> กรมศิลปากร, บทละครเบ็ดเตล็ดเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 14-16.

เสวยสมบัติทิพย์หลายสิบปี  
เป็นเมืองฟ้าอากาศพิมาน  
พร้อมกับเทพบุตรบุรุษสวรรค์  
ทรงเครื่องประดับอร่ามตา  
แล้วเสด็จข้างเอื้องยุราคร  
ลอยเลื่อนนภาไปด้วยพลัน

ในถิ่นที่ภิญโญโรฐาน  
เมื่อถึงกาลก็จะเล่นเป็นเวลา  
ก็มีจิตเกษมสันต์หรรษา  
กับภูษาผ้าดีมีพรรณ  
ลีลาศจากสถานวิมานสวรรค์  
กวัดแกว่งพระแสงขรรค์เหาะมา

๑๘ คำ ๑ กลม

ร้าย มาจะกล่าวบทไป

อยู่ที่พิสดานวิมานฟ้า  
นางทรงแก้วมณีไว้ที่ลับ  
เผยออกก็ความอร่ามไป  
เป็นวิษุฒคสาวยฟ้าแลบ  
อันสีกายภรณ์ของนางนั้น  
เมื่อถึงกาลพระพายย้ายประตุ  
คราวเป็นที่เล่นของเทวดา  
นางเคยไปที่ในประชุมนั้น  
ถึงแล้วเล่นกับพวกจับระบำ  
ครั้นถึงคราวเล่นเห็นปานนั้น  
ล้วนเชียวกลุ่มหุ้มมณีรัตน์ไว้  
ครั้นแต่งองค์ทรงเครื่องสรรพเสร็จ  
รีบเหาะเหินนภาลัยไปด้วยพลัน

ถึงโฉมศรีมณีเมขลา  
พนักงานรักษาขลาลัย  
เป็นเครื่องประดับศิรีไส  
หวาดใจผู้เห็นเป็นอัศจรรย์  
ปลาบแปลบนัยน์เนตรเป็นเหตุหวั่น  
ล้วนนิลวรรณประดับนิลจินดา  
มีเมฆหมุกเกลื่อนกลุ่มกลุ่มเวหา  
เทพบุตรนางฟ้ามาพื่อนรำ  
ทรงเครื่องคิมิพรรณเขียวขำ  
แล้วทำสายฟ้าแลบปลาบแปลบไป  
นางแต่งองค์ทรงพรรณผ่องใส  
ภายในรโหศาสประหลาดครัน  
จึงระเห็จจากสถานวิมานสวรรค์  
ยังที่เล่นเทวัญมิทันนาน

๑๑๔ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

ครั้นถึงเข้าเล่นด้วยนางฟ้า  
เรื้อยร้องโอดพันบรรเลงลาน

ทั้งหมดุเทวเกษมสถานต์  
นงคราญรำรายไปมา

๑๒ คำ ๑ เพลงฝรั่ง เพลงเร็ว

พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 4 ทรงแก้ไขเพียงเท่านี้ ต่อนี้ไปบทรามสูรใช้อย่าง  
รัชกาลที่ 2 จนตลอดเรื่อง ๑

- ด้านตัวละคร เปิดตัวละคร ทั้ง 3 เรียงลำดับในการดำเนินเรื่องแต่เปลี่ยนแปลงลักษณะรายละเอียด ดังนี้

- 1) พระอรชุน เปลี่ยนชื่อเป็นพระประชุน ให้ตรงกับนามประชุนณะ เทวบุตรที่เป็นเจ้าของฝน และไม่ได้เข้าร่วมประชุมเทวสภา
- 2) นางเมขลา ได้เพิ่มรายละเอียดลักษณะของนางเมขลา โดยกล่าวถึงนางทรงแก้วมณีไว้ที่ลับ อันเป็นเครื่องประดับ\* ซ่อนไว้ประจำตัวของนางและทรงอาภรณ์ด้วยสีเขียว
- 3) รามสูร ใช้บทตามพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 2

- ด้านเนื้อเรื่อง ทรงตัดบทเทวดาให้สั้นลง และลำดับเนื้อเรื่องนั้นพระประชุน เมื่อหะออกจากวิมานไม่ได้ประชุมกับเหล่าเทวดานางฟ้า เมื่อรามสูรไล่แย่งชิงดวงแก้วมณีจากนางเมขลา แล้วติดตามไปจึงพบพระอรชุน เช่นเดียวกับการดำเนินเรื่องในรัชกาลที่ 2

#### - บทพระราชนิพนธ์บทละครจับระบำชุดเมขลา-รามสูร ในรัชกาลที่ 5

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทละครจับระบำเรื่อง เมขลา-รามสูร ได้ยึดหลักตามบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 แต่แต่งแก้ไขบทพระอรชุน และนางเมขลาใหม่ ในบทพระอรชุนได้ทรงแก้ไขให้พระอรชุนมาที่ประชุมเทวดาอย่างเดิม ส่วนของบทรามสูรคงใช้อย่างที่รัชกาลที่ 2 ทรงแก้ไข

#### บทละครจับระบำ

ข้างต้นสองบทบับขาด เข้าใจว่าเหมือนรัชกาลที่ 4<sup>๖๖</sup>

ตระนุหรง	เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
รำเรียงเคียงกันกัลยา		เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเป็นแยบคาย
เทเวศร์ตีวงเวียนขวา		ยุคกรนางฟ้าเรียงราย
นางสะบัดลัดเลี้ยวมาข้างซ้าย		เทพไททั้งหลายก็เปรมปรีดี

๑ ๔ คำ ๑

\* ศาสตราจารย์ ดร.ศักดิ์ศรี เข้มนัคคา อธิบายว่า “เมขลา” ในภาษาบาลีและสันสกฤต แปลว่าสายรัดเอวหรือเข็มขัด ชื่อนางเมขลา บอกความหมายว่า ผู้มีสายรัดเอวหรือเข็มขัดประดับด้วยแก้วมณี ดวงแก้วของนางประดับไว้ในที่ลับ เมื่อเวลาหะไป ชายภูษาแยกออกจึงเห็นดวงแก้วมณีที่ประดับอยู่ หรือประดับตรงส่วนหน้าห้อย ต่อจากสายรัดเอวหรือเข็มขัดตรงหน้าชายพกและมีชายผ้าปิดอยู่ (“มณีเมขลา” วรรณวิทยา, หน้า 100-102)

<sup>๖๖</sup> กรมศิลปากร, บทละครเบ็ดเตล็ดเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 17-18.

ประหม่อมื่อนั้น  
 ทรายกร่อนระทวยทั้งอินทรี  
 แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล  
 เลี้ยวลัดกระหวัดเวียนมา  
 นางเทพธิดามารศรี  
 ดังกินรีรำฟ้อนร่อนรา  
 ประสานแทรกสับสนทั้งซ้ายขวา  
 นางฟ้าสมถวิลยินดี

๑ ๔ คำ ๑ เพลงซ้ำ

มาจะกล่าวบทไป  
 มีอำนาจอาจทรงฤทธิ์  
 เมื่อถึงกำหนดเล่นเป็นเวลา  
 ทรงเครื่องเรื่องรัตนัชชาลัย  
 ถึงพระประชนเรื่องศรี  
 ในที่จะให้ฝนคลบันดาล  
 ก็มีจิตปรีดาเกษมสานต์  
 แกว่งพระขรรค์สุรกานต์เหาะไป

๑ ๔ คำ ๑

เทียวคู่ฝูงเทพทinker  
 พร้อมกันสุขเกษมเปรมใจ  
 ทั้งนางอัปสรศรีไส  
 กับฝูงเทพไทในชั้นฟ้า

๑ 2 คำ ๑

มาจะกล่าวบทไป  
 อยู่ในสถานวิมานฟ้า  
 มีเครื่องประดับดวงมณี  
 เป็นอาภรณ์ซ่อนไว้ภายใน  
 จับพินนภาเป็นฟ้าแลบ  
 ภูเขาอาภรณ์พรรณราย  
 เคยไปประชุมเทวัญ  
 ถึงวันกำหนดนัดไว้  
 อ่าองค์ทรงทิพย์อลังการ  
 ออกจากวิมานรัตนา  
 ถึงนางมณีเมขลา  
 พนักงานรักษาขลาลัย  
 รัศมีโอภาสส่องไส  
 เผยออกยามใดก็แพรวพราย  
 ปลาทบแปลงด้วยดวงมณี  
 เจียวขจีกายอำไพ  
 เป็นนิจันรันคร์หาขาดไม่  
 ก็มีใจยินดีปรีดา  
 กุมมณีัชชาลัยมีค่า  
 เหาะมาที่ประชุมเทวัญ

๑๑๐ คำ ๑ เชิดฉิ่ง

แจกพราหมณ์ ครั้นถึงเข้าเล่นด้วยนางฟ้า  
 โหยหวนครวญขับ โอดพัน  
 กับทั้งเทวาเกษมสันต์  
 สาวสวรรค์รำรายอยู่ไปมา

๑ ๒ คำ ๑

บทละครจําพระบําในรัชกาลที่ 5 ในด้านรายละเอียดของตัวละครและเนื้อเรื่อง ยังคงยึดหลักบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 เป็นหลัก แต่ได้ทรงแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้าง ดังนี้

- ด้านตัวละคร ทรงแก้ไขบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 ในบทของพระอรชุน กับนางเมขลา ส่วนในบทของรามสูร ให้เหมือนกับบทพระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ 2
  1. พระอรชุน ใช้ชื่อประชุน เช่นเดียวกับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 แต่ได้เปลี่ยนบทให้พระประชุน เข้าร่วมเล่นกับเทวดา นางฟ้าในการประชุมเทวสภาเหมือนเดิม
  2. นางเมขลา นางฟ้ามีหน้าที่รักษาสมุทรไท มีดวงแก้วมณี เป็นเรื่องคงเหมือนเดิมในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4
- ด้านเนื้อเรื่อง ยึดหลักการดำเนินเรื่อง เช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 แต่ได้ทรงแก้ไขในด้านรายละเอียดของตัวละครเท่านั้น

จากที่กล่าวถึงบทละครจําพระบํา เรื่อง เมขลา-รามสูร ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2, 4 และ 5 โดยยึดบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไว้เป็นหลัก นอกจากนั้นจึงได้มีการแก้ไขดัดแปลงในส่วนรายละเอียดของตัวละคร ส่วนโครงเรื่องคงเหมือนเดิม ซึ่งผู้วิจัยใคร่ขอสรุปเป็นตารางเปรียบเทียบ ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร  
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบพระราชนิพนธ์เมขลา-รามสูรในยุคต่างๆ

บทพระราชนิพนธ์ เมขลา-รามสูร	ลักษณะบท	โครงเรื่อง	ตัวละคร		
			เมขลา	รามสูร	อรพุน
พระบาทสมเด็จพระ พุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช (รัชกาลที่ 1)	บทละคร เรื่อง รามเกียรติ์	กล่าวถึงเทพบุตร-นางฟ้าจับระบำ ร่วมกับพระอรพุน นางเมขลา ไป จนถึงรามสูรเข้าไต่แย่งชิงดวง แก้วมณีจากนางเมขลาจนถึง รามสูรร่วมกับพระอรพุน	เป็นนางฟ้า กายสีน้ำเงิน มีดวงแก้วมณี	เป็นอสูรเทพบุตร มีนิสัยอันทรพาล ดูร้าย มีศรและ ขวานเพชรเป็น อาวุธ	เทพธิดาที่เทวราชมีพระ ชราศเป็นอาวุธ เมื่อถึงคราวเล่น ของเทวดา นางฟ้าก็มาร่วม ประชุมเทวดาและรามสูร ฆ่าตาย
พระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2)	บทละครจับระบำ	ทรงพระราชรำนิพนธ์บทระบำของ เทวดา-นางฟ้าใหม่ตั้งแต่บทพระ อรพุนเป็นต้นไปใช้แบบพระราช นิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 แต่แก้ไขบท เป็นบางคำ	เหมือนรัชกาลที่ 1	เหมือนรัชกาลที่ 1 เปลี่ยนบทเป็นบาง คำเพื่อให้เหมาะสมกับ การแสดง	เหมือนรัชกาลที่ 1 เปลี่ยนบทเป็น บางคำเพื่อให้เหมาะสมกับการ แสดงละคร บทบาทในการ ดำเนินเรื่องเหมือนในรัชกาลที่ 1
พระบาทสมเด็จพระ จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4)	บทละครจับระบำ	ดัดบทเทวดา-นางฟ้าให้สั้นลง ทรงพระราชรำนิพนธ์บทของพระ อรพุน นางเมขลาขึ้นใหม่	เพิ่มบทนางเมขลาขึ้น จากเดิมโดยกล่าวถึงว่า นางเมขลามีมณีในทนต์ และมีกายสีเขียว	ใช้แบบ พระราชนิพนธ์ใน รัชกาลที่ 2	เปลี่ยนชื่อเป็นประพุน เป็นเทพ เจ้าที่เกี่ยวข้องกับฝนและไม่เข้าร่วม ประชุมเทวดาเมื่อออกจาก วิมานก็เจอกับรามสูร
พระบาทสมเด็จพระ จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5)	บทละคร จับระบำ	แก้บทจับระบำของเทวดา-นางฟ้า ท่อนท้าย	เหมือนรัชกาลที่ 4 แต่ เปลี่ยนบทให้สั้นลง	ใช้แบบพระราช นิพนธ์ในรัชกาล ที่ 2	ชื่อประพุนมีอำนาจเกี่ยวกับฝน เมื่อถึงคราวเล่นของเทวดา นาง- ฟ้า ได้เข้าร่วมประชุมเทวดา

### 2.2.3 บทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้ว ในรัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์บทรามสูรชิงแก้วเป็นบทเบิกโรงดึกคำบรรพ์เพื่อใช้เบิกโรงก่อนการแสดงโขน หม่อมหลวงปิ่น มาลากุลได้กล่าวถึงพระราชบัณฑิตในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชนิพนธ์เรื่องรามสูรชิงแก้วว่า คัดจากพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ (รัชกาลที่ 1) เลือกลงใช้เฉพาะที่ต้องการ เพราะฉะนั้นบางแห่งกลอนทำยากกับต้นในบทต่อจึงเชื่อมกันไม่สนิทอยู่บ้าง แต่เห็นว่าดีกว่าแก้ของเดิม

บทเบิกโรงชุดดึกคำบรรพ์ เรื่องรามสูรชิงแก้ว ได้นำออกแสดงครั้งแรกโดยให้ “โขนสมัครเล่น” ในรัชกาลที่ 6 ออกไปแสดงนอกวังสราญรมย์เป็นครั้งแรก เพื่อช่วยงานเปิดโรงเรียนนายร้อยชั้นมัธยม เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม ร.ศ. 128 (พ.ศ. 2452) โดยแสดงเรื่องรามสูรชิงแก้วเป็นเรื่องเบิกโรงต่อด้วยการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ตอนพิชิตกุมภนิยา

บทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้ว ดำเนินเรื่องตามบทละครรามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ไม่มีความแตกต่างด้านรายละเอียดของเนื้อเรื่อง แต่ทรงดัดแปลงบทละครให้มีความกระชับขึ้น โดยตัดบทบรรยายความออก และใช้บทกำกับเวทีให้ตัวละครแสดงกิริยาท่าทางแทน มีการกำหนดเพลงหน้าพาทย์ การเข้า-ออกของตัวละคร การเปลี่ยนคำบางคำที่เกี่ยวกับตัวละครดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. การตัดคำกลอน ที่เป็นบทบรรยายออกไป แล้วใช้การกำกับบทบนเวที และการกำหนดรายละเอียดการเข้าออกของตัวละคร เช่น บทของพระอรชุน ได้ตัดบทบรรยายการเที่ยวชมเหล่าเทวดา-นางฟ้าออกแล้วกล่าวถึงนางเมขลา เนื่องจากหลังจากนางเมขลาออกจากวิมานแล้วก็จะต้องเข้าร่วมเล่นกับเหล่านางเทวดา-นางฟ้า อีกครั้ง ดังนั้นในการแสดงจึงตัดบทพระอรชุนที่游玩กับเทวดา-นางฟ้า ออกและใช้กำกับบทให้ออกมาพร้อมกับนางเมขลาเลย ดังตารางที่แสดงให้เห็น ดังนี้

ตารางที่ 3 เปรียบเทียบบทพระอรชุนในรัชกาลที่ 1 กับรัชกาลที่ 6

รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1	รามสูรชิงแก้ว ในรัชกาล 6
- เมื่อพระอรชุนออกจากวิมานแล้วจะมีบทบรรยายเที่ยวชมเทวดา-นางฟ้า ดังความว่า เที่ยวดูฝูงเทพเทวากับหมู่ นางฟ้า สรวงสวรรค์ สุขเกษมเปรมใจไปด้วยกันที่ในสวรรค์ชั้นฟ้า	- เมื่อพระอรชุนออกจากวิมานแล้วมีบทกำกับการแสดงว่า ให้ปีพาทย์ทำเพลง “กลม” แล้ว “เชิด” พระอรชุนเข้าโรง แล้วกำหนดให้นางเมขลา ออกโดยตัดกลอนบรรยายพระอรชุนชมการละเล่นของเทวดา นางฟ้า

นอกจากการตัดคำกลอน ในบทของพระอรชุนแล้ว อีกตอนหนึ่งที่แสดงให้เห็นถึงบทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้วนั้นมีความกระชับ เหมาะสมกับการนำมาแสดงเบิกโรง เนื่องจากบทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้วจะจบลงในตอนที่ พระอรชุนถูกรามสูรฆ่าตาย โดยไม่กล่าวถึงเขาพระสุเมรุเช่นเดียวกับบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่จะเชื่อมโยงไปยังตอนสุครีพดึงเขาพระสุเมรุให้ตรง ดังแสดงตารางให้เห็น ดังนี้

**ตารางที่ 4 เปรียบเทียบบทตอน รามสูรรบพระอรชุน  
พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 1 กับรัชกาลที่ 6**

รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1	รามสูรชิงแก้ว ในรัชกาลที่ 6
<p>ฟาดเข้ากับเหล็กมเมรุไกร ห้วนไหว่ทั้งไตรโลกา อันพระสุเมรุก็เอนทรุด ด้วยฤทธิ์รุทระเกล้าเกล้า พระอรชุนเทวา ก็ม้วยมรณาทันใด</p>	<p>ฟาดเข้ากับเหล็กมเมรุไกร ห้วนไหว่ทั้งไตรโลกา (ไม่ปรากฏเหตุการณ์เขาพระสุเมรุทรุดเมื่อ รามสูรจับพระอรชุนฟาดกับเขาพระสุเมรุแล้วก็ เหาะกลับไปที่อยู่ทันทีแต่มีบทกำกับว่าใช้เพลง หน้าพาทย์ โอด อรชุนหายเข้าโรง)</p>

2. การเปลี่ยนแปลงคำ บทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้ว มีการเปลี่ยนแปลงคำ เพื่อเน้นให้เห็นบทบาทและความสำคัญของตัวละคร ดังตารางเปรียบเทียบ ดังนี้

**ตารางที่ 5 เปรียบเทียบการใช้คำในบทของรามสูร  
พระราชนิพนธ์ รัชกาลที่ 1 กับรัชกาลที่ 6**

รามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1	รามสูรชิงแก้ว ในรัชกาลที่ 6
<p>มาจะกล่าวบทไป ถึงรามสูรยักษา ทรงศักดิ์ ดั่งหนึ่งไกรสร</p>	<p>เมื่อนั้น รามสูรสิทธิศักดิ์ยักษา ทงศักดิ์ ดั่งหนึ่งไกรสร</p>

การเปลี่ยนคำในบทพระราชนิพนธ์รามสูรชิงแก้ว มีอยู่ 3 ลักษณะ คือ

1. เปลี่ยนคำว่า “บัดนั้น” เป็น “เมื่อนั้น” เนื่องจากรามสูรเป็นตัวละครที่สำคัญในตอนนั้น
2. คำขึ้นต้นบทเปลี่ยนจาก “มาจะกล่าวบทไป” เป็น “เมื่อนั้น” เนื่องจากเหตุการณ์ตอนนี้ไม่ได้เกี่ยวเนื่องมาจากตอนอื่น
3. เปลี่ยนคำว่า “ทรงศักดิ์” เป็น “ทงศักดิ์” พุฒิมาศ พุ่มพวง ได้เล่าว่าในการเปลี่ยนคำจากคำว่า “ทรงศักดิ์” เป็น “ทงศักดิ์” น่าจะมาจากความต้องการแสดงถึงลักษณะนิสัยของรามสูรให้ชัดเจนขึ้นว่า รามสูรเป็นผู้ถือดีในอำนาจของตัวเอง<sup>67</sup>

ดังนั้นบทพระราชนิพนธ์ เบิกโรงรามสูรชิงแก้วจึงเป็นบทเบิกโรงที่จัดได้ว่ามีความเหมาะสม รวมทั้งมีบทบาทกับการเข้าออกตัวละคร เพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในการแสดง นอกจากนี้ในการใช้ชื่อว่ารามสูรชิงแก้วก็น่าจะมาจากความต้องการที่จะแสดงให้เห็นลักษณะนิสัย และสถานภาพที่แท้จริงของรามสูรที่เป็นตัวเอกในตอนนี้ด้วย

### 2.3 ความเป็นมาของการแสดงเบิกโรง เมขลา-รามสูร

การแสดงเมขลา-รามสูร เป็นการแสดงที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา และมีการสืบทอดการแสดง รวมทั้งวิวัฒนาการในด้านการแสดง บทละคร รวมทั้งความเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบของการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน

การแสดงเบิกโรงละครในชุดเมขลา-รามสูร เป็นการแสดงที่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สันนิษฐานไว้ในตำนานละครอิเหนาว่า<sup>68</sup> การแสดงชุดเมขลา-รามสูร น่าจะมีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จากการที่มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดพระองค์หนึ่งที่ครองกรุงศรีอยุธยา ทรงมีพระราชดำริให้นางรำเล่นระบำเข้ากับเรื่องไสยศาสตร์ โดยให้แต่งเป็นเทพบุตรและเทพธิดา จักรบระบำเข้าเรื่องรามสูร และจากระบำเรื่องรามสูรนี้เองที่เป็นต้นตำรับละครในจึงได้เล่นระบำเรื่องรามสูรเบิกโรงละครในมาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์

ตามคำสันนิษฐานที่กล่าวมานั้น ผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะเป็นข้อสันนิษฐานที่เป็นความจริง

<sup>67</sup> พุฒิมาศ พุ่มพวง, “วิเคราะห์บทละครรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2540), หน้า 54.

<sup>68</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานละครอิเหนา (พระนคร : คลังวิทยา, 2507), หน้า 15.

เนื่องจากในสมัยต่อมาได้มีบทไหว้ครุละครซึ่งนับถือนางเมขลาว่าเป็นครุละคร ดังในคำไหว้ครุละครของโบราณ จึงมีคำไหว้ครุนางเมขลาอยู่ด้วยดังนี้

ข้าเอยข้าน้อย	ไหว่นางเมขลา
เล่นเรื่องละครมา	ขอให้สวัสดิ์มีชัย
ศัตรูอย่ารู้เบียดเบียน	อย่าให้มีเสียดจัญไร
ร้อยปีอย่ามีความไฉ่	มาใกล้ที่นอนออแม่เนา ฯ

ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ปรากฏหลักฐานการแสดงเบ็กรังละครในชุดเมขลา-รามสูร ได้มีบทละครที่เกี่ยวข้องกับการแสดงเมขลา-รามสูร คือ บทพระราชนิพนธ์รามเกียรติ์ในรัชกาลที่ 1 ซึ่งอยู่ในช่วงฟื้นฟูการละครช่วงแรกของสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งได้ทรงพระราชนิพนธ์ เมขลา-รามสูร ไว้ในเรื่องรามเกียรติ์ นอกจากนั้นยังได้มีบทละครจับระบำ ในบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2, 4 และ 5 รวมทั้งพระราชนิพนธ์บทเบ็กรังชุดฉีกคำบรรพ์เรื่องรามสูรชิงแก้ว ในรัชกาลที่ 6 ที่พระราชนิพนธ์เป็นบทเบ็กรังก่อนการแสดงโขน

นอกจากหลักฐานในด้านบทละครที่ใช้ประกอบการแสดงในเรื่องเมขลา-รามสูรแล้ว ในด้านตัวละครและแนวทางในการสืบทอดทำราก็มีหลักฐานเช่นเดียวกัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้กล่าวถึงครุยักษ์ซึ่งเป็นผู้หญิงและเคยแสดงในบทของรามสูร ไว้ว่า คุณจำเป็นตัวรามสูรละครวังหน้าในรัชกาลที่ 3 แล้วไปเป็นภรรยาเจ้าพระยานครฯน้อย ถึงรัชกาลที่ 4 กลับมาเป็นครุละครหลวงและเป็นครุละครเจ้าคุณจอมมารดาเฒ่าในพระราชวังบวรฯ เมื่อรัชกาลที่ 5<sup>70</sup>

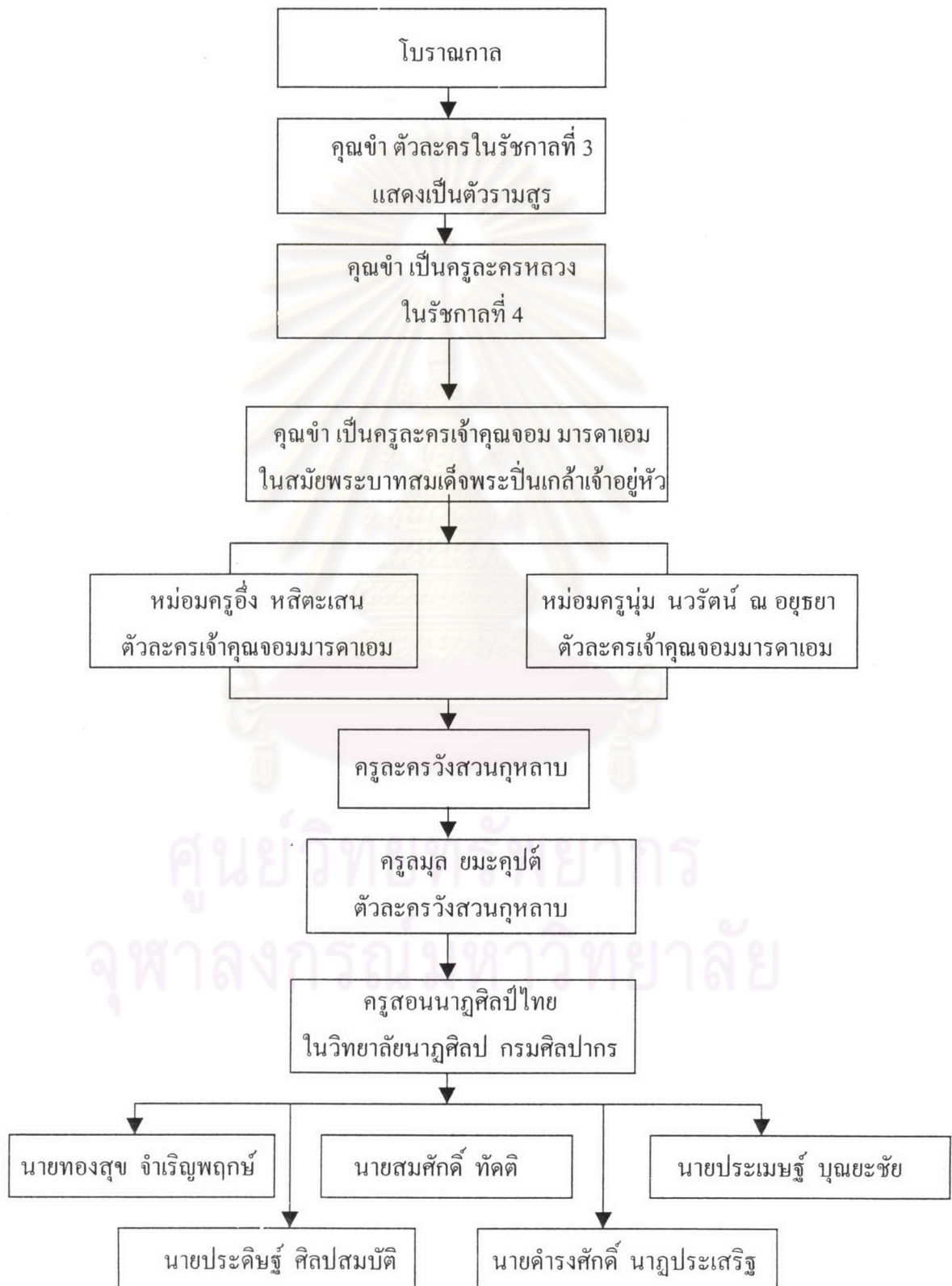
จากหลักฐานดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงการแสดงเบ็กรังละครในชุดเมขลา-รามสูรที่ใช้ผู้หญิงแสดง และจากการที่ครุจำตัวละครในรัชกาลที่ 3 ที่แสดงในบทบาทของรามสูร ได้เป็นครุละครเจ้าคุณจอมมารดาเฒ่า ทำให้มีการสืบทอดทำร่าในการแสดงเบ็กรังเมขลา-รามสูรเกิดขึ้น เนื่องจากหม่อมครุหนุ่ม นวรัตน์ ณ อยุธยา และหม่อมครุอึ่ง หลีตะเสน ครุละครที่มีชื่อเสียงของละครวังสวนกุหลาบ ได้เคยรับการฝึกหัดจากละครของเจ้าคุณจอมมารดาเฒ่า นอกจากนี้ละครวังสวนกุหลาบซึ่งอยู่ในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอภัยอุทราพร กรมหลวงนครราชสีมา ได้ทรงฝึกหัดละครผู้หญิงขึ้น จากการทูลขอของสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์อินทราชัย

<sup>69</sup> ธนิต อยู่โพธิ์, ศิลปละครรำหรือคู่มือนาฏศิลป์ไทย, หน้า 279.

<sup>70</sup> สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, ตำนานละครอิเหนา, หน้า 166

## แผนผังที่ 2

ลำดับแนวทางการสืบทอดกระบวนทำรำรามสูรในการแสดงเบิกโรงละครใน



ละครวังสวนกุหลาบได้ฝึกหัดละครผู้หญิงตามแบบของหลวง และมีการฝึกหัดในรูปแบบของตัวพระ ตัวนาง ตัวยักษ์ และตัวลิง จากการฝึกหัดละครผู้หญิงได้มีการแสดงเบิกโรงเมขลา-รามสูร ในรูปแบบละครใน ประเมษฐ์ บุญยะชัย ได้กล่าวถึงตัวละครผู้หญิงที่เคยเล่นเป็นรามสูรในวังสวนกุหลาบว่า<sup>71</sup> น้อม ประจายะกฤตต์ เป็นตัวละครวังสวนกุหลาบรุ่นรองอันดับ 3 แสดงในบทบาทของตัวพระ ยักษ์ เป็นผู้ที่ฝีมือมากท่านหนึ่ง บทบาทที่เคยแสดง เช่น รามสูร พिरาพ และเคยเข้ามาสอนในโรงเรียนนาฏศิลป์

ครุฑมุต ยมะคุปต์ ซึ่งเป็นตัวละครเอกที่มีฝีมือในวังสวนกุหลาบ และต่อมาได้เข้ามาสอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร โดยนำกระบวนการทำรำที่ใช้ในการแสดงเบิกโรงเมขลา-รามสูรในรูปแบบละครในมาถ่ายทอดให้แก่ครูอาจารย์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ เช่น กระบวนทำรำของพระอรชุน กระบวนทำรำของรามสูร รวมทั้งครูเฉลย สุขะวณิช ตัวละครจากวังสวนกุหลาบก็ได้้นำกระบวนการทำรำของนางเมขลามาถ่ายทอดให้ครู-อาจารย์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์เช่นกัน นายอุดม อังสุธร ได้ให้สัมภาษณ์ว่า<sup>72</sup> ครุฑมุต ยมะคุปต์ ได้ทำการถ่ายทอดทำรำพระอรชุนตั้งแต่บทหนึ่งวิมานจนถึงรบกับรามสูร โดยครุฑมุต ยมะคุปต์ เป็นผู้ถ่ายทอดทำรำทั้งในบทของพระอรชุน และรามสูร ไปพร้อมกันเนื่องจากครุฑมุต ยมะคุปต์เคยแสดงทั้งในบทของพระอรชุนและรามสูร ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การแสดงเบิกโรงละครในชุดเมขลา-รามสูร ในปัจจุบันนั้นเป็นการสืบทอดทำรำจากวังสวนกุหลาบสู่วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ทำให้มีการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาในเรื่องของการแสดงเบิกโรงผู้วิจัยพบว่า ที่มาของการแสดงเบิกโรงน่าจะมาจากปัจจัยที่ต่างกัน เช่น ที่มาของการเล่นเบิกโรงที่ปรากฏในสมุทรโฆษคำฉันท์ เป็นการละเล่นเบิกโรงหนึ่งใหญ่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน ได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องที่มาของการละเล่นเบิกโรงว่า การละเล่นเบิกโรงนั้น ส่วนใหญ่น่าจะมาจากการละเล่นพื้นบ้านโดยปรากฏหลักฐานในสมัยอยุธยาตอนต้น รวมทั้งการแสดงเบิกโรงจับลิงหัวค้ำ ที่ใช้แสดงเบิกโรงหนึ่งใหญ่ในสมัยต่อมา รูปแบบของการละเล่นเบิกโรงหนึ่งใหญ่ จะมีรูปแบบและลักษณะของการใช้พละกำลังเช่นเดียวกับการแสดงหนึ่งใหญ่ ที่ต้องใช้พละกำลังในการเชิดเช่นเดียวกัน<sup>73</sup> นอกจากนี้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้สันนิษฐานที่มาของการแสดงเบิกโรงละครในสรุปได้ว่า น่าจะมีการเล่นจับระบำเข้าเรื่องรามสูร และระบำเรื่องนี้อาจเป็นต้นกำเนิดของ

<sup>71</sup> ประเมษฐ์ บุญยะชัย, ละครวังสวนกุหลาบ, หน้า 41.

<sup>72</sup> อุดม อังสุธร, ข้าราชการบำนาญวิทยาลัยนาฏศิลป์, สัมภาษณ์, 14 สิงหาคม 2544.

<sup>73</sup> ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน, อาจารย์ประจำภาควิชาวรรณคดี ภาคนมนุษย์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, สัมภาษณ์, 21 ธันวาคม 2545.

การเกิดละครใน ต่อมาจึงได้เล่นระบำรามสูรเป็นบทเบิกโรงละครใน มาจนถึงกรุงรัตนโกสินทร์ จากข้อสันนิษฐานดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่า ที่มาของการแสดงเบิกโรงน่าจะเป็นการระลึกถึงเค้าเงื่อนของการเกิดละครใน โดยทิ้งร่องรอยไว้ในรูปแบบของการแสดงเบิกโรงละครใน ให้ได้เห็นมาจนถึงปัจจุบัน อีกประเด็นหนึ่งที่มาของการแสดงเบิกโรงนั้นจะปรากฏให้เห็นถึงความสัมพันธ์ และสอดคล้องกันในเรื่องของรูปแบบและลักษณะวิธีการแสดง ระหว่างการแสดงเบิกโรงกับการแสดงเรื่องหลัก กล่าวคือ การแสดงหนังใหญ่เป็นการแสดงที่ใช้พลกะกำลังที่แสดงออกในการเชิดหนัง การละเล่นเบิกโรงหนังใหญ่จึงเป็นชุดที่เน้นถึงการใช้พลกะกำลังเช่นเดียวกัน ส่วนการแสดงเบิกโรงละครในก็เป็นการแสดงที่มีลักษณะและวิธีการแสดงเช่นเดียวกับการแสดงละครใน ดังนั้นที่มาของการแสดงเบิกโรง นั้นอาจแสดงให้เห็นรูปแบบเดิมของการแสดง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างประเภทของการแสดงเบิกโรงกับการแสดงเรื่องหลัก อันแสดงให้เห็นถึงที่มาของการแสดงเบิกโรง และมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

### สรุป

เมขลา-รามสูร เป็นตำนานเทพนิยายของไทยที่มีมาแต่โบราณ อธิบายความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ได้แก่ ฟ้าร้อง ฟ้าแลบ ฟ้าผ่า อันเกิดจากนางเมขลาได้โยนดวงแก้วมณี หลอกล่อรามสูร ซึ่งคอยแย่งชิงลูกแก้วเมื่อไม่ได้จึงขว้างขวานไป จากตำนานความเชื่อเรื่องราวดังกล่าว ต่อมาได้กลายเป็นบทวรรณกรรมต่างๆ และเกิดเป็นการแสดงเมขลา-รามสูร ในลักษณะของนาฏศิลป์ไทย อันกลายเป็นการแสดงเบิกโรง ละครใน ที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา

เบิกโรง หมายถึง การแสดงที่มีรูปแบบเป็นการรำเป็นชุดๆ หรือการแสดงที่เป็นเรื่องราว โดยจะแสดงก่อนที่การแสดงหนังใหญ่ โขน และละครจะดำเนินเรื่อง

ความสำคัญในการแสดงเบิกโรงนั้น มีอยู่ด้วยกันหลายประการ กล่าวคือ เป็นทั้งจารีตและประเพณีนิยม ที่มีสืบทอดกันมา ความเชื่อถือในด้านสิริมงคลแก่ผู้แสดง ผู้ชม รวมทั้งเป็นการบูชาครู ตลอดจนเป็นการประกาศให้คนทั่วไปได้รู้ว่าจะมีการแสดงและเป็นการแสดงความสนุกสนาน คติสอนใจต่างๆ รวมทั้งเป็นการเตรียมความพร้อมในการแสดงชุดต่อไป

ประวัติและความเป็นมาของการแสดงเบิกโรงนั้น มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ตามหลักฐานที่ปรากฏในสมัยอยุธยานั้น มีการแสดงเบิกโรง อยู่ด้วยกัน 2 ประเภท คือ

1. เบิกโรงด้วยการละเล่นก่อนการแสดงหนังใหญ่ มีอยู่ด้วยกัน 7 ชนิด 1) หัวล้านชนกัน
- 2) ไทยลาวพินดาบ 3) ขวาทงหอก 4) ชนแรด 5) แข่งวัวเกวียน 6) จรเข้กัดกัน 7) แข่งเรือ



2. เบิกโรงประเภทพระบารำพื่อน ที่เป็นเรื่องราวมียู่ด้วยกัน 4 เรื่อง คือ 1)จับลิงหัวค้ำ 2)ไฟจิตราสูร 3)นารายณ์ปราบนนทก 4) เมขลา-รามสูร ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีการแสดง เบิกโรง โขน ละคร เกิดขึ้นมากมาย รูปแบบการแสดงเบิกโรงในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้รับอิทธิพล มาจากสมัยอยุธยา ซึ่งมีทั้งการนำเสนอแนวความคิด และรูปแบบในการแสดงในสมัยอยุธยามา พัฒนาเป็นชุดการแสดงใหม่ ด้วยกันหลายชุด รวมทั้งบทพระราชนิพนธ์ และบทละครต่างๆ ที่เป็นการแสดงเบิกโรงเกิดขึ้นมากมายหลายชุดในสมัยรัตนโกสินทร์

การแสดงเบิกโรง มียู่ด้วยกัน 3 ประเภท ตามรูปแบบลักษณะและวิธีการแสดง คือ

1. การละเล่นเบิกโรง มียู่ด้วยกัน 7 ชนิด 2. เบิกโรงด้วยการรำ มียู่ด้วยกัน 3 ชุด 3. เบิกโรงด้วยการแสดงเป็นเรื่องราว มียู่ด้วยกัน 18 เรื่อง

บทพระราชนิพนธ์ เรื่องเมขลา-รามสูร นั้น มียู่ด้วยกันหลายรูปแบบ โดยเริ่มตั้งแต่ บทพระราชนิพนธ์เรื่องรามเกียรติ์ ในรัชกาลที่ 1 ที่ได้รวบรวมเรื่องราวของเมขลา-รามสูรไว้ในบท ละครเรื่องรามเกียรติ์ นับว่าเป็นส่วนสำคัญทำให้เกิดวิวัฒนาการในสมัยต่อมาและพัฒนาเป็นบท เบิกโรง เมขลา-รามสูร นอกจากนี้ยังมีบทละครจักระบาราชูดเมขลา-รามสูร พระราชนิพนธ์ในรัชกาล ที่ 2, 4 และ 5 ซึ่งแต่ละบทมีความแตกต่างกันออกไปบ้างในด้านรายละเอียดของตัวละคร แต่ยังคง ยึดโครงเรื่องตามพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไว้เป็นหลัก ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 ได้ทรงพระราชนิพนธ์ เรื่องราวของเมขลา-รามสูร เป็นบทเบิกโรงชุดศึกดาบรพ โดยใช้ชื่อว่ารามสูรชิงแก้ว ซึ่งได้ ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเพื่อแสดงเบิกโรงก่อนการแสดงโขน โดยยึดหลักในด้านโครงเรื่อง และ ตัวละครในพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 1 ไว้เป็นหลัก

การแสดงเบิกโรงชุดเมขลา-รามสูร นั้น มีหลักฐานปรากฏว่ามีมาตั้งแต่สมัยอยุธยา ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ ได้มีหลักฐานเกี่ยวกับประวัติครูละคร คือ ครูขำ ซึ่งเป็นครูละครที่มีชื่อเสียงในบทบาทของรามสูรในรัชกาลที่ 3 ซึ่งต่อมาได้มีการสืบทอดทำรำ และการแสดงมายัง วงสวนกุหลาบ จนกระทั่งต่อมา ครูลมุล ยมะคุปต์ ตัวละครเอกในวงสวนกุหลาบได้มาทำการสอน นาฏศิลป์ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร จึงได้ถ่ายทอดทำรำ การแสดงเบิกโรงชุด เมขลา-รามสูร ให้กับครู-อาจารย์ ในวิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร จึงได้ปรากฏการแสดงเบิกโรงชุดเมขลา-รามสูร สืบทอดมาถึงปัจจุบัน